

Světozor • 1

Metamorfózy teritoriální moci | -zz- • 3

DĚLÍCÍ SE STÁTYHarald Christian Scheu | Vznik nového státu
a jeho uznání v mezinárodním právu • 4

Petr Drulák | Belgie zatím drží • 6

Magdalena Fiřtová | Dynamika vztahů mezi Kanadou a Quebecem třináct let
od referenda • 9

Zdeněk Zbořil | Východní Timor – nejmladší stát z vůle OSN • 11

Rudolf Fürst | Tchaj-wan čeká změna kursu • 14

Edna Adan Ismail | „Uznání Somalilandu brání neznalost jeho historie“ • 17

DVA POHLEDY

Jan Rychlík, Matyáš Zrno | Má Česká republika uznat Kosovo? • 20

ZEMĚMI SVĚTA

Petr Kotrbáček | Pákistánské všeobecné volby 2008 • 21

Alžběta Dunajová | První krok k míru v Demokratické republice Kongo • 24

Tomáš Šmíd | Arménské prezidentské volby
a vítězství karabašského klanu • 27

Jan Haisman | Chile v poločase • 29

VZTAHY A PROBLÉMYKryštof Kozák | Primární volby ve Spojených státech amerických.
Analýza obecnějších trendů • 32

Kateřina Bocianová | Předsednictví Francie v Evropské unii • 35

VOLNÁ TRIBUNA

Marián Zachar | Prečo má Kosovo nárok na samostatný štát? • 37

RECENZE

Pavel Bobek | Krize v německo-amerických vztazích • 39

POSLEDNÍ STRANA**Březen 2008****Světozor**

1. Kanada zrušila vízovou povinnost na krátkodobé pobyty pro Slováky, Maďary, Poláky a Litevce.
2. Do Iráku přijel na dvoudenní návštěvu iránský prezident Mahmúd Ahmadinežád. Prohlásil, že s iráckým prezidentem vedl přátelská a bratrská jednání.
2. Při ofenzivě Izraelců v pásmu Gazy, která byla zahájena 27. února, zahynulo do tohoto dne přes sto lidí. Ofenziva byla zahájena poté, co palestinské rakety zabily jednoho Izraelce ve městě Siderut, 3. března se armáda stáhla.
3. Rada bezpečnosti OSN přijala rezoluci, která na Írán uvaluje za jeho jaderný program již třetí sérii sankcí. Rozšiřuje seznam společností a fyzických osob spjatých s iránským jaderným programem či raketovým programem a zmrazuje jim finanční aktiva a zahraniční fondy.
5. Britská Dolní sněmovna zamítla návrh opozice na uspořádání referenda k Lisabonské smlouvě.
6. Zástupci Světového programu pro výživu prohlásili, že kvůli prudkému zvýšení cen potravin ohrožuje hlad až 2,5 milionu Afghánců.
7. Polský premiér Donald Tusk uvedl v rozhovoru pro list Super Express, že americká vláda si vyžádala šest měsíců na přípravu nabídky pro modernizaci polské armády výměnou za povolení umístit americkou raketovou základnu na polském území.
8. Americký prezident George W. Bush vetoval zákon, jenž měl zakázat CIA kontroverzní techniky při výslechu, které mnohdy znamenají mučení.
9. V parlamentních volbách ve Španělsku vyhrála s čtyřprocentním náskokem Španělská dělnická socialistická strana premiéra Zapatero před konzervativci.
9. Z kosmodromu Kourou ve Francouzské Guayaně odstartovala nosná raketa Ariane 5 ES, která do kosmu vynesla automatickou nákladní loď Jules Verne, první evropské kosmické plavidlo.
9. Srbský premiér Koštunica podal demisi, čímž vyvrcholila dlouhodobá krize koaliční vlády. Koštunica obviňuje prozápadně orientované partnery, že vzdávají boj o uznání srbského nároku na Kosovo výměnou za přijetí do Evropské unie.
9. Okolo 84 procent Maďarů se vyslovilo v referendu pro zrušení poplatků u lékaře, v nemocnicích a školního, které loni zavedla vláda.

Tiráž

Ročník XXXII • Vydává: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i. • Šéfredaktor: Robert Schuster • Úvodníky, komentáře: Zdeněk Zbořil • Odpovědná redaktorka: Milena Střežková • Sekretářka redakce: Irena Krejčová • Grafický návrh: Jakub Tayari • Autor obálky: Filip Sojka • Distribuce: Dagmar Červinková • Redakční rada: Veronika Bílková (předsedkyně), Vojtěch Belling, Miloš Calda, Martin Ehl, Jiří Fárek, Václav Hubinger, Kai-Olaf Lang, Kristina Larischová, Pavel Máša, Jaroslav Olša jr., Miloš Pojar, Pavel Pšejja, Michael Romancov, Jiří Schneider, Jiří Štěpanovský, Filip Tesař, Tomáš Veselý, Zdeněk Zbořil • Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1 • telefon 251 108 107 • fax 251 108 222 • e-mailová adresa umvedo@iir.cz • Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 39,50 Kč. Předplatné na rok činí 380 Kč, ve Slovenské republice 711 Sk. Registrováno MK ČR E 5210.

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábková 1302, 263 01 Dobruška. Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje L.K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34 • telefon +421 244 453 711 • fax +421 244 373 311 • e-mailová adresa Herslova@lkpermanent.sk • www.predplatne.cz. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.iir.cz • Podávání tiskoviny povolené SsRP Banská Bystrica č.j. Opč-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996. ISSN 0543-7962 • INDEX 46911

9. Vatikán zveřejnil seznam nových sedmi smrtelných hříchů: znečišťování životního prostředí, genetické manipulace, hromadění přemrštěného bohatství, vynucená chudoba, šíření a konzumace drog, morálně sporné experimenty a porušování základních práv vycházejících z lidské přirozenosti.
10. Americký prezident George W. Bush po setkání s polským premiérem Tuskiem prohlásil, že USA uznávají nutnost modernizace polských ozbrojených sil a že si USA s pomocí pospíší.
11. Belgická vláda se rozhodla odškodnit židovské oběti z druhé světové války. Více než dvěma tisícům přeživších dá 35 milionů eur, dalších 75 milionů eur pošle do kulturního fondu obětí.
12. Estonsko a Lotyšsko podepsaly s USA memoranda, podle kterých by mohli jejich občané již letos cestovat do Spojených států bez víz.
13. Americká média informovala, že podle rozsáhlé studie zadané americkým ministerstvem obrany neexistují žádné důkazy o vazbách mezi organizací al-Káida a režimem Saddáma Husajna.
13. Srbský prezident Boris Tadić rozpustil parlament a vypsál nové volby na 11. května.
14. Vůdci Demokratické strany Albánců (DPA) oznámili, že vystupují z makedonské vládní koalice, což znamená konec křehké parlamentní většiny premiéra Nikoly Grujevského. Premiér nevyhověl požadavkům vůdce DPA, aby zastavil stíhání někdejší Albánské národní strany.
14. V Íránu proběhly parlamentní volby. Zvítězili příznivci prezidenta Ahmadínežáda.
14. V japonské Čibě byl zahájen summit zemí G 20 o snižování škodlivých emisí.
15. V Tibetu vypukl jeden z největších protestů proti čínské okupaci. Provázel ho pogrom na Čiňany a muslimy. Čínská vláda nasadila proti povstalcům vojsko, které posléze nepokoje potlačilo.
16. Francouzská opoziční levice potvrdila v druhém kole místních a kantonálních voleb vítězství z prvního kola. Bude vládnout ve většině velkých měst.
17. Jednotky NATO se dostaly pod silnou palbu Srbů poté, co se snažily odvézt 53 Srbů, kteří obsadili budovu OSN v Kosovské Mitrovici.
17. Dalajlama vyzval Tibeťany k ukončení násilí a pohrozil, že pokud se násilnosti vymknou kontrole, odstoupí z pozice vůdce tibetského lidu.
19. Chorvatsko a Maďarsko uznaly nezávislost Kosova, následující den se připojilo Bulharsko.
19. K pátému výročí americké invaze do Iráku bylo zveřejněno, že od roku 2003 zde zemřelo 4 291 koaličních vojáků. Při bojích v zemi zahynulo 4900–6375 iráckých vojáků Saddáma Husajna a v následujících letech 90 000 civilistů. Podle odhadů bude válka stát Spojené státy tři biliony dolarů.
20. Ruská Státní дума schválila rezoluci vyzývající vládu a Kreml, aby uznaly gruzínské separatistické regiony Abcházii a Jižní Osetii.
21. Řeckokyperský prezident Demetri Christofias a vůdce turecké komunity na Kypru Mehmet Ali Talat se dohodli, že do tří měsíců budou zahájeny rozhovory o sjednocení Kypru.
21. Francouzský prezident Nicolas Sarkozy oznámil, že Francie sníží o třetinu počet svých jaderných hlavic.
22. V prezidentských volbách na Tchaj-wanu zvítězil kandidát Kuomintangu Ma Jing-tiou.
24. Konaly se první parlamentní volby v Bhútánu.
24. Místopředseda ruské vlády Sergej Ivanov oznámil, že Rusko zvýší do roku 2010 objem výroby konvenčních zbraní o 30 procent a do roku 2015 o 120 procent.
25. Pákistánské Národní shromáždění zvolilo novým premiérem kandidáta Pákistánské lidové strany Júsufa Rázu Giláního.
25. Tři brigády irácké armády se zapojily do rozsáhlé operace s cílem potlačit ofenzivu šíitských milicí Muktady Sadra. Koncem měsíce Sadr bojové akce ukončil, ale milice neodzbrojil.
26. Francouzský prezident Nicolas Sarkozy vyzval v britském parlamentu k vytvoření silné vazby mezi Velkou Británií a Francií.
28. Dalajlama prohlásil, že netouží po oddržení Tibetu od Číny, a znovu popřel, že stojí za protičínskými nepokoji v Tibetu.
29. V Zimbabwe se konaly parlamentní a prezidentské volby. Vítězem se prohlásila opozice, přičemž její kandidát získal údajně 60 procent hlasů. Volební komise výsledky hlasování o hlavě státu nezveřejnila.
30. Lichtenštejnsko na žádost španělské justice zablokovalo bankovní konta organizace Baskicko a jeho svoboda.
31. Americký prezident George W. Bush přijel do Kyjeva na svou první návštěvu Ukrajiny. Jednal o případném vstupu Ukrajiny do NATO.

Česko a svět

- 8.–9. Premiér Mirek Topolánek navštívil Jordánsko. Byla založena Česko-arabská podnikatelská rada.
- 10.–11. Premiér Mirek Topolánek byl na návštěvě Izraele. Se svým protějškem Ehudem Olmertem jednal zejména o vyvažování diplomacie vůči Blízkému východu. Byla podepsána smlouva o spolupráci ve vědě a výzkumu.
12. Předseda Evropské komise José Barroso varoval českou vládu před jednostranným vyjednáváním o zrušení víz s Američany. Česko tak podle něho podlamuje možnost lidí cestovat v Evropě bez hraničních kontrol.
13. Premiér Mirek Topolánek ostře reagoval na kritickou zprávu amerického ministerstva zahraničí o stavu lidských práv v Česku za rok 2007. Prohlásil, že země, která umožňuje mučení zajatců, ho nemůže poučovat o tom, jak jsou porušována lidská práva u nás.
17. V Afghánistánu zahynul český voják.
17. Česká vláda vydala prohlášení, které odzuzuje násilí na demonstrantech v Tibetu, a požaduje na Číně, aby umožnila svobodný přístup k objektivním informacím o dění v Tibetu.
18. Česko slavnostně zahájilo činnost vlastního provinčního rekonstrukčního týmu v afghánské provincii Lógar. Mohlo by tam působit asi 200 vojáků a deset civilních expertů.
20. Premiér Mirek Topolánek jednal v Hanoji se svým protějškem Nguyenem Tan Dungem o příchodu Vietnamců za prací do Česka a o uznání Vietnamců jako národnostní menšiny v České republice. V Česku mělo loni povolení k pobytu 45 000 Vietnamců. Některé firmy hodlají ve Vietnamu investovat desítky miliard korun.
23. Bývalý prezident Václav Havel se jasně postavil za americký radar na českém území.
26. Předseda ČSSD Jiří Paroubek se čtyřmi stranickými kolegy navštívil Rusko. Chtěl tam navazovat kontakty a vyjednávat o ruských investicích v Česku. Informoval o zamítavém postoji své strany k americkému radaru.
30. Byly zrušeny pasové kontroly do zemi Schengenského prostoru na českých leteštích.

Metamorfózy teritoriální moci

Dokud se různým politickým uspořádáním říkalo *země*, *království* nebo *res-publica*, bylo jasné, že jsme ještě v Evropě. Také *císařství* nebo *samoděržaví* připomínaly, že Řím byl rozdělen na západní a východní část a že toto dědictví není zapomenuto. Dodnes to symbolizuje orlice s rozepjatými křídly, která podle toho, jak si přáli držitelé moci, hleděla na západ nebo na východ.

Nejen *zámořské objevy*, ale hlavně druhá světová válka, daly Evropě vědět o teritoriích, která se chtěla spravovat bez přítomnosti osadníků a jimi importovaných ideologií. Jejich bohatou a různorodou minulost, alespoň podle názvů zemí a politických institucí, jsme si v Evropě zjednodušili tím, že jsme dočasně vše zakryli pojmenováním *politický systém*. Ani to nevydrželo příliš dlouho, a když začal *věk integrace*, objevil se problém, jak alespoň statisticky zaznamenat, kdo s kým, když už nevíme proč, se integruje nebo dezintegruje.

Teoretickým studiím těchto metamorfóz se dařilo rozlišit mezi jejich formální a neformální proměnou, obsáhly ale i vliv *transnacionalismu*, který položil důraz na kompetence přesahující politické nebo státní hranice. Z americké tradice pro vybrané lokality se převzal pojem *federalismus*, z politické teorie *funkcionalismus*, *neofunkcionalismus* a konečně i *intergovernmentalismus*. Vedle historického *imperialismu* nabyl na důležitosti *regionalismus*, ale třeba i koncepce *soustředných kruhů* (*concentric circles*) a *variabilní geometrie*, která jako by byla novodobým importem staroindické *mandaly* nebo čínské představy o *říši středu*, a v Tibetu si právě v tomto roce připomínají, jak nebezpečné je být blízko *osy soustředěných kruhů*. Také spontánní vznik *třetího světa* jako důsledku studené války ztrácí funkčnost a krátkodechá se ukázala i ideologie jiného středu jako podmínky střetu civilizací.

Dodnes čtení v jakémkoli souboru map zůstává napínavým luštěním markací a demarkací, hledáním hranic administrativních a politických, historických a přírodních, a jen v Evropě, v časovém rozsahu necelého století, můžeme najít až nadbytek takových kartografických metamorfóz. Kdo si dnes ještě přesně vzpomene, odkdy se Německu říká Deutschland, kolikrát se změnily hranice nejdříve Ruska a potom SSSR, alespoň od začátku 20. století, jak a kolikrát se musely překreslit mapy zemí Rakouska-Uherska po roce 1918, a třeba balkánských zemí od stejné doby do současnosti?

Nakreslit mapu je stejným uměleckým dílem jako vytvořit katedrálu, most nebo městský veřejný prostor. Je to podobně komplexní vyjádření nějaké myšlenky,

kteřá se promítá do reality a má své ekonomické a politické pozadí, kodifikaci a estetické vyjádření. Nad mapami světa se neskláněli jen dobyvatelé a diktátoři, ale scházely se kvůli nim mezinárodní konference a dodnes jsou vnímány jako symbol svébytnosti politické, ekonomické nebo kulturní. Války za změnu hranic se měly vést jen do doby, kdy se axiom územní celistvosti a nedotknutelnosti stal součástí dokumentů OSN, stejně jako postkoloniálního Hnutí nezúčastněných a dalších mezinárodních ujednání. Zůstává v nich přítomný až do současnosti, ačkoli se s ním nezachází příliš ohleduplně.

Dost často, ne-li většinou, se pro argumenty odůvodňující změnu státních nebo administrativních hranic, vznik nebo zánik států chodilo do minulosti. Pokud hranice nebyla jednoznačně dána přírodními podmínkami, hledaly se důkazy o územní celistvosti vždy velmi obtížně, ale ani v těchto několika případech nebyla hranice mezi svobodou nějaké země či státu a na něm uplatněnou svěvolí dostatečně výrazná.

Dnes si mnoho lidí v Evropě myslí, že *pole hrdinů*, kterému Srbové dodnes říkají *Kosovo polje* (snad ještě byzantské bojiště), a jeho nová geografická pozice je stavem z různých důvodů mimořádným. Ale ani odkazy na mytickou srbskou minulost nebo aktuální albánskou přítomnost ještě nezaručují, že jde o trvalé, nebo dokonce *konečné řešení*. Také mírumilovný a zřejmě dohodnutý rozchod patnácti zemí Sovětského svazu není navěky, a kdo umí číst na historických mapách ruskou expanzi nejméně od 16. století, neví, zda současný stav není jen pokusem o zvláštní podobu nějaké nové formy *intergovernmentalismu*.

I mapy Afriky a Asie varují, že státní nebo zemské hranice nemusejí být totožné s hranicemi národními nebo s vykolikováním *claimů* nadnárodních korporací, které jako by nás vracelo do dob, kdy kolonie byly spravovány jako přímo a nepřímo ovládaná území. Konečně právní teorie, že svobody je možné vzdát se pod nátlakem, smlouvou nebo kombinací obojího, není příliš vzdálená myšlenka chráněných území – protektorátů, které známe nejen z Afriky a Asie, ale i z Evropy.

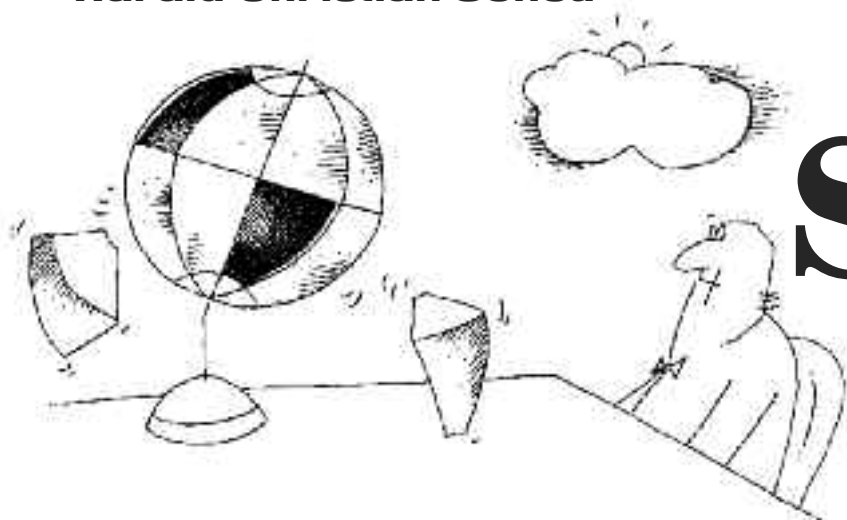
Hlavním tématem tohoto čísla Mezinárodní politiky jsou vznik, zánik nebo proměny politických uspořádání, která mají nejrůznější podoby. Jednou z těchto historických bylo teritoriální vymezení kompetence, které podléhá integraci i globalizaci. A zdá se, že stará i nová slova označující tyto metamorfózy teritoriální moci se zneužívají k prosazování tradičních zájmů, o kterých si mnozí mysleli, že patří dávno už jen do historie.

-ZZ-

Harald Christian Scheu

Vznik nového státu

a jeho uznání v mezinárodním právu

Vznik státnosti v teorii mezinárodního práva

Jak tradiční, tak i soudobé mezinárodní právo staví na existenci suverénních států, které jsou nejen hlavními nositeli práv a povinností, ale v naprosté většině případů také tvůrci mezinárodněprávních norem. Mezinárodní právo proto zcela jistě není právním řádem národů, jak by mohlo být odvozeno z poněkud zavádějícího názvu, ale právem upravujícím zejména soužití suverénních států. Vzhledem k tomuto výchozímu bodu by se dalo logicky očekávat, že právě otázka vzniku a zániku suverénního státu jako jednoho ze stěžejních momentů mezinárodněprávního systému bude patřit k otázkám zcela nesporným. Již letmý pohled na současnou diskusi o případném uznání Kosova však jasně dokazuje, že problematika státnosti a uznání státu může být v praxi velice složitá.

V dané souvislosti není hlavním důvodem sporů a odlišných postojů nejednotnost doktríny mezinárodního práva. Při pojednání o státnosti a mezinárodněprávní subjektivitě států nauka naopak vychází ze zdánlivě pevných základů. Autoři zpravidla citují definici státu, která v sobě zahrnuje tradiční teorii tří prvků (za jejíhož autora je považován německý právní teoretik Georg Jellinek) a byla potvrzena v Montevidejské úmluvě o právech a povinnostech států ze dne 26. prosince 1933. Montevidejská úmluva byla sice koncipována

pouze jako partikulární úprava adresovaná americkým státům, její ustanovení o definici státu ale představovalo již v 30. letech minulého století pouhou kodifikaci obecně platného pravidla. Ve smyslu mezinárodního práva lze suverénní stát uchopit jako útvar, který zajišťuje efektivní vládu nad určitým obyvatelstvem na určitém území a je způsobilý ke vstupu do mezinárodních vztahů.

Ačkoli podle teorie mezinárodního práva jsou vznik a existence nového státu otázkou fakticity, tzn. skutečného výkonu vlády nad obyvatelstvem a územím, zahrnuje daná problematika celou řadu komplexních politických souvislostí. V politické praxi může být totiž nanejvýš sporné, zda je splněno kritérium efektivity a podle kterých náznaků je třeba případnou efektivitu zjistit. Další tradiční dilema spočívá ve vymezení založení nového státu jako projevu práva na sebeurčení vůči zásadám chránícím stabilitu stávajícího systému, jako jsou například zákaz použití síly, a především zásada teritoriální integrity států. Vzhledem k tomu, že vznik jakéhokoli nového suverénního státu dnes automaticky znamená buď zmenšení, nebo dokonce rozpad stávajících státních útvarů, je tato otázka obzvlášť relevantní.

Aplikace právních kritérií pro vznik nového státu se může dostat také do konfliktu s politickými strategiemi ostatních států. Německá novinářka Andrea Böhmová nedávno v týdeníku „Die Zeit“

trefně ironizovala právní principy ve světle uznání Kosova, když svou analýzu uvedla ve stylu kuchařky slovy „Vezme se kus území, lid a efektivní mocenský monopol“. Ve skutečnosti však neexistuje manuál na budování nových suverénních států.

Politické a právní úvahy se promítají především do oblasti uznání nových států, popřípadě do problematiky nevměšování do vnitřních záležitostí. Přístup států k otázce uznání v praxi není pouhým výsledkem právních argumentů. Nejednou dominovaly čistě politické úvahy nad mezinárodním právem. V této souvislosti představuje jeden z nejmarkantnějších příkladů mezinárodní postavení Čínské lidové republiky. Po jejím založení v roce 1949 byla ČLR do 70. let uznána pouze menšinou členských států Organizace spojených národů, a to přesto, že komunistická vláda zcela evidentně vykonávala efektivní nadvládu nad obyvatelstvem a územím nového státního útvaru.

Problematika *de facto* režimů – mezi fakticitou a normativitou

V napětí mezi mezinárodní politikou a právem vznikly v minulosti útvary, které na jedné straně splnily stanovená právní kritéria, nebyly však na straně druhé uznány většinou států. Ačkoli podle převažující doktríny mezinárodního práva není uznání konstitutivním znakem státnosti, a proto není formální podmínkou pro vznik no-

vého státu, činí někteří představitelé nauky rozdíl mezi postavením států uznaných a neuznaných. Známy internacionalista Jochen A. Frowein – mimochodem jeden ze tří odborníků, kteří v roce 2002 byli Evropským parlamentem pověřeni posouzením otázky, zda tzv. Benešovy dekrety představují právní překážkou pro vstup České republiky do

Evropské unie – zavedl v 60. letech minulého století pojetí *de facto* režimu. Frowein tvrdil, že v případě entit, které nebyly uznány, neexistuje podle mezinárodního práva možnost jak ověřit, zda se jedná skutečně o státy. Do svého seznamu *de facto* režimů později začlenil případy jako například Německou

demokratickou republiku (do roku 1972), Severní Vietnam (do sjednocení s Jižním Vietnamem v roce 1976) nebo Tchaj-wan. Během období studené války byla většina konfliktů týkajících se uznání států či případných *de facto* režimů projevem existence antagonistických ideologií a politických koncepcí. Faktorem determinujícím politiku uznání jistě nebyly právní argumenty, ale zařazení určitého konfliktu do geopolitické souřadnice. Určitá nehybnost mezinárodního systému paradoxně přispěla ke stabilizaci pojetí teritoriální integrity a neměnitelnosti hranic stávajících státních útvarů a – s výjimkou procesu dekolonizace – zabránila budování nových států na úkor starých.

Když však po roce 1989 zanikl tento konzervující moment, získala problematika vzniku nových států a jejich uznání novou dynamiku a kvalitu. Rozpor mezi principem teritoriální integrity a výkonem práva sebeurčení prostřednictvím založení nového státu zásadně ovlivnil přístup mezinárodního společenství k otázce rozpadu bývalé Jugoslávie a také Sovětského svazu. Zejména evropské státy reagovaly poněkud ambivalentně. Na jedné straně systematicky prosazovaly tradiční zásadu *uti*

possidetis, podle které nové nezávislé státy na Balkáně a po Sovětském svazu musejí respektovat původní vnitřní hranice rozpadlých státních útvarů. Tímto krokem Evropa v rámci možnosti, tzn. s přihlédnutím ke skutečnosti rozpadu, zdůraznila nutnost stabilizace pojetí státnosti a nezbytnou statiku systému. Na straně druhé však mini-

stři zahraničních věcí Evropských společenství v prosinci 1991 deklarovali v otázce uznání nových států principy, které zcela vybočovaly z tradičního přístupu. Podmínkou uznání nemělo být pouze splnění původních kritérií, tzn. podmínky efektivního výkonu veřejné moci nad obyvatelstvem a územím. Ministři ES po nových entitách požadovali

také záruky v oblasti demokracie, právního státu, lidských práv, a dokonce práv národnostních menšin.

Není proto divu, že odborníci na mezinárodní právo v 90. letech intenzivně diskutovali o možném vzniku nového mezinárodního práva po skončení studené války. Hanspeter Neuhold a Bruno Simma tehdy litovali absence nesporných kritérií, podle nichž by bylo možné určit, zda právo na sebeurčení přísluší například nejen pobaltským republikám, ale také Čečensku. Neuhold a Simma prorocky konstatovali, že nakonec bude rozhodujícím faktorem zásada efektivnosti a že takové řešení jistě nebude z právního hlediska uspokojivé.

Další vývoj však nepotvrzuje pesimistický předpoklad, že v destabilizovaném systému bude na úkor práva rozhodující jediné faktická síla režimu usilujícího o mezinárodní uznání své politické entity. Nové *de facto* režimy jako Abcházie, Náhorní Karabach, Jižní Osetie či Podněsterská republika sice prokázaly alespoň střednědobě určitou životaschopnost, byť často pomocí neúplně transparentních zásahů okolních států. Přesto nebyly od doby svého vzniku v první polovině 90. let uznány ani jedním státem. Tuto skutečnost

lze chápat hlavně jako trvání mezinárodního společenství na zásadě *uti possidetis*. Z tohoto hlediska se obávaná revoluce v mezinárodním právu dosud nekonala.

Zvláštní případ Kosova?

Nové obavy však vyvolává nejednotný přístup mezinárodního společenství k otázce uznání Kosova. Podle některých hlasů jde o porušení zásady teritoriální integrity a protiprávní vměšování do vnitřních záležitostí Srbska. Jinými slovy, bez ohledu na faktický stav mocenské kontroly, který je velmi složitý, by bylo nutné uznání Kosova jako nezávislého státu považovat za precedens, který s sebou přinese nejen uznání dalších výše zmíněných *de facto* režimů, a tím pádem nebezpečnou destabilizaci dotčených oblastí, ale vlnu dalších pokusů o prosazování změny hranic pomocí faktické, tzn. především ozbrojené, síly. Tyto obavy související s uznáním Kosova je třeba brát vážně nejen z hlediska možných politických důsledků, ale také s ohledem na další vývoj mezinárodního práva.

Je ovšem třeba upozornit také na zvláštní okolnosti, kterými se liší případ Kosova od jiných režimů usilujících o mezinárodní uznání. V kontextu Kosova je totiž klíčovým momentem návaznost mezi právně závaznou rezolucí Rady bezpečnosti OSN č. 1244 z roku 1999 a vznikem státnosti. Rezoluce č. 1244 byla prvním krokem ke zřízení mezinárodní správy Kosova pod egidou Rady bezpečnosti OSN. Zavedením mezinárodní správy UNMIK prakticky skončila efektivní kontrola srbské vlády nad oblastí Kosova. Ačkoliv obdobně jako v případě jiných *de facto* režimů je přechod efektivní

Zdroje

- R. Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law*
- Hanspeter Neuhold, Bruno Simma (ed.), *Neues europäisches Völkerrecht nach dem Ende des Ost-West-Konfliktes?*
- Text posudku německého ministerstva zahraničních věcí a kritické argumenty proti posudku viz www.uni-kassel.de/fb5/frieden/regionen/Serbien/kosovo-aa-paech.html.
- Die Zeit

nadvlády od původního suveréna na novou entitu výsledkem předchozího ozbrojeného konfliktu, spočívá zásadní rozdíl v míře zapojení mezinárodního společenství do procesu budování autonomní správy. V tomto smyslu je také třeba chápat právní rámec jednání o budoucím statusu Kosova, která byla na základě rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN oficiálně zahájena v říjnu 2005.

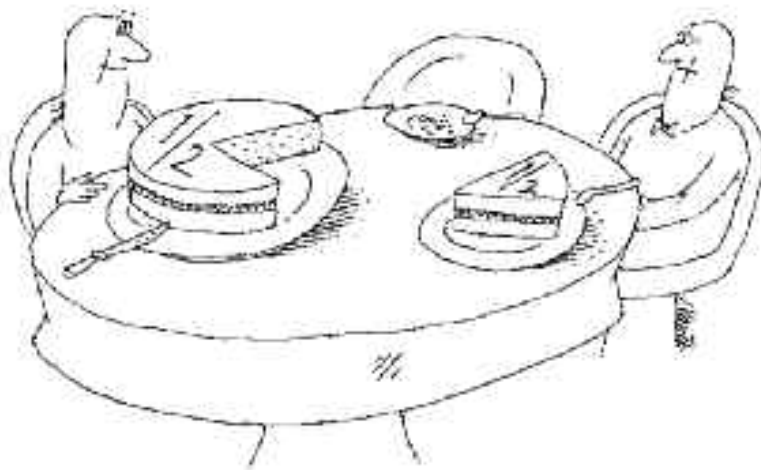
Zásadní vazby mezi rezolucí Rady bezpečnosti č. 1244 a statutem Kosova si všimlo také německé ministerstvo zahraničních věcí, které nedávno v právním posudku analyzovalo situaci Kosova nikoli z hlediska obecného mezinárodního práva a tradičních pravidel uznání nových států, ale výlučně odkazem na rezoluci č. 1244. Ve svém posudku německé ministerstvo zahraničních věcí dospělo k závěru, že rezoluce č. 1244 nezakazuje jednostranné prohlášení nezávislosti a následující uznání Kosova. Přitom argumentovalo hlavně tím, že zmíněná rezoluce nijak neurčuje konečný status Kosova a že obsažená zmínka o suverenitě a teritoriální integritě Svazové republiky Jugoslávie (nyní republiky Srbska) platila pouze pro přechodné období. Podle posudku by jiný výklad musel pro případ ztroskotání rozhovorů o statusu Kosova nutně vést k bezvýhodné situaci, která jistě nebyla záměrem právní normy Rady bezpečnosti.

Podrobnější rozbor argumentů, které v posledních měsících zazněly v diskusi o budoucím statusu Kosova, by jasně překročil rámec tohoto příspěvku. Z hlediska přístupu mezinárodního práva k problematice vzniku nového státu a jeho případného mezinárodního uznání je však nutné považovat nezávislost Kosova za zvláštní případ. Tím nemá být vyloučen možný politický dopad uznání Kosova na uznání jiných *de facto* režimů. Z právního hlediska taková analogie však určitě není nutná.

Harald Christian Scheu je docentem na Katedře evropského práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

**Petr
Drulák**

Belgie zatím drží

Koncem března vznikla po devíti měsících úporných jednání belgická vláda. Měla by Belgii vládnout v následujících třech letech, ale nikdo neví, zda přežije alespoň do konce léta. Vlámští a frankofonní politici se totiž nemohou dohodnout na další regionalizaci země a svět si klade otázku, zda Belgie přežije. Patrně se hned tak nerozpadne, ale jen proto, že dohoda o rozdělení by byla ještě těžší než dohoda o společném vládnutí.

Společný stát – vyprazdňující se slupka

Belgičané sice žijí ve společném státě, ale to je asi tak všechno, co je spojuje. Od šedesátých let je země rozdělena jazykovou hranicí. Belgii rozděluje na Flandry, kde se mluví výhradně nizozemsky, a Valonsko, kde se používá pouze francouzština. Brusel má zvláštní statut: formálně je dvojjazyčný, ale Vlámové zde tvoří necelou šestinu obyvatel. Od sedmdesátých let se dříve unitární Belgie navíc transformuje na čím dál tím volnější federaci.

Existuje sice ještě několik federálních institucí společných všem Belgičanům (především král, ústřední vláda, armáda, policie, soudy), ale je jich čím dál tím méně a oslabují. Jejich roli postupně přebírají nižší jednotky: tři spo-

lečenství vymezená jazykově (vlámské, francouzské a německé) a tři regiony vymezené územně (Flandry, Valonsko a Brusel). Každý Belgičan je proto příslušníkem jednoho společenství a jednoho regionu.

Toto krkolomné řešení je výsledkem sporů o Brusel, kterého se nechtěli vzdát ani Vlámové, ani frankofonní. Zatímco obyvatelé Flander jsou příslušníky Vlámského společenství a obyvatelé Valonska, s výjimkou Němců, příslušníky Francouzského společenství, Bruselané náleží podle svého jazyka jednomu či druhému. Brusel má tedy na jedné straně svou autonomii jako samostatný region, současně však podléhá Vlámskému a Francouzskému společenství. Typicky belgický kompromis.

Každý region a každé společenství má podle ústavy vlastní vládu a parlament. Zatímco vlády regionální se věnují aktivitám, které mají územní charakter (například zemědělství, ekonomika, doprava či místní rozvoj), vlády společenství spravují otázky personální povahy (například školství, kulturu či výzkum). Od sedmdesátých let má každá belgická vláda ve svém programu státní reformy, v jejichž důsledku ústřední vláda slábne a vlády regionů a společenství sílí.

Tomuto institucionálnímu rozpadu odpovídá i oddělování na úrovni společnosti a politiky. Mimo Brusel se Vlámové a frankofonní příliš nesetkávají a příliš jeden o druhém ani nevědí. Každý národ má své vlastní školy, média, zájmové organizace, úřady a politické strany. Politika, kultura a každodenní záležitosti se odehrávají téměř výlučně v rámci dané komunity. Neexistují federální média (noviny vycházejí buď v jednom, či ve druhém jazyce a totéž platí o televizních či rozhlasových kanálech), ani federální politické strany.

Dřívější belgické politické strany se jazykově rozdělily v průběhu šedesátých a sedmdesátých let. Ačkoli přes jazykovou hranici dále působí určité ideologické vazby a strany téže ideologie o sobě formálně mluví jako o sestrách, ve skutečnosti jde každá svou vlastní cestou.

Pod tlakem Vlámů

Toto vyprazdňování je důsledkem dlouhodobého sporu mezi Vlámami (tři pětiny obyvatel) a frankofonními Belgičany (dvě pětiny obyvatel). Probíhá pod stálým tlakem Vlámů a přes odpor frankofonních. Původně šlo o jazyk, dnes o peníze.

Tento pohyb má hluboké historické kořeny. Vlámské hnutí vzniklo koncem 19. století s cílem zrovnoprávnit nizozemštinu s francouzštinou. V té době se veškerý veřejný život Belgie odehrával ve francouzštině, která byla jazykem úředním, nikoli však jazykem většiny obyvatel. Souvisí to s tehdejšími postavením francouzštiny jako hlavního mezinárodního jazyka kultury a politiky, ale také s ekonomickou situací. Valonsko bylo až do druhé světové války motorem belgického hospodářského růstu. Díky němu se v 19.

století z malé Belgie stala průmyslová velmoc prvního řádu. Frankofonní Belgičané drželi ve svých rukách politicko-ekonomickou moc a na zaostalé zemědělské Flandry se dívali skrz prsty.

Po desetiletích politických bojů dosahuje Vlámské hnutí svých původních cílů

ve všech ohledech. Právě jazyková hranice zajišťuje a symbolizuje zrovnoprávnění nizozemštiny s francouzštinou. Je příznačné, že Belgie se při zrovnoprávnění obou jazyků nevydala cestou důsledné dvojazyčnosti (jako je tomu například v Lucembursku). Ani Vlámové, ani frankofonní na dvojazyčnosti zájem neměli.

Vlámové se obávali, že dvojazyčnost nebude důsledně prosazována a že ve volné konkurenci s francouzštinou nemá jejich jazyk šanci. Pokračující pofrancouzšňování dříve vlámského Bruselu tuto obavu koneckonců potvrzuje. Pro frankofonní Belgičany byla nizozemština podivným lokálním dialektem, s nímž nemá smysl ztrácet čas. Dodnes není výuka nizozemštiny ve frankofonní Belgii příliš obvyklá. Zrovnoprávnění jazyků proto šlo uskutečnit pouze jazykovým rozdělením státu.

Tím to však nekončí. Uvnitř Belgie došlo k zásadní změně rozložení ekonomicko-politických sil. V šedesátých letech už nebyl valonský těžký průmysl chloubou Belgie, nýbrž zdrojem problémů a žadatelem o státní podpory. Ekonomická dynamika se přesouvá do Flander a s tím roste i sebevědomí vlámských elit. Přicházejí s požadavky na větší kulturní a hospodářskou autonomii a Belgie se dělí na společenství a regiony.

Regionalizace však není v té době proti mysli ani Valonům. Domnívají se,

Pokojné rozdělení se neobejde bez toho, aby se Vlámové a frankofonní dohodli na osudu Bruselu. Všichni ho považují za své hlavní město.

že vláda v Bruselu není schopna řešit valonské ekonomické problémy, od federalizace si slibují přátelštější přístup a více subvencí. To se na čas plní. Vlámové však spokojeni nejsou a poukazují na to, že musejí platit za valonské problémy. Hlavním

vlámským motivem pro další přesun kompetencí z centra na regiony společenství se stává snaha osamostatnit rozpočty a omezit finanční přesuny mezi Flandrami a Valonskem.

Nárůst ekonomického sebevědomí Flander je také doprovázen nárůstem se-

Jak dlouho belgickému premiérovi ten úsměv vydrží?

Evropská komise

bevědomí politického. Moderní a dynamické Flandry se na stagnující Valonsko dívají spatra. Vlámové se hlásí k severské politické kultuře, kterou spojují s individuální zodpovědností, efektivností a transparentností. Valony řadí k jižní politické kultuře, jíž připisují korupci, závislost a neefektivnost. Naopak frankofonní Belgičané se zaštiťují solidaritou (kterou v minulosti prokazovali Vlámům), tolerancí, demokracií a dalšími univerzálními hodnotami, které spojují se svým jazykem. Navíc se hlásí k Belgii spíše než k Valonsku či Bruselu. Vlámům naopak vyčítají sobeckost, nacionalismus a xenofobii.

Těžký volební výsledek

V této napjaté atmosféře se konaly loňské volby, jejichž výsledek na první pohled nijak převratný nebyl. Extremistický *Vlámský zájem* sice potvrdil své silné postavení, ale nijak neposílil, hlavní přesuny se odehrály mezi zavedenými stranami. Všechny strany liberálně-socialistické, tzv. fialové, koalice premiéra Verhofstadta, která byla u moci osmým rokem, zaznamenaly ztráty, naopak posílili opoziční zelení, a především křesťanští demokraté. Volby byly triumfem Yvese Leterma, který pro své vlámské křesťanské demokraty získal na belgické poměry velmi vysokých 18 procent hlasů a sám téměř vyrovnal historický rekord preferenčních hlasů.

Návrat křesťanských demokratů vypadá jako návrat ke starým pořádkům. Drtivá většina všech belgických premiérů se rekrutuje z jejich řad a v předcházejících 120 letech vznikly pouze tři stabilní vlády bez jejich účasti. Může se zdát, že to je návrat bez převratů. S výjimkou vlámských socialistů, kteří po těžkých volebních ztrátách odcházejí do opozice, se zbývající tři strany fialové koalice účastnily nových koaličních jednání s vlámskými a franko-

fonními křesťanskými demokraty a tato pětka také nakonec v březnu vytvořila Letermovu vládu.

Pod tímto zdánlivě obvyklým povrchem se však v devíti měsících po volbách odehrála řada bezprecedentních událostí. Odchodem vlámských socialistů do opozice a účastí jejich frankofonních bratrů a sester v koalici dochází poprvé v historii k tomu, že určitá strana se účastní koalice, zatímco její jinojazyčná sestra je v opozici. Nese to s sebou ještě další anomálii. Tři frankofonní strany disponují v parlamentu více hlasy než jejich vlámsští koaliční partneři. To se promítá i do složení Letermovy vlády, v níž mají mírnou převahu frankofonní ministři a státní tajemníci, ačkoli Vlámů je v Belgii více.

Poprvé probíhá hlavní dělicí linie koaličních jednání po jazykové linii, a nikoliv ideologicky. K nejprudším sporům v koalici dokonce dochází mezi dvěma „sesterskými“ stranami křesťanských demokratů. Když se v listopadu, při parlamentním hlasování o rozdělení volebního okrsku Brusel-Halle-Vilvoorde, střetl blok všech vlámských stran (včetně jinak ostrakizovaného Vlámského zájmu) s blokem frankofonních, koaliční jednání zcela ztroskotala.

Situaci tehdy zachránil odcházející premiér Verhofstadt, jehož král v prosinci pověřil sestavením prozatímní vlády sestávající právě z pěti stran, které jednaly o koalici. Belgie přitom institut prozatímní vlády do té doby neznala. Verhofstadt pověření přijal pod podmínkou, že vláda bude skutečně přechodná a že po třech měsících, tedy 21. března, svou funkci složí. Strany tak dostaly jasný termín na dohodu a nakonec ho dodržely.

Proč to všechno? Vlámští křesťanští demokraté chtějí, aby regionalizace pokračovala do takových oblastí, jako je trh práce, zdravotní zabezpečení či zdanění právnických osob. Leterme přitom nemůže příliš ustupovat. Jeho volební úspěch stojí na slibech další regionalizace a na předvolební koalici s nacionalisty, kteří žádají nezávislost Flander. Z třiceti křesel, které spolu ve volbách získali, připadá šest právě nacionalistům, kteří se současné vlády neúčastní a svou podporu vládě podmiňují právě důslednou regionalizací.

To je pro frankofonní politiky nepřijatelné, neboť další regionalizace by vedla k zastavení finančních transferů a ohrozila to, co považují za podstatu fungování společného státu.

Kompromisu nepomáhala ani Letermova téměř výlučně vlámská politická biografie. Své politické zkušenosti získal ve Flandrech jako vlámský premiér a s frankofonními politiky se před volbami příliš nesetkával. Povolební jednání, která vedl, se proměnila v agónii a on sám byl v únoru několik dnů hospitalizován.

Dříve tomu tak nebylo. Když předchází premiéři Verhofstadt či Dehaene sestavovali své první vlády, měli bohaté zkušenosti nejen z vlámské, ale i z belgické politiky. V minulosti nemohli v Belgii vyrůst potenciální premiéři, kteří by měli za sebou pouze práci v regionech, poněvadž se tehdy jednalo o druhořadé funkce.

Dnes však Leterme není výjimkou. Regiony nabízejí čím dál tím zajímavější možnosti politického uplatnění, například post regionálního premiéra je politicky lákavější než post federálního ministra. Leterme představuje novou generaci politiků, pro něž je setkání se zástupci z druhé strany jazykové hranice, kteří mluví

jiným jazykem a žijí v jiné politické realitě, podobné jako setkání s reprezentanty jiného státu. Jednání na belgické úrovni mají proto v rostoucí míře charakter mezinárodních jednání s jejich rozvleklostí a obtížným hledáním kompromisů.

I nedohodu je třeba dohodnout

Letermova vláda vznikla za všeobecné skepse, ani sám premiér se neodvážil tvrdit, že vydrží celé tři roky. Její program je v klíčových bodech naprosto vágní. Na konkrétním návrhu další regionalizace se koalice má dohodnout do července. Nelze očekávat, že by se Vlámové smířili s drobnou regionalizací v oblasti dopravy a územního plánování, na níž se koalice zatím dohodla. Nelze očekávat, že by frankofonní souhlasili s něčím zásadnějším. Napřesrok se navíc konají regionální volby, což dohodu dále komplikuje.

Není jasné, jak dlouho Letermova vláda vydrží, ale Belgie zatím rozpad nečeká. Pokojné rozdělení se totiž neobejde bez toho, aby se Vlámové a frankofonní dohodli na osudu Bruselu. Všichni ho považují za své hlavní město a mají tam své vlády a parlamenty. V podmínkách, kdy i drobnost, jakou je vytyčení volebních okrsků v okolí Bruselu, se stává politickým dynamitem schopným rozmetat federální vládu, si lze takovou dohodu jen těžko představit. Paradoxně, nepřekonatelný spor o Brusel, který po desetiletí tolik zatěžuje fungování belgického státu, je v současnosti tím nejsilnějším důvodem jeho další existence.

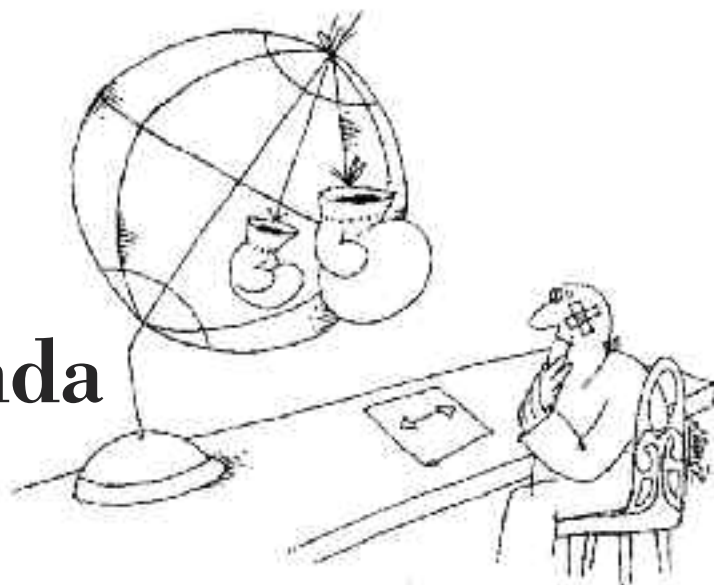
Petr Drulák je docentem na FSV UK v Praze a pověřeným ředitelem Ústavu mezinárodních vztahů.

drulak@iir.cz

Magdalena Fiřtová

Dynamika vztahů mezi Kanadou a Quebecem

třináct let od referenda

Dne 30. října 2008 uplyne třináct let od posledního quebeckého referenda o nezávislosti této jediné plně frankofonní kanadské provincie. Toto, v pořadí již druhé referendum, skončilo nepatrným rozdílem několika desetin procent hlasů ve prospěch tábora bojujícího proti odtržení provincie. Od té doby se téma nezávislosti Quebecu téměř vytratilo z quebecké i kanadské politické scény a bylo nahrazeno diskusí o postavení Quebecu v rámci federace. V tomto článku se pokusím stručně shrnout faktory, které vedly k tomuto posunu politického diskurzu, a charakterizovat současné vztahy mezi Ottawou a Quebecem.

Quebecké separatistické hnutí se zrodilo v šedesátých letech 20. století v průběhu tzv. klidné revoluce. Subjektem, který dokázal politicky sjednotit a artikulovat nacionalistické aspirace frankofonního obyvatelstva této provincie, se stala *Quebecká strana (Parti québécois; PQ)*. Jejím hlavním politickým programem byla samostatnost provincie, ať již úplná, anebo ve formě přidruženého ekonomicko-politického partnerství s Ka-

nadou. Od počátku vzniku této strany se v jejím čele vystřídalo několik velmi charismatických politických osobností, jako byli René Lévesque a Jacques Parizeau, kteří dokázali stranu přivést k vítězství v provinciálních volbách i k vypsání dvou referend o nezávislosti provincie v letech 1980 a 1995. Ani jedno ze dvou referend nebylo úspěšné, ale strana i nadále dokázala získávat pro svůj projekt většinu quebeckých voličů až do roku 2003. Poslední

provinciální volby v roce 2007 přinesly Quebecké straně drtivou porážku, protože získala nejméně hlasů od roku 1973.

Proti argumentům interpretujícím tento propad jako jednoznačný odklon Quebecanů od podpory nezávislosti provincie však stojí výsledky průzkumů veřejného mínění, které až na některé krátkodobé odchylky vykazují v letech 1995–2006 přibližně stejnou úroveň podpory veřejnosti pro projekt nezávislosti provincie (cca 40 procent). Jako druhý argument připomeňme, že počet voličů druhé separatistické strany – *Quebeckého bloku* (*Bloc québécois; BQ*), působícího výhradně na federální úrovni, neklesá. Ve federálních volbách v roce 2006 tato strana obhájila v provincii vítězství s vysokým náskokem.

Za hlavní příčiny ztráty důvěry voličů v program Quebecké strany lze považovat neschopnost strany najít charismatického lídra do svého čela a dále obtížnost uchopit problematiku quebecké identity v době, kdy quebeckou společností otřásá diskuse na téma integrace přistěhovalců. Pod ve-

morálního integračního rámce s čistě quebeckým, nekanadským obsahem je pro separatistickou Quebeckou stranu nesnadný úkol.

Harperův „otevřený federalismus“

Postoj federální vlády vůči quebecké otázce (ale obecně i ostatním provinciím) doznal od roku 1995 značných proměn, které spolu s vnitřními faktory přispívají k posilování pozic federalistů v Quebecu. První náznaky změny kurzu je možné vyčíst v opatřeních označených jako „asymetrický federalismus“ liberálního premiéra Paula Martina přijatých roku 2004, hlavní změna ovšem nastává po nástupu konzervativní vlády Stephena Harpera od roku 2006.

K pochopení atraktivitu Harperova federalismu je zapotřebí ve stručnosti připomenout, že předchozí vládní strana – *Liberální strana Kanady* – prosazovala v letech 1995 až 2004 poměrně tvrdou centralistickou federální linii, která byla

de facto pokračováním myšlenek zastávaných dlouholetým premiérem Pierrem Elliottem Trudeauem (1968 až 1979; 1980 až 1984). Trudeau v reakci na quebecký nacionalismus přišel s vizí jednotného pankanadského bilingvního a multikulturního státu, postaveného na pri-

Na podzim téhož roku konzervativní vláda nechala schválit v parlamentu návrh, který deklaruje, že Quebec tvoří samostatný národ uvnitř Kanady.

ncipu rovnosti jednotlivců i provincií. Tento symetrický koncept zcela odmítal quebecký pohled na kanadskou federaci jako stát dvou zakládajících národů, v němž má Quebec specifické postavení. Během liberální vlády premiéra Jeana Chrétienna (1993–2003), který byl věrným pokračovatelem myšlenek P. E. Trudeaua a vedoucí postavou tábora „ne odtržení“ během obou referend, federální vláda odmítla jakékoliv ústupky vůči Quebecu ve smyslu uznání národní nebo kulturní specifčnosti provincie. Dodejme však, že navzdory značnému úsilí nebylo symetrie dosaženo a Quebec si oproti ostatním

provinciím udržel specifický penzijní plán, vlastní imigrační politiku a další programy.

K nedobрым vztahům mezi Ottawou a Quebecem přispěly i finanční transfery z centra provinciím, kde můžeme v letech 1995–2006 vysledovat stejně centralistický přístup, který se projevil ve stagnaci, a dokonce poklesu množství prostředků přerozdělovaných z federální kasy do provinčních pokladen. Ačkoli výdaje na sociální a zdravotní programy, které jsou ve výhradní kompetenci provincií, výrazně narostly, celkové množství přerozdělovaných peněz z Ottawy pokleslo a ve fiskálním roce 2005–6 bylo nižší než v roce 1993–94. K této fiskální nerovnováze přispěl především nárůst výdajů ve správě provinciálních vlád – tj. ve zdravotnictví, sociálních službách i ve školství. Vztahy mezi liberální vládou v Ottawě a provinciemi pak byly definitivně narušeny poté, kdy v roce 2004 propukl finanční skandál. Závěrečná zpráva soudce Gomeryho skutečně prokázala, že politici a podnikatelé spojení s *Liberální stranou Kanady* zneužívali obrovských finančních prostředků určených na podporu budování dobrého renomé federální vlády v Quebecu po druhém referendu. Liberálové tím definitivně ztratili podporu svých voličů nejen v Quebecu.

Stephen Harper se v této době správně rozhodl využít momentu silící nespokojenosti obyvatel Quebecu se stavem kanadské federace, která se kromě jiného v průzkumech veřejného mínění v letech 2004–6 projevila i opětovným nárůstem podpory pro samostatnost Quebecu nad 50 procent. Konzervativci ve své předvolební kampani přislíbili nový „otevřený federalismus“ a toto téma jim vyneslo u voličů frankofonní provincie nevídaný úspěch (pozn. – Quebec již od konce 19. století hlasuje pro Konzervativní stranu Kanady pouze výjimečně). Hlavní rysy Harperovy nové koncepce federalismu lze shrnout do tří bodů: uznání quebecké národní a kulturní specifčnosti v rámci Kanady, větší prostor pro samostatnou zahraniční politiku provincie a řešení fiskální nerovnováhy mezi provinciemi a Ottawou. V roce 2006 premiér naplnil svůj koncept konkrétními kroky a Kanada

Zdeněk Zbořil

a Quebec podepsaly dohodu, která stvrzuje formální úlohu provincie v rámci mezinárodní organizace UNESCO. Na podzim téhož roku konzervativní vláda nechala schválit v parlamentu návrh, který deklaruje, že Quebec tvoří samostatný národ uvnitř Kanady. Přestože mnozí politici i politologové zdůrazňují, že se jedná o nevýznamná gesta, která neřeší podstatu quebeckého nacionalistického požadavku na uznání quebecké specifičnosti v kanadské ústavě (přičemž právě tento požadavek byl podstatou quebecko-kanadského sporu od 70. let), z průzkumů veřejného mínění vyplývá, že u quebecké veřejnosti tato strategie získává velkou oblibu – přes 60 procent respondentů oceňuje uznání quebeckého národa – a Harperových voličů v provincii přibývá.

A co na to Alberta?

Je zcela zřejmé, že Quebec není ve federaci jedinou provincií, která požaduje ústupky federální vlády z její centralistické strategie. Cesta, kterou se nyní ubírá kanadská federace, nápadně připomíná vývoj federálně-provinciálních vztahů v 60. letech – v době před nástupem politiky P. E. Trudeaua – s tím rozdílem, že quebecký nacionalismus určitě není zásadním faktorem, který přispívá k oslabování federálních pravomocí. Díky rychle narůstajícímu počtu imigrantů i ekonomickému boomu západních provincií se množí hlasy těch, kteří chtějí „více Alberty a méně Ottawy“ a stejně jako Quebec se rozhodli získat od federální vlády svůj podíl kompetencí. Právě západní provincie jsou těmi nejčastějšími, které zakládají zahraniční zastupitelstva v rámci federálních diplomatických misí za účelem prosazování vlastních obchodních zájmů. Alberta tak například po-

dobně jako Quebec požaduje spoluúčast na tvorbě zahraniční politiky ve svém prioritním sektoru – energetice.

Průzkumy veřejného mínění v západních provinciích před nástupem Stephena Harpera ukázaly, že podpora jejich obyvatel pro případný projekt samostatnosti těchto provincií dosahovala až 30 procent. Tyto výsledky naznačily, jak neústupné by bylo veřejné mínění této části Kanady v případě nového otevření jednání o ústavních dodatcích týkajících se specifičnosti Quebecu a nakolik si jsou obyvatelé západních provincií Kanady vědomi svého nového postavení. Quebecké vyjednávací pozice v rámci federace totiž z dlouhodobého pohledu oslabují – Quebec a Ontario historicky představovaly dvě nejsilnější provincie reprezentující více než 60 procent obyvatelstva Kanady – v roce 2006 sčítání obyvatelstva ukázalo, že Alberta a Britská Kolumbie poprvé počtem obyvatel Quebec předčíly.

Stručně shrnuto, za současné politicko-ekonomické konstelace, kdy je vedení Quebecké strany v krizi, provincie přijímá dlouhodobě vysoký počet imigrantů a premiér Stephen Harper obratně manévruje ve velmi pružné aréně, kterou mu nabízejí mantinely kanadského federalismu, zůstává projekt quebecké nezávislosti odsunut hluboko do roviny hypotetických úvah.

Magdalena

Fiřtová pracuje na Velvyslanectví Kanady v Praze a externě přednáší kanadské kurzy na IMS FSV UK.

firtova.magdalena@seznam.cz

Východní Timor

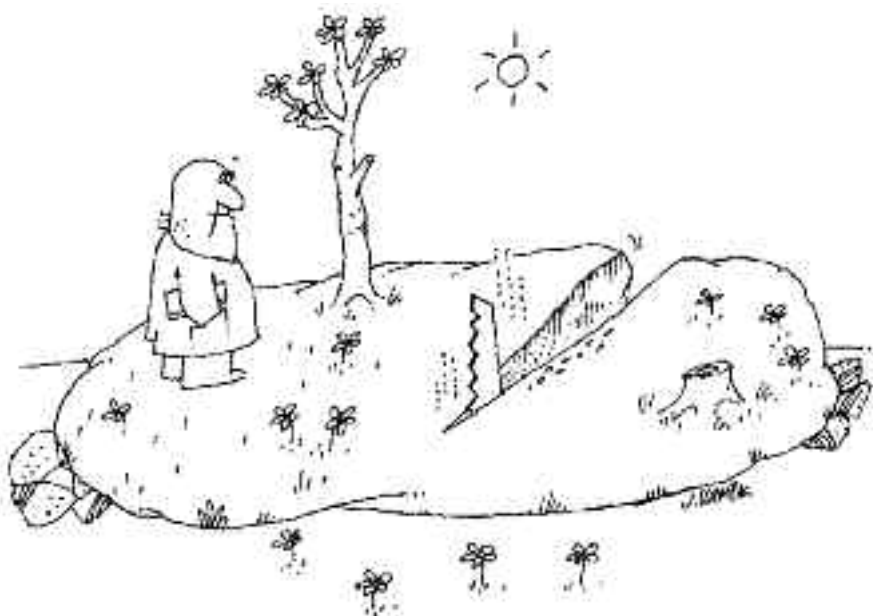
– nejmladší stát z vůle OSN

Vyhlášení nezávislosti *Demokratické republiky Východní Timor* 20. května 2002 doprovázelo diplomatické slávy a politické nevraživosti víc než objevení ropy v Timorském moři v letech 1974–1975. Ještě před tím dostali Nobelovo ocenění biskup Carlos Ximenes Belo a novinář José Ramos Horta a na dějinami zapomenutý ostrov začaly létat delegace vysokých diplomatů, ochránců lidských práv, desítky vojenských osob, většinou z Indonésie (byl mezi nimi i současný prezident Susilo Bambang Yudhoyono) a z Austrálie, někdy v uniformách, někdy v nenápadném civilu.

Dostalo se slyšení i Noamu Chomskému, který svou kritiku americké zahraniční politiky manifestně demonstroval na příkladu Východního Timoru hned po iniciační cestě

Zdroje

- St-Hilaire, „Écarts et déséquilibres fixaux“, Comité permanent des finances, Rapport des sous-comités sur le déséquilibre fiscal
- Robert Dutrisa, „Souveraineté: un OUI à 54 %“, (Le Devoir)
- Sondage Leger Marketing (www.legermarketing.com/documents/POL/071107FR.pdf)

Geralda Forda a Henryho Kissingera v předvečer indonéské okupace ostrova, v roce 1975, kdy jako jediný upozornil, že Spojené státy porušují své zákony, když materiálně i morálně podporují režim indonéského prezidenta, generála Suharta. Ten byl sice programově a krvavě antikomunistický, ale také ekonomicky úspěšný, a dokonce po určitou dobu byl považován za důležitý stabilizační faktor v celé jihovýchodní Asii. Podobnou odvahu jako americký profesor neměl žádný evropský státník, a tak byl Suharto, bez ohledu na vojenský vpád do bývalé portugalské kolonie, přijat britskou královnou v přítomnosti Margaret Thatcherové, hned třemi papeži a pěti americkými prezidenty.

Adorovat tohoto muže jim usnadnili sami Timořané, když Francisco Xavier de Amaral vyhlásil po vojenském převratu v Portugalsku *Socialistickou republiku Východní Timor*. Ta netrvala ani týden a Suharto využil komunistického strašidla, na konci roku 1975 Timor okupoval a brzy jej prohlásil za 27. provincii Indonéské republiky. Byl to po indické okupaci Goy a indonéském připojení Irianu teprve třetí případ, kdy bývalá kolonie, navíc od Bandungu (1955) bojující proti *zbytkům kolonialismu*, anektovala nějaké území, aniž se ohlížela na mezinárodní právo.

Historie psaná dobyvateli

Timor sice vždy ležel na cestách plavců indonéským souostrovím, ale podobně jako

v jiných zemích jihovýchodní Asie byla jeho historie napsána až dobyvateli nebo těmi, kteří věřili, že mají posláni nebo právo ostrov spravovat. Dávno se zde usazovali *malí lidé snědé pleti* a indo-malajští, javánští, arabští, tamilští a po nich britští, nizozemští, španělští a portugalské dobyvatelé a obchodníci, vždy lépe vyzbrojení než ostrované, zde pobývali jen dočasně a obvykle tehdy, když čekali na příznivější vanoucí větry, nebo proto, že zde našli nějakou obchodovatelnou komoditu, která ale nikdy nebyla příliš výnosná.

Portugalci se na Timoru objevili v 16. století a s nizozemskými obchodníky se bez sepsání smlouvy podělili o západní a východní část už v roce 1777. Teprve ale roku 1859 podepsali s Nizozemci a bez účasti lokálních autorit smlouvu o rozdělení ostrova podle 125° východní délky. Opakovaně tento stav potvrdili ještě v letech 1894, 1898 a 1915, a od této doby byl Východní Timor spravován z Macaa až do roku 1942. Tehdy se tam vylodily australské a nizozemské jednotky, aby pomohly zajistit evakuaci Evropanů z Japonci obsazovaného souostroví. Začali také podporovat protijaponskou rezistenci, jež byla zaplácena desítkami tisíc obětí obyvatel ostrova, a z politických slibů Spojenců nezůstalo po válce nic než příležitostná pozornost, kterou tito návštěvníci věnovali Timoru i v letech poválečných.

Hranice mezi východním a západním Timorem byla typickým ujednáním o roz-

dělení sfér vlivu, bez ohledu na přání místního obyvatelstva, a dokonce i bez ohledu na ekonomické a přírodní podmínky ostrova. Obě části se staly provinciemi, *přímo spravovanými* z koloniální metropole. Na Timoru dlouho neexistovaly místní elity a veškeré politické dění bylo jen importem nejprve katolicismu a později evropského nacionalismu, který na Timoru měli reprezentovat *Mauberové*. Ani Amsterdam, ani Lisabon se však ve svém zájmu o výkon správy na tomto území nedostaly dále než k postavení kostelů, misijních stanic, obchodních vojensky chráněných osad a později několika nemocnic a škol.

Na rozdíl od většiny *národních států*, které vznikaly jako produkt národního emancipačního hnutí, neměli *Mauberové* politicko-právní nebo kulturní minulost, byli objektem rozhodování shora a na jejich území neexistovala horizontální politická kompetence. Ojedinelé protiportugalské povstání vedené Domem Bonaventurou na začátku 20. století bylo produktem nizozemského koloniálního imperialismu a o jeho osudu se rozhodlo opět smlouvou mezi Portugalskem a Nizozemskem.

Východní Timor zůstal portugalskou kolonií

Z hlediska státního práva nebo práva na sebeurčení mohlo mít potenciál nizozemsko-indonéské *jednání u kulatého stolu* v Den Haagu, v roce 1949, které předpokládalo vznik Spojených států Indonésie. Tuto federaci mělo tvořit patnáct zemí, v době existence Nizozemské východní Indie spravovaných přímo nebo nepřímo (*direct bestuurd gebied* a *zelfbesturende lantschappen*), ale o Východním Timoru se zde nemluvalo, a tak zůstal portugalskou kolonií (*zámořskou provincií*, 1951) spravovanou z Lisabonu. Když v roce 1961 Indonésie, s podporou Hnutí nezúčastněných, vznesla nárok na území tehdejšího Západního Irčanu (okupovala jej o dva roky později), přijala OSN rezoluci č. 1514, ve které označila Východní Timor za *nesvobodné území*. Byla to nejen forma dekolonizačního nátlaku na Portugalsko, ale také přihlášení se k odpovědnosti za budoucnost ostrova.

Portugalský generál António de Spínola, agent politické změny v Portugalsku v roce 1974, měl obavy z důsledků rozpadu koloniálního impéria, z chaotického vývoje jako v Angole, Mosambiku, Guineji, a ustavil proto v květnu 1974 *komisi pro sebeurčení Východního Timoru*. Tento pokus o záchranu vlivu na Timoru však byl neúspěšný a po indonéské okupaci v prosinci 1975 přerušilo Portugalsko s Indonésií diplomatické styky. Avšak ostatní země, včetně OSN, reagovaly s ohledy na *komunistické nebezpečí* velmi opatrně. Od této doby byl Východní Timor sice provincií Indonéské republiky, ale stranou rozvoje *nové industrializace*. Venkov se věnoval tradiční zemědělské výrobě bez naděje na jakékoliv investice, s nimiž mohla počítat jen některá městská, ekonomicky zajímavější centra.

Zpravodajské aktivity, partyzánské války, městský terorismus, policejní akce a další represe jako by opakovaly události indonéské revoluce s tím rozdílem, že tentokrát je organizovala indonéská vláda, armáda a policejní jednotky – to byly hlavní události na Východním Timoru na počátku devadesátých let 20. století. Teprve uvedení filmu australského dokumentaristy Alana Naira *Chladná krev: Masakr na Východním Timoru 1991* na pů-

dě OSN (o autenticitě výkladu incidentu u hřbitova Santa Cruz se dodnes vedou spory) ukázal, že o změnu politického pořádku na Timoru je ve světě zájem. Ostrá kritika indonéské politiky pak pokračovala až do 11. září, kdy bylo třeba získat podporu Indonésie ve *válce proti terorismu*. Antikomunistické hrdinství Suhartovo bylo rychle zapomenuto a cesta k nezávislosti pod praporem ochrany lidských práv mohla být nastoupena.

Na rozdíl od zbytku souostrovní existovala v době indonéského protektorátu na Timoru jen jednoduchá vojensko-ekonomická administrativa, kulturní život se odehrával jen v nejbližším okolí farností nebo misijních škol, intelektuální opozice byla soustředěna v katolické církvi a tištěných médiích.

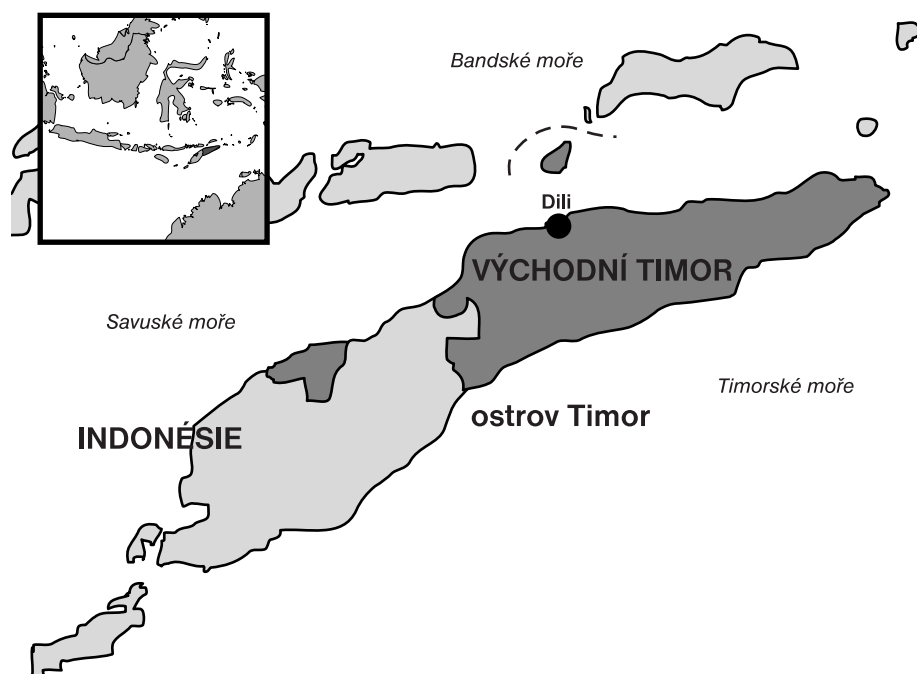
Zárodkem politické opozice s programem širší samosprávy nebo nesměle vyjadřovaného nároku na sebeurčení se stala hned po karafiátové revoluci v Portugalsku *Demokratická unie Timoru* (UDT) a *Timorská sociálně demokratická asociace*

(ASDT), která se po formálním uznání práva na sebeurčení Východního Timoru Portugalskem (1974) přejmenovala na *Revoluční frontu za nezávislý Timor* (FRETILIN). Nejradikálněji se o samostatnosti Východního Timoru vyjadřovali v této době Kay Rala Xanao Gusmao, pozdější první prezident, od roku 1981 velitel vojenské složky FRATILIN, a José Ramos Horta, novinář, hlava téže organizace a později první ministr zahraničí svobodného

Timoru. Teprve oni dokázali sjednotit různé skupiny *národního hnutí Mauberů* ve jméno nezávislosti, ačkoli ty nikdy nezapomínaly ani na dědictví portugalského politického vlivu a podle potřeby se vzájemně a neváživě označovaly za komunisty nebo fašisty.

Až masivní podpora ze zahraničí, a také z OSN, vedla k oživení politického hnutí a k vzniku ozbrojeného hnutí odporu, které si bez ohledu na svůj původ nemohlo dát jiný cíl než nezávislost. Tu slíbili Timoru hned tři indonéští prezidenti. Ještě za Suharta se začaly částečně stahovat jednotky indonéské armády (1998), aktivně přispěly Austrálie, USA a také diplomacie Vatikánu. V únoru 1999 indonéský prezident Habibí zahájil *proces udělování nezávislosti*, o tři roky později navštívil hlavní město Východního Timoru Dili jeho nástupce Abdurrahman Wahid a omluvil se za indonéskou okupaci. Konečně je následovala i prezidentka Megawati Sukarno-

Východní Timor je příkladem opožděné dekolonizace a bolestného hledání toho, čemu se odvážně říká nezávislost.

Zdroje

- Chomski, Noam: Perspektivy moci (Karolinum)
- Klíma, Jan: Dějiny Portugalska (NLN)
- Mimra, Robert: Cesta ke svobodě (Ekumenická akademie)
- Špičanová, Lenka: Východní Timor na cestě k nezávislosti – analýza konfliktu z hlediska jeho aktérů a příčin (Hradec Králové)
- Dubovská, Zorica; Petrů, Tomáš; Zbořil Zdeněk: Dějiny Indonésie, Praha (NLN)

putri, která slíbila předat svrchovanost místní moci ve spolupráci s OSN.

Timořané se k tomuto slibu vyjádřili jednoznačně v referendu (pro nezávislost jich bylo 78,5 procenta) a byl to první proces, jehož cílem nebylo jen odporovat svévoli, ale svobodně se vyjádřit ve prospěch svobody. V květnu 2002 pak za účasti předsedy Valného shromáždění OSN Jana Kavana k vyhlášení nezávislosti skutečně došlo.

V té době bylo zničeno 80 procent infrastruktury země, 40 procent z jednoho milionu obyvatel žilo na 14 609 km² pod hranicí chudoby (tj. 1 USD denně) a více než 70 procent jich bylo nezaměstnaných. Skoro 90 procent představovali katolíci, tři procenta tzv. Indové (hindu) a čtyři procenta muslimové, dovolávající se ale podpory 210 milionů indonéských souvěrců.

Skutečná nezávislost stále v nedohlednu

Dnes je tato formálně nezávislá země závislá, za dohledu OSN, na své chudobě, je to *el dorado* společností exploatujících zejména surovinové zdroje a opírajících se o někdy vládě loajální, někdy nepřátelské, často polosoukromé vojenské oddíly. Zkorumpované úřednictvo si hledá politické oběti a státní správa je budována shora, podobně jako v letech portugalské nebo indonéské nadvlády.

Kdyby se hledala typologie přechodu od koloniálního systému k nezávislosti, je Východní Timor příkladem opožděné dekolonizace, nekolonizace neevropské provenience a bolestného hledání toho, čemu se odvážně, a nejen na Východním Timoru, říká nezávislost. Podporuje ji, jak ukázaly volby, vý-

znamná část obyvatelstva, ale této podpoře se nedostává přiměřené materiální a dnes už ani morální kompenzace.

K dramatickému napětí v samostatném státu došlo v květnu 2006, kdy premiér Mari Alkatini obvinil Gusmaa z pokusu o státní převrat a učinil krok, který je vždy úskalím v zemích, které si vybojovaly nezávislost nejen na diplomatickém poli, ale také se zbraní v ruce. Demobilizoval, a to hned téměř polovinu armády, a připravil několik tisíc osob o garantovanou životní úroveň. Vzápětí došlo nejen k pokusu o státní převrat, ale vojáci vedení Alfredem Reinandem zaútočili na dům prezidenta a ministra zahraničních věcí – národních hrdinů v bojích o nezávislost. Byl vyhlášen výjimečný stav a od února 2008 má udržovat pořádek na tisíc Australanů a 1 600 policistů mise OSN.

Státní struktury a jejich kompetence jsou v pohybu, naštěstí hranice země jsou z větší části přírodní. Pokud jsou v zahraničí vnímány jako důležitý politický faktor, pak proto, aby ti, co za nimi žijí, byli snadno identifikovatelní a bylo jim možné zabránit migrovat do zemí s vyšší životní úrovní. Východní Timor je sice členem OSN, ale není v ASEAN, APEC a v dalších teritoriálně důležitých asociacích a paradoxně – díky Portugalsku – má blíž k Evropské unii než ke svému geografickému okolí. Ale ani to neznamená, že by se o podíl na materiálních a morálních nákladech, které vznikly se svobodou a nezávislostí Východní Timoru, nemohli přihlásit i ti, kteří o jejich vznik tak radikálně usilovali.

Zdeněk Zbořil je

historik a politolog. zboril@iir.cz

Rudolf Fürst

Tchaj-wan čeká změna kursu

Po drtivém vítězství v nedávných parlamentních volbách dobyla Národní strana Kuomintang (KMT) také zpět post prezidenta. Končí tak období, kdy se na Tchaj-wanu a v čínské civilizaci poprvé chopila moci v demokratickém systému opozice. Návrat k desetiletí trvající vládě jedné strany vyhovuje většině tchajwanských voličů, v paradoxní a vzácné shodě i Pekingu a Washingtonu.

Schopnost proměny

Na ostrov Tchaj-wan ustoupil koncem 40. let minulého století kuomintangský režim, když prohrál v občanské válce s komunisty. Plány na zpětné dobytí pevninské Číny, ani čekání na zhroucení režimu v Čínské lidové republice (ČLR) nevedly k cíli, normalizace americko-čínských vztahů počínající v 70. letech pak vedla k vypovězení maličkého Tchaj-wanu z OSN s nezáviděníhodnou perspektivou bezprizorní země, kterou udržuje před invazí z ČLR jen vojenská záštita Spojených států, jež paradoxně Tchaj-wan od roku 1979 už ani oficiálně neuznávají.

Vazba na USA – univerzální *mantra* čínské postdynastické politiky – a schopnost transformovat se pomohla tchajwanskému režimu přežít zlé časy. Kromě zahraniční konstelace ani vnitřní poměry na Tchaj-wanu nevěstily snadné období. Společnost

Vítěz prezidentských voleb na Tchaj-wanu: dosavadní starosta Tchaj-peje Ma Jing-ťiou.

Nicky Loh, Globe Media/Reuters

byla rozdělena na zhruba dvě třetiny etnických Číňanů – porobených starousedlíků – a privilegovanou menšinu nově příchodích přistěhovalců z pevniny, ovládající mocenské donucovací prostředky a většinu ekonomiky.

Zatímco v pevninské Číně od 50. let probíhaly masové kampaně s katastrofálním dopadem na životní úroveň, Tchaj-wan využil solidní ekonomický základ, vytvořený již v době japonské koloniální nadvlády, a začal se vypracovávat na jednoho z asijských ekonomických tygrů. Vláda se v hospodářství nedopustila žádných závažných chyb a životní úroveň obyvatelstva přesvědčivě vzrostla. Autoritářský systém se pustil do opatrné demokratizace a jist si svou mocí strpěl vznik politické opozice. Ta se i přes převahu KMT prosadila díky zavedení přímé prezidentské volby, když v roce 2000 proti sobě kandidovaly dvě osobnosti Kuomintangu a zástupce Demokratické pokrokové strany

(*Democratic Progressive Party, DPP*) Chen Shui-bian (Čchen Šuej-pien) zvítězil coby outsider těsně o dvě procenta.

V důsledku semiprezidentského systému mohla opozice sestavit vládu, i když parlament ovládala většina KMT a s ní spojené menší subjekty. Vláda demokratů, trvající od roku 2000, čelila permanentní vládní a ústavní krizi, ve které vykristlizovaly dva dominantní politické bloky. Takzvaná „modrá aliance“ (KMT a menší strany vzniklé odtržením z Kuomintangu) dle symboliky modré barvy emblému KMT a proti ní „zelená aliance“ (emblem zeleného ostrova, nemá ekologické konotace) tvořená zástupci DPP a spřátelených subjektů, zastávající politiku směřující pozvolna k nezávislosti země na ČLR.

Jedna země a dva systémy

Tchaj-wan, který v 90. letech udržoval diplomatické styky se zhruba třemi desítka-

mi zemí, se pokusil o průlom mezinárodní blokády ČLR. Vedle diplomatické ofenzivy, orientované na kampaň za znovupřijetí do OSN a pokus získat některé ze států odpadlých z bývalého východního bloku, se prezident Lee Teng-hui (*Li Teng-chuej*) vydal testovat terén do samotných Spojených států, kde mu bylo v roce 1995 uděleno vízum k návštěvě Cornell University v New Yorku. Pod tlakem ČLR Američané od podobných akcí ustoupili, ve druhé polovině 90. let pak kulminovaly americko-čínské vztahy do stadia deklarovaného strategického partnerství. Prezident Clinton tehdy vyhlásil zásadu „tři ne“, potvrzující závazek USA neuznat nezávislost Tchaj-wanu. Washington se dostal pod tlak Peking, který stupňoval svůj nárok s odvoláním na tři čínsko-americká Šanghajská komunikační (1972, 1979, 1982), podle nichž sice postavení Tchaj-wanu vůči ČLR zůstalo nedořešené, otevřené budoucí mírové dohodě Peking

a Tchaj-peje, avšak problematizující americké dodávky zbraní na Tchaj-wan. Čínské lidové republiky se podařilo kromě Spojených států odstavit všechny důležité dodavatele zbraní Tchaj-wanu, zatímco vojenský potenciál ČLR dramaticky narostl, zejména v počtu balistických raket namířených na ostrov.

Čínsko-tchajwanská neoficiální jednání o budoucím sjednocení se pohybovala v rovině obecných a nejasných prohlášení, aniž by Tchaj-wan kdy souhlasil s čínským návrhem uspořádání „jedna země – dva systémy“, který byl původně připraven pro převzatí Hongkongu v roce 1997. Prezident Lee po několika letech jednání v roce 1999 všechny dosavadní rozhovory pohřbil tvrzením pro média, že vztah ČLR a Tchaj-wanu zůstává na úrovni dvou států. V roce 2000 na Tchaj-wanu navíc vyhráli prezidentské volby demokraté, kteří iritují Peking svým nacionalistickým populismem, čerpajícím energii z konstrukce tchajwanské národní identity a z čínské hrozby. Formule *jedna země – dva systémy*, která pro případ Tchaj-wanu nebyla nikdy jasně definována, byla na odpis a neoficiální jednání byla přerušena.

Vnější pozorovatel by si mohl položit otázku, proč vlastně Tchaj-wan nemůže být pokládán za suverénní stát a být řádným členem OSN. Kromě důvodu, že si tak nepřeje ČLR, se nabízí celá řada argumentů ve prospěch nezávislosti. Tchaj-wan tvoří souvislé území a osídlení, má vlastní demokratický systém, ústavu, zvolené instituce (parlament, prezident, místní zastupitelství), vlastní měnu, celní a daňovou soustavu. Existoval nezávisle od pevninské Číny od roku 1895 jako japonská kolonie a po roce 1949 se jako teritorium kuomintangské Čínské republiky vyvíjel od ČLR odděleně. Demokratické vlády navíc od 90. let postupně reformovaly místní instituce a zrušily úřad guvernéra Tchaj-wanu a také Národní shromáždění, které původně zahrnovalo celou republikánskou Čínu i s Tchaj-wanem. Čínská komunistická vláda v Pekingu by na druhé straně asi vysvětlovala svou dnešní legitimitu argumentem, že v 40. letech Rudá armáda jednou provždy dobyla celou pevninskou Čínu.

Přídavek cukru a návrat Kuomintangu

Po zkušenostech z 90. let byl Peking nucen přehodnotit svou dosavadní praxi, typickou demonstrativními vojenskými manévry, simulujícími námořní invazi a doprovázenými výstřely balistických raket, které nakonec vždy spolehlivě nabudily na Tchaj-wanu voliče Demokratické pokrokové strany, jež si ČLR přála ze všech nejméně. V následujících letech sice vojenské hrozby z Číny pokračovaly, včetně vydání tzv. „Zákona proti odpadlictví“, který explicitně zmiňuje použití vojenské síly v případě vyhlášení nezávislosti Tchaj-wanu (2005), ale spolu s nimi přicházela i libivější nota investičních a obchodních kontraktů, doposud brzděná omezeným dopravním spojením mezi pevninou a ostrovem a politikou tchajpejské vlády, korigující velké zakázky bezpečnostními hledisky.

Peking v rámci strategie cukru a biče vsadil na umírněnost a navazování dobrých vztahů se všemi politickými stranami Tchaj-wanu, hlavně modrou opozicí. Během prezidentských voleb v roce 2004 zůstala čínská média zdrženlivá, i přes alarmující zvrat ve prospěch DPP po podivném, snad zinscenovaném pokusu o atentát na demokratické kandidáty. V roce 2005 přijal pozvání do ČLR Lien Chan (*Lien Čan*), bývalý předseda tchajwanské vlády (KMT) a viceprezident. Byl přivítán s velkými poctami v Nankingu

Zdroje

- Far Eastern Economic Review
- South China Morning Post
- Taipei Times
- Lin, Chong-Pin, More Carrot Than Stick: Beijing's Emerging Taiwan Policy, China Security (Winter 2008)

(*Nan-ting*), bývalém hlavním městě kuomintangského režimu, a poté i v Pekingu. Do ČLR pak začaly jezdit i další modré politické veličiny, zelení na oplátku burcovali tchajwanské vlastence proti modrým zrádcům, že chtějí ostrov zaprodát a připojit ke komunistické Číně.

ČLR souběžně rozvinula přesvědčovací kampaň zdůrazňující pozitivní stránky

Tchaj-wan tvoří souvislé území a osídlení, má vlastní demokratický systém, ústavu, zvolené instituce (parlament, prezident, místní zastupitelství), vlastní měnu, celní a daňovou soustavu.

soužití přes Tchajwanskou úžinu. Žurnalisté, vědci, sportovci, umělci, studenti, obchodníci cestovali tam a zpět a čínská média tomu přela ódy, ke kterým se přidala většina médií tchajwanských, líčících korupční skandály vládní DPP a jak je pevninská Čína pro ekonomickou budoucnost nepostradatelná. Hlavním tématem vyvažujícím tradiční nevoli zelených vůči sblížení s velkou Čínou se stala idea Kuomintangu

o zřízení zóny volného obchodu mezi Tchaj-wanem a ČLR. Tento argument má silnou podporu většiny obyvatel, i když jeho dvojsečnost v podobě šíření nezaměstnanosti a újm pro drobné farmáře a obchodníky zase zdůrazňovali zelení.

V prosinci 2007 v parlamentních volbách zvítězil jasně Kuomintang a díky upravenému volebnímu systému s posílením většinových prvků zůstala na kolbišti už jen Demokratická pokroková strana, malé strany mají v parlamentu zastoupení jen minimální a stojí před hrozbou marginalizace. Zastavit KMT, nyní již ovládající pohodlnou většinu v parlamentu, mohl už jen prezidentský souboj letos v březnu, ve kterém proti sobě stáli Frank Hsieh (*Sie Čang-tching*) za DPP a kuomintangské eso Ma Ying-jeou (*Ma Jing-tiou*), populární starosta Tchaj-peje. Předpoklad, že voliči rozdělení na dva nepřátelené tábory zvýhodní spíše Franka Hsieha, aby vyrovnali příliš vehementní nástup KMT, se nepotvrdil. Ma sestaví vládu, která bude mít po dlouhé době na své straně parlament a bude mít volné ruce k prosazení svého programu. Součástí přímé prezí-

dentské volby bylo referendum, zda má Tchaj-wan požádat o znovupřijetí do OSN. Vzhledem k menší než padesátiprocentní účasti bylo referendum – podobně jako při parlamentních volbách – prohlášeno za neplatné.

Není pravděpodobné, že by Kuomintang nyní využil své znovunabyté moci k připojení ostrova k ČLR. Kuomintangský mainstream nemá nic takového v programu, i když chová vůči pevninské Číně zřetelně pozitivnější vztah než DPP. Samotný prezident Ma, právník s doktorátem z Harvardu, představuje novou sebevědomou generaci politické elity, která si je dobře vědoma záměru Pekingu získat Tchaj-wan bez boje – pomalu, po malých krocích, jako v poziční šachové hře. Tchaj-wan nemá kam spěchat, vývoj této moderní země natolik předstihl evoluci v pevninské Číně, že přílišné ústupky směrem k integraci s pevninou by znamenaly pád z velké výše. Protože v Pekingu přestali dělat taktické chyby, dá se čekat zajímavá partie. Její spoluručitelé a dozorčí ve Washingtonu si mohou oddychnout, že nový tchajwanský prezident nebude hrozit vyhlášením nezávislosti každou chvíli a nebude k tomu vymýšlet nová referenda. Na provizorním a nejasném mezinárodním postavení Tchaj-wanu se tak nadále nic nemění. Zelení se budou muset po utrpené prohře zkonsolidovat, může totiž nastat dlouhé období vlády jedné strany, kdy opozici zbývá už jen úděl lamentovat v parlamentu.

Rudolf Füst je
výzkumným pracovníkem
ÚMV. furst@iir.cz

„Uznání Somalilandu brání neznalost jeho historie,“

říká bývalá ministryně zahraničí světovým společenstvím neuznané Republiky Somaliland **Edna Adan Ismail** v rozhovoru s Jaroslavem Olšou jr. a Robertem Schusterem pro Mezinárodní politiku.

Pro většinu čtenářů našeho časopisu není Somaliland příliš známý, ačkoliv o konfliktu v Somálsku referuje většina českých sdělovacích prostředků. Mohla byste velmi krátce vysvětlit, jaký je podle Vás rozdíl mezi Somalilandem a Somálskem?

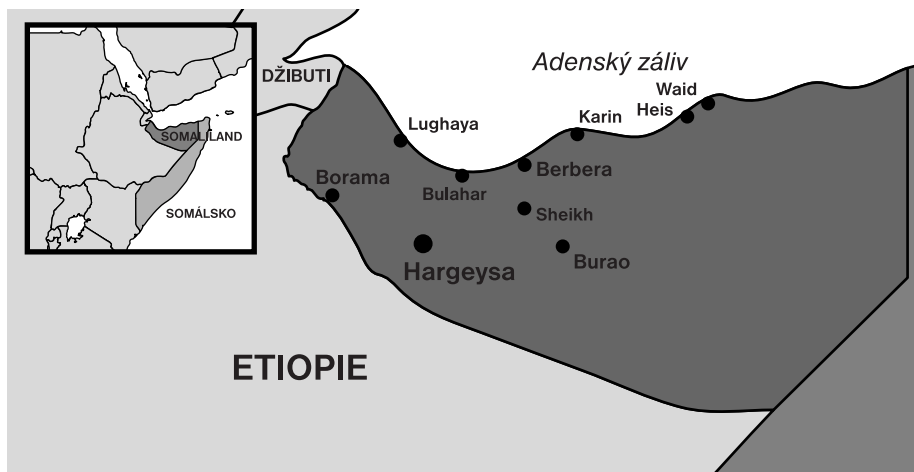
Rozdílů mezi Somalilandem a Somálskem je celá řada, je třeba zmínit alespoň dvě věci. Somaliland byl jedinou Somálci obývanou částí Afrického rohu, která nebyla nikdy kolonizována a jež byla až do 26. června 1960, kdy získala nezávislost na Velké Británii, známá pod názvem „Protektorát Britský Somaliland“. Tento den vešel do dějin jako den vzniku prvního suverénního a nezávislého státu Somálců. Naopak druhá část země obývaná Somálci byla italskou kolonií a stala se nezávislou pět dní po Somalilandu, tzn. 1. července 1960. Další výrazný rozdíl spočívá v tom, že klany obývající Somaliland jsou naprosto odlišné od klanů v Somálsku a rovněž jejich jazyky se značně liší.

Konflikt v Somálsku má pravděpodobně velmi špatný vliv na Vaši zemi. Jaký je Váš pohled na situaci v Somálsku?

Konflikt v Somálsku měl na naši zemi velmi negativní dopady z řady různých důvodů. Příčinou jsou velké přesuny obyvatelstva přechájecího před konfliktem v Somálsku do Somalilandu. Kromě toho zmínka o Somalilandu a jeho úsilí jít svou vlastní cestou vyvolala domněnku, že se jedná o důsledek konfliktu v Somálsku, a nikoli, že pramení z rozdílů, jež panovaly mezi oběma zeměmi už v okamžiku, kdy se v roce 1960 sjednotily. Konflikt měl dopad na obchod, na cestování, na zahraniční investice a vedl k potrestání Somalilandu, jež byl považován za pouhý jeden z regionů v rámci chaotického Somálska.

Jaké byly hlavní důvody pro to, že Vaše vedení vyhlásilo nezávislost na Somálsku? Jak dlouho se o tomto důležitém zámeru uvažovalo?

Není správné hovořit o nezávislosti na Somálsku, protože Somaliland se stal nezávislým na Velké Británii a nebyl kolonizován nebo vlastněn Somálskem. Ve skutečnosti to bylo tak, že Somaliland se stal nezávislým jako první a Somálsko se k němu připojilo. Touha Somalilandu od-

dělit se od Somálska se projevila již v okamžiku, kdy 10. prosince 1961 iniciovali lidé ze Somalilandu státní převrat, který naneštěstí neuspěl. Po řadě studentských nepokojů a veřejných protestů v průběhu následujících let vypukla mezi Somalilandem a Somálskem v roce 1982 občanská válka – to bylo v dobách, kdy navenek existoval stále jeden stát – Somálsko. Situace se zhoršila v letech 1988 až 1990, kdy somálská armáda prováděla plošné bombardování měst v Somalilandu, při nichž zahynulo čtvrt milionu lidí a řada měst byla srovnána se zemí. Navzdory tomu jsme vyhnali vojska tehdejšího somálského diktátora Siada Barreho a klanovní představitelé Somalilandu uspořádali velkou konferenci, při níž vyhlásili oddělení Somalilandu od Somálska. Nezávislost Somalilandu vyhlásil prezident Abdurahman Ahmed Ali 18. května 1991 v Buaru.

Somaliland existuje už více než patnáct let de facto jako plně nezávislý, ovšem bez uznání ze strany světového společenství. Jaká byla Vaše očekávání, když jste vyhlášovali samostatnost? Počítali jste se scénářem, že dojde k hladkému uznání Somalilandu, anebo jste počítali s tím, že Somaliland bude po tak dlouhé době stále ještě neuznaný?

Naše očekávání zůstala stejná, protože na přání oddělit se od Somálska, jež dokonce nedokáže zvládnout soužití ani svých vlastních klanů, se nic nezměnilo. Jelikož jsme měli naše vlastní území, jehož hranice byly definovány bývalou koloniální mocí, Velkou Británií, a náš svazek s jiným nezávislým africkým státem byl dobrovolný, byli jsme přesvědčeni, že rozhodnutí

zůstat součástí neúspěšného státu, nebo se od něj oddělit, je výsadním právem lidu Somalilandu, který učinil svého času svobodné rozhodnutí spojit se s jiným státem, a má tedy stejné právo takovýto svazek zrušit. Domníváme se, že důvody, jež brání uznání Somalilandu, souvisejí s tím, že mnoho lidí a mnohé vlády neznají skutečnou historii naší země.

Jaké jsou Vaše hlavní argumenty, proč by mělo mezinárodní společenství uznat Somaliland jako zcela nezávislý stát?

Hlavní argument je, že jsme zůstali vždy odděleni jeden od druhého. Ve skutečnosti totiž nebyl náš svazek z roku 1960 dokonce ani ratifikován parlamenty obou států, které se tehdy formálně spojily: Somalilandu a Somálska. To znamená, že po nás je nyní požadováno osvědčení o rozvodu svazku, aniž bychom předtím měli list stvrzující jeho vznik! Mezinárodní společenství by mělo být schopné postupovat podobně jako v případě uznání Senegalu a Gambie poté, co se obě entity spojily (v polovině 80. let – pozn. redakce) pod názvem Senegambie a po šesti měsících se od sebe zase oddělily.

Somaliland je už mnoho let státem, kde probíhají svobodné volby, má vlastní měnu a fungující hospodářství. Nepochybně existuje řada států v Africe, jež – ačkoli plně

uznané mezinárodním společenstvím a jsou členy řady mezinárodních organizací – „nefungují“ tak dobře jako Somaliland. Přesto ale světové společenství Somaliland neuznává. Jaké jsou pro to podle Vás důvody?

My skutečně stále nerozumíme tomu, proč světové společenství upírá Somalilandu uznání, jež si zcela zaslouží. Je nám odírána naše legitimní identita, důstojnost a svoboda, abychom si sami rozhodli o svém osudu, a to dokonce i poté, co jsme světu dokázali, že jsme zcela schopni spravovat své vlastní záležitosti daleko lépe než řada ostatních států, jimž se dostalo politického uznání. Domníváme se, že Somálsko a jeho političtí spojenci rozšiřují falešné zprávy a zvěsti o tom, že způsobujeme fragmentaci tohoto afrického státu, útočíme na jednotu Afriky, a dáváme tak příklad jiným africkým státům, aby se oddělily od jiných. Nic z toho není pravda, protože případ našeho státu se liší od všech ostatních.

Jaké problémy pro fungování Somalilandu souvisejí se skutečností, že jeho nezávislost nebyla stále ještě uznána? Existují praktické překážky, na něž vláda Somalilandu naráží?

Překážek je mnoho. My vlastně vůbec neexistujeme. Nemůžeme jednat o vztazích s ostatními státy jako rovný s rovným. Nikdo nás nezná. Nemáme přístup

My potřebujeme silné a odhodlané přátele, kteří by nám v našem úsilí mohli pomoci, ale bohužel jsme takové dosud nenašli.

k dvoustranné pomoci. Nemáme přístup k mezinárodním bankovním institucím a pojišťovnám, aby se dalo těžit naše nerostné bohatství. Nemůžeme uzavírat mezinárodně závazné smlouvy a máme i potíže při zahraničních cestách, když cestujeme s pasy

vydanými v Somalilandu. Naši mladí lidé nemají přístup na univerzity ve světě. Seznam problémů je nekonečný.

Za posledních více než deset let vznikl na Africkém kontinentu jediný nový stát – Eritrea. Eritrea byla okamžitě uznaná a stala se součástí mezinárodního společenství, členem OSN atd. Jaké jsou podle Vašeho názoru

Edna Adan Ismail

Liba Taylor

ru podobnosti a rozdíly mezi nezávislostí Eritrey a Somalilandu?

Odlišná situace v porovnání s Eritreou pramení z toho, že současné politické špičky Eritrey a Etiopie byly spojenci v boji proti Derg (marxistické vojenské juntě, která vládla v Etiopii v letech 1974 až 1987 – pozn. red.) a dohodly se na vzájemném uznání. Potřebovali bychom, aby Somálsko učinilo totéž ve vztahu k Somalilandu.

Lze předpokládat, že vláda Somalilandu velmi bedlivě sleduje vývoj ohledně nezávislosti Kosova. Myslíte si, že nezávislost Kosova může mít vliv na přístup mezi-

národního společenství ve vztahu k Somalilandu?

Nemá to pro nás smysl, protože bylo pevným přáním Evropy a Spojených států uznat Kosovo, bez ohledu na to, jestli s tím bude někdo souhlasit, či nikoli. My potřebujeme silné a odhodlané přátele, kteří by nám v našem úsilí mohli pomoci, ale bohužel jsme takové přátele dosud nenašli.

Existují podle Vás nějaké podobnosti mezi Kosovem a Somalilandem?

Jediná podobnost, která mě napadá, se týká negativní reakce Srbska na nezávislost Kosova, jež je velmi podobná postoji Somálska ve vztahu k Somalilandu.

S jakými reakcemi zahraničních partnerů jste se setkávala v období, kdy jste působila jako ministryně zahraničí Somalilandu? Jevili zájem o nezávislost Somalilandu?

Mnozí byli překvapeni, když jsme jim vyprávěli o naší historii. Jiní se obávali, že africké země, jež mají problémy v rámci svých hranic, je budou obviňovat, že uznáním Somalilandu by učinili negativní precedens. Během těch čtyř let, co jsem byla ministryní, jsem zaznamenala mnoho pozitivních změn v přístupu vlád, s kterými jsem se sešla. Skutečně, mohu být dokonce tak smělá a prohlásit, že současné pozitivní změny jsou výsledkem naší usilovné práce v letech 2002 až 2006, než jsem opustila vládu.

Kdybyste dokázala předpovědět budoucnost – jak bude vypadat Somaliland za deset let?

Zcela vyloučené je opětovné sjednocení se Somálskem. Pochybuji dokonce, že může existovat stát, který je vnitřně roztržštěný. Za deset let bude Somaliland všeobecně známým a respektovaným státem, jenž bude uznán okolním světem. Bude zářným příkladem rozhodnosti, samostatnosti, demokratické vlády a kontinuálního hospodářského vzestupu ve prospěch jeho občanů. Bude i nadále ostražitý vůči pokusům Somálska diskreditovat vše, čeho se nám podařilo dosáhnout.

Edna Adan Ismail působila řadu let ve Světové zdravotnické organizaci, dnes vede soukromou nemocnici pro ženy v hlavním městě Hargeise, začala ji budovat před deseti lety a v roce 2002 zahájila provoz. Na domácí politické scéně se pohybovala od mládí, byla první manželkou Mohameda Ibrahima Egala, který byl až do své smrti v roce 2002 devět let prezidentem Somalilandu, ale v roce 1960 byl také pouhých několik dní po nezávislosti premiérem jak Somalilandu, tak následně spojeného Somálska. V somalilandské vládě působila nejprve jako ministryně rodiny a sociálního rozvoje, následně v letech 2003–2006 jako ministryně zahraničních věcí.

Má Česká republika uznat Kosovo?

1 Jak se má ČR postavit k nezávislosti Kosova – uznat, jakmile se pro to vysloví většina států EU, stanovit si nějaké podmínky pro uznání, nebo naopak neuznat Kosovo vůbec?

MZ: Chápu vnitropolitické ohledy, které musí česká vláda při uznávání kosovské nezávislosti akceptovat. Z hlediska pozice ČR není zas tak zásadní, zda uznání přijde dnes, nebo za dva týdny. Kosovská nezávislost nespadá z nebe. Je dlouhodobě připravovaným plánem za aktivní účasti OSN, EU a USA. Česká republika jako členský stát Evropské unie byla o všem detailně informována.

JR: Česká republika by neměla Kosovo uznat, dokud samotné Kosovo nenajde nějaký modus vivendi se Srbskem a Srbsko je neuzná. Bohužel, česká zahraniční politika je zcela ve vleku Spojených států, stejně jako byla do roku 1989 ve vleku Sovětského svazu. Je proto už jasné, že bez ohledu na názory odborníků i širší české veřejnosti současná vláda Kosovo uzná, což nám Srbsko nikdy nezapomene.

2 Kritici nezávislosti Kosova v ČR často poukazují na paralely s Mnichovem 1938 a odtržením Sudet. Souhlasíte s tím? A dala by se případně taková paralela uplatnit i v případě severního Kosova?

MZ: Každá paralela kulhá. Nelze každé odtržení nějakého území poměřovat měřítkem Mnichova. Ve srovnání s Mnichovem jsou zde zjevné rozdíly. Sudety byly vždy součástí českého království, jehož státoprávní kontinuita nebyla přerušena (na rozdíl od Srbska, které v roce 1459 přestalo existovat). Pokud by srbské vedení včas (to je nejpозději v roce 1997) přišlo s podobně velkorysou nabídkou au-

tonomie, s jakou přichází dnes, mohlo si být jisto absolutní podporou všech hráčů na mezinárodní scéně.

Severní Kosovo: obecně je mezinárodní společenství proti změnám hranic a i postupný rozpad Jugoslávie sledovalo s nechtutí a jen postupně uznávalo nové státy. Platí ale, že u nových států by nemělo do-

tace na EU směrem k Rusku. Tento odklon ale těžko může být dlouhodobý.

Pozitivním jevem může být možná jasná polarizace srbské politické scény. Na srbské politické scéně se konečně profilují dva přibližně stejně silné tábory (občanský, vedený Tadićem, a nacionalistický, vedený Koštunicou a Nikolićem).

Možným negativním jevem (pokud Bělehrad neustoupí ze své konfrontační politiky) je osud kosovských Srbů, které Bělehrad navádí k obstrukci kosovských a mezinárodních orgánů. Tím se jejich izolace zvyšuje a životní podmínky zhoršují a může dojít k jejich dalšímu exodu. Jde o podobnou sebevražednou a iracionální politiku ve stylu „všechno nebo nic“, která vedla v roce 1995 ke zkáze chorvatských Srbů.

JR: Nezávislost Kosova ohroží stabilitu na Balkáně, protože posílí snahy Albánců v Makedonii o odtržení od Makedonie a také snahy bosenských Srbů o odtržení od

Bosny. V roce 1991 byla přijata zásada, že při uznávání nových států na území někdejší Jugoslávie budou za nové státní hranice uznávány výhradně někdejší vnitřní hranice mezi republikami, a to bez ohledu na jejich národnostní složení. Nyní byl tento princip jasně porušen, což znovu otvírá otázku všech hranic mezi někdejšími republikami. Uznání Kosova má kromě toho ještě dva další dopady: byl roztrhán helsinský pakt z roku 1975, kterým se signatáři zavázali nepřipouštět jednostranné změny hranic, a byla potvrzena naprostá nemožnost OSN, jejíž prestiž, která je už delší dobu stejně nízká, ještě více upadne.

Matyáš
Zrno

Pozitivním jevem může být možná jasná polarizace srbské politické scény.

Jan
Rychlík

Srbsku byla odebrána protiprávně část jeho území, podobně jako Československu v Mnichově.

cházet k překreslování jejich hranic – tedy například k rozdělení Kosova. To už by mohlo mít vliv na Preševské údolí v jižním Srbsku i na Makedonii s jejím komplikovaným albánsko-makedonským soužitím.

JR: Paralela s Mnichovem je zcela případná. Srbsku byla odebrána protiprávně část jeho území, podobně jako Československu v Mnichově. Žádná srbská vláda se nikdy se ztrátou Kosova nesmíří, stejně jako se československá vláda nikdy nesmířila se ztrátou Sudet. Kromě toho kosovští Srbové nikdy samostatné Kosovo nepřijmou za svůj stát.

3 Jaký vliv bude mít podle Vás nezávislost Kosova na stabilitu Balkánu?

MZ: Krátkodobě nezávislost Kosova akceleruje už dlouhou dobu zřejmý posun značné části srbského politického spektra k nacionalismu, romantizujícímu slavjanofilství a rusofilství, k odklonu od orien-

Jan Rychlík je profesorem na Ústavu českých dějin FF UK v Praze.

Matyáš Zrno je analytikem Občanského institutu.

Pavel Kotrbáček

Pákistánské všeobecné volby 2008

Volby do Národního shromáždění a provinčních shromáždění čtyř pákistánských provincií, odložené v prosinci loňského roku z důvodu smrti vůdkyně Pákistánské lidové strany (PPP) Bénazír Bhuttové, nepřinesly žádné větší překvapení. Zvítězila protimušarafska skupení – PPP a PML(N), která získala většinu mandátů Národního shromáždění. Stačí to však na odvolání nenáviděného prezidenta?

Cesta k parlamentním a provinčním volbám v Pákistánu nebyla jednoduchá. Země musela zažít výjimečný stav, atentát na přední političku, odklad voleb, a především neustále se zvyšující pocity strachu a nejistoty z teroristických útoků, které zemi zasáhly během posledního tři čtvrtě roku. Pákistán každým dnem prožíval bombové útoky, při nichž umíraly desítky lidí. Změna nenastala ani v době výjimečného stavu a předvolební kampaně. Pákistánská armáda přesunula k hranicím s Afghánistánem posílené vojenské jednotky, které zahájily další z mnoha ofenziv proti radikálům, podporovaným kmenovými strukturami, nad nimiž nemá federální vláda absolutní kontrolu. Obavy z bezpečnostní situace v Pákistánu již několik měsíců znepokojují i americké ministerstvo obrany. Americký ministr obrany Robert Gates se nechal poprvé veřejně slyšet, že Spojené státy americké jsou ochotné vyslat do Pákistánu své vojenské jednotky. Tento návrh však prezident Mušaraf dlouhodobě odmítá a americkým spojencům slibuje, že se mu nepokoje podaří zvládnout vlastními silami. Intervence americké

armády je nejen pro pákistánskou politickou elitu, ale i pro samotné občany něco nepředstavitelného.

Předvolební kampaň

Předvolební kampaň před letošními volbami byla poznamenána celou řadou atentátů, při nichž umírali nejen prostí voliči, ale také kandidáti, kteří se ucházeli o zvolení do Národního či některého ze čtyř provinčních shromáždění. Z tohoto důvodu bylo hlasování ve třech volebních obvodech odloženo. Kampani dominovalo několik základních témat. Hlavní a nejpreferovanější byla kritika dosavadního vedení země pod vládou prezidenta Parvize Mušarafa. Všechna politická uskupení se snažila vymezit vůči předchozímu vývoji a slibovala voličům přechod k demokracii, obnovení práv a svobod a odstranění politického vlivu na justici, především na Federální nejvyšší soud. Kritika na prezidenta Mušarafa se nesla ze dvou táborů. Jedním z nich byl tábor reprezentovaný Pákistánskou lidovou stranou (PPP) a Pákistánskou muslimskou ligou Naváze Šarifa –

PML(N), který odmítal dosavadní vnitropolitický kurs země, kdy si prezident neústavní cestou zajistil své znovuzvolení přílišným zasahováním do nezávislého rozhodování pákistánských soudů. Z tohoto tábora se nejsilněji ozývaly hlasy po návratu k demokratickým institucím. Druhý tábor tvořili islámští radikálové,

kterí nesouhlasí s tažením federálních bezpečnostních jednotek proti bojovníkům Tálibánu v příhraničních regionech s Afghánistánem. V posledních několika týdnech se boje přesunuly do oblasti Severního a Jižního Waziristánu, ve kterých byly volby z důvodu nedostatečné bezpečnosti pozastaveny.

V prvních dnech po ohlášení odkladu voleb z původního termínu

Před politickou elitou země v současnosti stojí nelehké úkoly: přivést Pákistán k demokracii, a především se pokusit zlepšit životní úroveň obyvatelstva.

8. ledna na 18. února se objevily spekulace o možné volební koalici dvou hlavních opozičních sil, avšak předáci obou uskupení zvěsti dementovali a argumentovali přílišnou odlišností obou politických stran. V téže době představitelé PPP zveřejnili dokument, který měl vládu a prezidenta Mušarafa usvědčit z možného ovlivňování a zfalšování nadcházejících

voleb. V dokumentu se totiž uvádělo, jakými způsoby chce vláda ovlivnit konečné výsledky voleb. Pákistánská lidová strana tvrdila, že se administrativa prezidenta Mušarafa pokusí ve volebních obvodech, kde má opozice převahu, vyvolat nepokoje, násilnosti a v krajním případě i zabíjení, čímž by došlo k přerušení voleb a uzavření volebních místností. Po několika hodinách by voliči mohli opět přijít volit, avšak otevírací doba místností by nebyla o čas, po který byly uzavřeny, prodloužena, což by vedlo k nižšímu počtu odvolených občanů. V dokumentu se také píše o krádežích urn a následné výměně hlasovacích lístků nebo o neočekávané změně ve složení volebních komisí. V dokumentu se současně uvádí, jak stoupenci PPP mohou těmto manipulacím předejít. Přestože se spekulovalo o možné souvislosti tohoto dokumentu s vraždou Bénazír Bhuttové, vyšetřování Scotland Yardu několik hodin před samotným hlasováním zveřejnilo vý-

sledky svého vyšetřování, ve kterém se pravitelo, že Bhuttová nebyla zabita výstřelem, nýbrž podlehl následkům bombového útoku při svém předvolebním vystoupení v Rávalpindí.

Průběh voleb

Vítězem voleb, jichž se mohlo zúčastnit 80 910 318 oprávněných voličů, se s celkovým počtem 86 přímých poslanců stala Pákistánská lidová strana, která předstihla o dvacet mandátů Pákistánskou muslimskou ligu Naváze Šarífa. Dosud vládnoucí proprezidentská PML(Q) obsadila třetí příčku se čtyřiceti zvolenými zástupci. Čtvrtou pozici získalo Nacionalistické lidové hnutí (MQM) s devatenácti poslanci, jehož volební základnu tvoří Karáčí a blízké okolí. Po deseti letech se do parlamentu probojovala Národní strana Awami (ANP), která si vydobyla deset mandátů, díky podpoře v Severozápadní pohraniční provincii. Ostatní politické strany získaly do pěti mandátů. V novém Národním shromáždění najdeme velký počet nezávislých kandidátů, což je způsobeno typem volebního volebního systému. Volby se nakonec

uskutečnily v 263 volebních obvodech. Ve zbylých devíti byly z nejrušnějších důvodů odloženy na dosud nestanovený termín. Informace o volební účasti prozatím nebyly oficiálně potvrzeny, ale podle dostupných údajů lze počítat s účastí nad 40 procent.

V provinčních shromážděních zaznamenaly úspěch rozličné subjekty, což vypovídá o lokální podpoře jednotlivých politických uskupení, která se dostala do Národního shromáždění. Jedině PPP můžeme označit za subjekt s celostátní působností, neboť jako jediná získala mandáty ve všech provinciích a za všechny provincie i při volbách do Národního shromáždění. V největší provincii Paňdžáb s jasným přehledem zvítězila Šarífova PML(N), avšak nepodařilo se jí sestavit jednobarevnou vládu. O vládnutí se musí podělit buď se zástupci PPP, nebo proprezidentskou PML(Q). Lidové straně se podařilo tradičně zvítězit v Sindhu, kde získala 88 poslanců provinčního shromáždění, čímž získala nadpoloviční většinu, která jí zajistí samostatné vládnutí. Severozápadní pohraniční provincie (NWFP) ovládla Národní strana Awami se 46 po-

Tabulka 1: Výsledky voleb do Národního shromáždění 2008 (již započítána poslanecká místa vyhrazená pro ženy a nemuslimské komunity)

Politické uskupení	Volby 2008	Volby 2002
PPP	120	80
PML(N)	90	18
PML(Q)	51	118
MQM	25	17
ANP	13	-
MMA	6	59
PML(F)	5	5
PPP Sherpao	1	2
NPP	1	16
BNP	1	1
Nezávislí	30	17
Ostatní	0	9
Celkem	332	342

Pramen: Election Commision of Pakistan
<http://www.ecp.gov.pk/NAPosition.pdf>
a <http://www.ecp.gov.pk/content/GE-2002.htm>, 12. 3. 2008.

Tabulka 2: Výsledky voleb do jednotlivých provinčních shromáždění (již započítána poslanecká místa vyhrazená pro ženy a nemuslimské komunity)

Politické uskupení	Paňdžáb		Sindh		NWFP		Balúčistán	
	2008	2002	2008	2002	2008	2002	2008	2002
PPP	106	79	88	67	30	10	11	2
PML(N)	165	47	0	0	9	5	0	0
PML(Q)	86	209	10	18	5	10	20	20
MQM	0	0	51	40	0	0	0	0
ANP	0	0	0	0	46	10	4	0
MMA	2	11	0	10	14	65	10	18
PML(F)	4	0	9	12	0	0	0	0
PPP(S)	0	0	0	0	7	13	0	0
NPP	0	15	2	16	0	0	0	7
BNP	0	0	0	0	0	0	7	2
Nezávislí	2	0	0	2	7	7	10	1
Ostatní	0	10	0	3	0	4	1	15
Celkem	365	371	160	168	118	124	63	65

Pramen: Election Commision of Pakistan <http://www.ecp.gov.pk/PAPosition.pdf>
a <http://www.ecp.gov.pk/content/PResult.htm>, 12. 3. 2008.

slanci. Na koaliční vládě se bude nejspíše podílet s PPP. V nejmenší pákistánské provincii zvítězila PML(Q), když obdržela 20 poslaneckých mandátů. Vláda v této provincii bude muset být tvořena nejspíše třemi a vícero stranami, neboť výsledky ostatních stran jsou velice vyrovnané.

Předseda dosud vládnoucí PML(Q) Shujaat Hussajn přijal porážku a uznal výsledky voleb, které označil za svobodné a spravedlivé. Na průběh voleb dohlíželo přes deset tisíc pozorovatelů, přičemž více než tisícovka z nich byli pozorovatelé z celého světa. Největším překvapením voleb se stalo oslabení muslimských radikálů ze strany MMA, kteří po volbách 2002 drželi třetí nejsilnější poslanecký klub v Národním shromáždění.

Povolební situace

Proti volbám nebyly vzneseny žádné významnější připomínky, a proto bychom mohli usoudit, že proběhly v rámci přijatel-

ných rámců. Do konce února měli kandidáti možnost podat odvolání proti výsledkům voleb. V několika případech se tak i stalo. Většinou se jednalo o obvody, kde kandidáti zvítězili o pár desítek hlasů. Na začátku března volební komise zveřejnila oficiální výsledky, na jejichž základě došlo k přerozdělení mandátů vyhrazených ženám a nemuslimským komunitám. PML(Q) ihned po volbách prohlásila, že je ochotna jednat o budoucí vládě se všemi stranami, které se dostaly do Národního shromáždění. O vládě se však začalo diskutovat převážně mezi dvěma vítěznými subjekty, které si daly za cíl sesadit prezidenta Parvíze Mušarafa z funkce. Potřebují k tomu dvě třetiny hlasů Národního shromáždění, což při současných počtech samy dohromady nedají. Pro vytvoření vlády je zapotřebí nadpoloviční většiny poslanců. Vyjednávání započala PPP s PML(N). Po smrti Bénazír Bhuttové se vedení strany ujal její manžel Asif Alí Zardáří. Během koaličních jednání s Navázem Šarí-

fem někteří vysoce postavení představitelé PPP spekulovali o možné vládě i s Mušarfovou PML(Q) nebo o spolupráci s Nacionalistickým lidovým hnutím (MQM). Uvnitř Pákistánské lidové strany došlo k rozkolu, a to především při hledání nového premiéra. Zardáří ani Naváz Šaríf nemohou usilovat o tuto funkci, neboť nebyli zvoleni do Národního shromáždění, což je ústavní podmínka pro výkon funkce premiéra. Nejžhavějším kandidátem na tento post se proto stal místopředseda PPP Makhdoom Amin Fahim, který stál v čele strany v době, kdy byla Bénazír Bhuttová v exilu. Na společném jednání Aliho Zardářího s Navázem Šarífem 10. března 2008 ve městě Murree byly dohodnuty body společného koaličního vládnutí. Oba předáci se shodli na tom, že se do třiceti dnů od začátku jejich vlády pokusí obnovit nezávislost soudní moci, a to dosazením původních soudců Nejvyššího federálního soudu, kteří byli při výjimečném stavu v listopadu 2007 odvoláni. Po podpisu

Pákistánský prezident Parvíz Mušaraf (vlevo) při jmenování nového premiéra Jusafa Razy Gilaniho z Pákistánské lidové strany.

Mian Khursheed, Globe Media/Reuters

koaliční dohody Alí Zardáři vystoupil s návrhem, že se nechá na dobu tří měsíců jmenovat premiérem a během výkonu svého úřadu se pokusí získat mandát v Národním shromáždění. Tato snaha pobouřila místopředsedu Fahima, který postup označil za nestandardní a Zardářiho nominaci za ústavně nemožnou. Rozkol uvnitř PPP se před prvním zasedáním nově zvoleného Národního shromáždění a všech čtyř provinčních shromáždění vyhlášeným prezidentem na 17. března 2008 i nadále prohlubuje.

Pákistán v následujících měsících

Před politickou elitou země v současnosti stojí nelehké úkoly: přivést Pákistán k demokracii, obnovit svrchovanost soudní moci, sestavit funkční vládu, obnovit v zemi pořádek, zajistit bezpečnost, a především se pokusit zlepšit životní úroveň obyvatelstva. Společné vládnutí PPP a PML(N) bude mít jediný cíl, odstranit prezidenta Parvíze Mušarafa od moci. K tomuto cíli mohou použít několika nástrojů: obnovit původní složení Nejvyššího federálního soudu a jeho listopadovou obměnu zrušit, čímž by získaly prostor, jak anulovat všechna následná rozhodnutí tohoto soudu. Transparentnější však bude ústavní cesta, kdy se vládě podaří na svou stranu získat dvě třetiny poslanců, kteří prezidenta odvolají z úřadu. Pákistánská elita by měla spíše přistoupit na druhý způsob, neboť ten první se více podobá praktikám Parvíze Mušarafa.

Koaliční vládnutí obou stran bude v ostatních oblastech velice problematické, neboť se jedná o dvě ideologicky odlišné strany, které mají různé názory nejen na fungování hospodářství, ale také celé pákistánské společnosti. Velice problematické se může stát i společné vládnutí s prezidentem, který se bude jen těžko chtít vzdát své moci. Pákistánští prezidenti rádi překračují své ústavní pravomoci, a dostávají se tak velice snadno do konfliktu o vymezení pravomocí s vládou. Dobrým příkladem se může stát politická praxe 90. let minulého století. Všichni věří, že se Pákistán po dlouhých osmi letech vydá na cestu k demokracii, přestože jej povedou staronové politické elity. Avšak již boj Alího Zardářiho o pozici uvnitř Pákistánské lidové strany a o premiérský post naznačují, že volby nepřinesou příliš klidu a stability na politické mapě jižní Asie. Nová vláda, ať už ji povede kdokoli, by se měla primárně zajímat o zlepšení hospodářského stavu země, o růst životní úrovně obyvatel a o jejich bezpečnost. Zatím se však zdá, že převáží tendence zpětného pohledu do minulosti, který zastíní výhled do budoucnosti.

Pavel Kotrbáček

studuje navazující magisterský program Politologie na Katedře politologie a mezinárodních vztahů Filosofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni.

Kotrbacek.Pavel@seznam.cz

Alžběta Dunajová

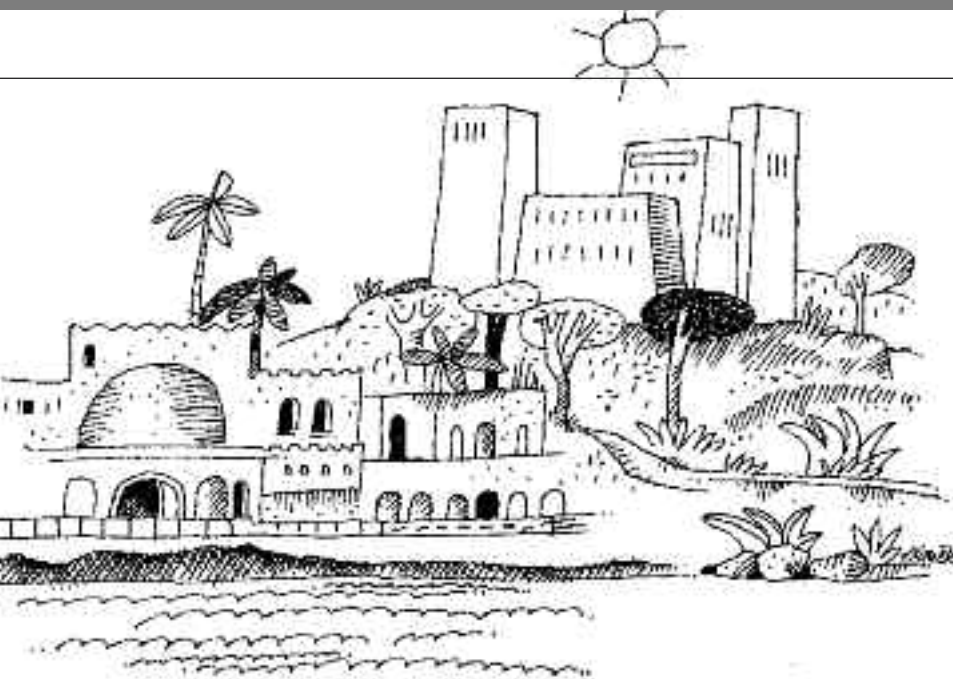
První krok k míru v Demokratické republice Kongo

Na konci ledna byla ve městě Goma uzavřena dohoda, která by mohla vést k ukončení dlouhotrvajícího konfliktu na východě Konga. Zástupci konžské vlády a povstaleckých skupin podepsali smlouvu, v níž se zavazují k zastavení bojů, stažení svých jednotek, odzbrojení povstalců a vytvoření zóny pod správou OSN. Vláda v čele s Josephem Kabilou vyhlásila amnestii, z níž však budou vyňaty válečné zločiny a zločiny proti lidskosti. Ze strany Mezinárodního trestního tribunálu už padla první obvinění. Analytici i mezinárodní pozorovatelé vyjadřují opatrnou naději na trvalé zlepšení situace.

Demokratická republika Kongo je ztělesněním téměř všech předsudků a generalizací, které jsme si s Afrikou zvykli spojovat. Tradice polarizované politiky a ozbrojených střetů znepřátelených frakcí se datuje již od 60. let, změny ve funkci hlavy státu proběhly zatím vždy násilnou cestou. Země má velké zásoby nerostných surovin, výnosy z jejich těžby však doposud nebyly systematicky využívány k investicím do budování infrastruktury. V kontextu nestability a krize druhé poloviny 90. let naopak představovaly lákadlo pro sousední země, které usilovaly o jejich kontrolu. Boje centrální vlády s povstalcí jsou provázeny útoky proti civilnímu obyvatelstvu, masovým rabováním, znásilňováním, účastí dětských vojáků. V zemi se nachází téměř jeden a půl milionu vysídlených osob, lidé trpí nemocemi a podvýživou.

Zdroje

- Deníky PakTribune.com, The Time of India
- Internetové stránky Pakistan Peoples Party a PML(N)

Pád diktátora a kmenové násilí

Během vlády prezidenta Mobuta bylo Kongo (tehdejší Zair) typickou africkou kleptokracií založenou na klientelismu a ozvláštněnou procesem návratu ke kořenům a tradici – tzv. zairizací. Pro Spojené státy představovalo Kongo strategicky významnou zemi již od počátků své nezávislé existence. USA dosadily v 60. letech

do čela státu Mobutua a během studené války mu poskytovaly značnou finanční i vojenskou pomoc. Jeho režim se však nedokázal vypořádat se ztrátou zájmu supervelmocí po skončení studené války a s požadavkem mezinárodního společenství na demokratizaci země. Dalším

destabilizačním vlivem byla genocida v sousední Rwandě s následnou vlnou uprchlíků, převážně Hutuů, mezi nimiž se nacházeli i členové milic Interahamwe, které se podílely na masakrech. Ti se od poloviny 90. let usazovali ve východních provinciích země, odkud podnikali útoky proti rwandským i konžským Tutsiům. Mobutu již nebyl schopen kontrolovat území Zairu a v květnu roku 1997 byl svržen Laurentem-Désiré Kabilou, vůdcem Aliance demokratických sil pro osvobození Zairu (AFDL), která byla podporována Rwandou a Ugandou. Země byla přejmenována

na Demokratickou republiku Kongo. Spojené státy podporovaly skrytě i Laurenta Kabilu a americké společnosti American Mineral Fields (jejíž šéf byl osobním přítelem prezidenta Billa Clintona) či Bechtel (známý svým spojením s CIA) uzavřely již v roce 1997 výnosné těžební kontrakty.

Nový prezident však začal brzy prosazovat silnou centralizaci, proti níž se bouřila menšinová etnika na východě, volající

Demokratická republika Kongo je ztělesněním téměř všech předsudků a generalizací, které jsme si s Afrikou zvykli spojovat.

po větší míře autonomie. Velmi citlivě byl také vnímán vliv rwandské vlády, která de facto okupovala východní část Konga a drancovala tamní přírodní zdroje. Otevřený konflikt vypukl poté, co Kabila vyloučil zástupce Rwandy z vlády a požádal je o okamžité stažení jejich ozbrojených sil ze země. Odpovědí byla rwandská invaze do východních provincií, uskutečněná na základě údajných historických nároků, které se Rwanda rozhodla uplatnit.

Konflikt dezintegroval celou zemi a protáhl se na pět let. Vyžádal si více než čtyři miliony životů, a to převážně kvůli epidemiím a potravinové krizi. Jádrem celého problému byly etnicky motivované boje mezi hutuskými a tutsijskými milicemi zdůvodňované ohrožením ze strany protivníka. Konžská vláda zjevně stranila

Hutuům, s nimiž ji spojoval zájem vytlačit ze země skupiny podporované Rwandou a Ugandou. Tyto dvě země také postupovaly společně, v jejich spojení se nicméně objevily rozpory způsobené zájmem o přírodní bohatství na východě Konga. Příjmy z nerostných surovin, jež byly a jsou do značné míry jádrem problému, zajišťovaly finanční prostředky pro vedení konfliktu.

V polovině roku 1998, kdy vojska protikabilovské koalice začala ohrožovat Kinshasu, našel konžský prezident spojence v Zimbabwe, Namibii, Angole a dalších afrických zemích. Podporu nabízely i některé západní, konkrétně izraelské, americké či kanadské těžářské firmy – výměnou za výnosné obchodní kontrakty. Intervence afrických spojenců odklonily linie bojů dále od Kinshasy, během roku 1999 se pak mezi skupinami rebelů objevily rozepře, které napomohly uzavření křehkého příměří. Na konci téhož roku Rada bezpečnosti OSN rozhodla o vyslání mise Spojených národů MONUC v síle pěti a půl tisíce mužů, jež měla na situaci dohlížet. Střety však pokračovaly dál – vládní vojska se snažila o vítězství nad povstalci, rwandské síly se naopak postavily proti ugandským.

Počátkem roku 2001 byl prezident Kabila zavražděn. Do čela státu byl zvolen jeho syn Joseph Kabila, který se brzy po svém nástupu do funkce dohodl s ostatními stranami konfliktu na ukončení bojů s využitím OSN coby zprostředkovatele. Tyto snahy byly korunovány dohodami ze Sun City z jara roku 2002 a mírovými smlouvami s Ugandou i Rwandou. Problém v této souvislosti spočíval v odchodu dvaceti tisíc rwandských vojáků, který rwandský prezident Paul Kagame podmi-

Zdroje

- Dena Montague, Dena-Berrigan, Frida: The Business of War in the Democratic Republic of Congo
- Homan, Kees: Operation Artemis in the Democratic Republic of Congo
- www.internal-displacement.org
- www.congonline.com
- www.crisisgroup.org
- Human Rights Watch (hrw.org)
- BBC News Africa

ňoval zneškodněním hutuských milicí, jež Kigali považovalo za hrozbu pro vlastní bezpečnost. Jednotky byly nakonec staženy na podzim téhož roku, nicméně otázka hutuských extremistů nebyla uspokojivě vyřešena dodnes.

Mise MONUC a mise Artemis

Za oficiální ukončení pětiletého konfliktu je považován podpis tzv. Všeobecných dohod v listopadu 2002. Tyto dohody kodifikovaly mír mezi konžskou vládou a povstaleckými skupinami, zahrnovaly plán vytvořit přechodnou vládu a dovést zemi ke svobodným demokratickým volbám. Ještě před nimi pak měly být do konžské armády integrovány všechny povstalecké skupiny – proces integrace označovaný jako *brassage* však skončil neúspěchem a prozatímní vláda nebyla schopna zabránit obnovení konfliktu na východě země. Po stažení ugandských ozbrojených sil v květnu 2003 se oblast stala místem střetu lokálních milicí, mise MONUC nebyla schopna nastalou situaci zvládnout. Francie se na žádost generálního tajemníka OSN ujala vedení mise, která měla v regionu zajistit stabilitu. Její podmínkou bylo časové a prostorové omezení operace, mandát umožňující použití síly (Hlava VII Charty OSN) a souhlas Rwandy a Ugandy s přítomností mise.

Jednotky operace Artemis, jak byla nazývána, nenechaly rebely na pochybách o svém odhodlání použít v odůvodněných případech sílu. Během jejich působení do podzimu 2003 došlo k výraznému zlepšení bezpečnosti i humanitární situace.

Kromě již zmíněného nerostného bohatství hrály v novém vzplanutí bojů roli etnické faktory. Většina rwandofonních kmenů, představujících méně než pět procent celkové populace

Konga, žije v bohatých východních provinciích Severní a Jižní Kivu. Konžských Tutsiů, kteří jsou jednou z rwandofonních skupin, je jen několik stovek tisíc, jejich vliv na vývoj situace v zemi je však velmi významný. V roce 1997 se podíleli na svržení prezidenta Mobutu, po skončení války v roce 2002 měli vyhrazen post jednoho ze čtyř viceprezidentů ve vládě Josepha Kabily. Obavy v jejich řadách nicméně vzbuzoval integrační proces v armádě. Tutsiové byli sice silně zastoupeni v důstojnických pozicích, řadoví vojáci však byli několikrát terčem útoků ze strany svých kolegů. Jsou známy případy fyzického napadení, mučení i zabíjení Tutsiů jejich spolubojovníky z jiných etnik. Nedůvěra v armádu a obavy o vlastní bezpečnost byly příčinou odmítnutí integrace Laurentem Nkundou, tutsijským vůdcem povstalecké skupiny RCD (Rally for Congolese Democracy), která se profilovala jako zastávce tutsijských zájmů.

Rétorika zaměřená proti Tutsiům pak dosáhla vrcholu během volební kampaně v roce 2006. Ve volbách se naplno ukázalo také oslabení politického vlivu RCD na celostátní úrovni. V provinciích Kivu však nadále představovala hlavní politickou sílu, dokonce zde ustavila paralelní administrativní struktury. Ve snaze vlády o její pacifikaci se angažovala i FDLR (Forces démocratiques de libération du Rwanda) – hutuská milice, k jejímuž zneškodnění se Kongo zavázalo již v roce 2002. Na přelomu roku 2006 a 2007 se po bezvýsledných bojích vláda s Nkundovými povstanci dohodla na limitované formě integrace do armády, tzv. procesu *mixage*, který spočíval v postupném a omezeném promísení s ostatními jednotkami. Měla tak být zajištěna bezpečnost Tutsiů. Závazky obsažené v dohodách však nebyly realizovány a Nkunda integračního procesu využil k získání většího politického i vojenského vlivu.

Boje na východě pokračovaly dál, ke střetům s vládními silami se přidaly vojenské akce Nkundy proti hutuským milicím. Jen během první poloviny roku 2007 bylo ve východních provinciích vysídleno přes 160 000 lidí. Střety doprovázely násilnosti na civilním obyvatelstvu, páchané všemi stranami konfliktu, včetně vládních jednotek a modrých přileb. Nkundovi povstanci dokonce přepadávali školy a odvlékali děti do služby RCD.

Koncem loňského roku vláda, podpořená OSN, zahájila vojenskou kampaň, která rebelům způsobila značné ztráty a byla důvodem, proč se Nkunda vyslovil pro obnovení mírových jednání. Ta byla svolána po Vánocích a vyústila v lednové příměří z Gomy. Pod dohodou jsou podepsáni nejen zástupci vlády a povstaleckých skupin, ale i reprezentanti mezinárodního společenství (Spojených národů, Evropské unie, Spojených států) a konžského občanského sektoru. Přes nesporný pokrok, který tato dohoda znamená, se objevují i varovné hlasy.

Klíčová kontrola nerostného bohatství

Příměří se totiž nepokouší řešit hlavní aspekt konfliktu, kterým je snaha o ovládnutí nerostného bohatství východních provincií – kromě zlata, diamantů a kvalitního stavebního dřeva jsou na východě také zásoby koltanu (rudu, z níž se získává tantal užívaný ve výrobě spotřební elektroniky). Úspěch dohody vážně ohrožuje i fakt, že u jednacího stolu nezasedli zástupci jednak

hutuských milici FDLR, jednak Rwandy, která Laurenta Nkundu podporuje. Ten podmiňuje začlenění svých jednotek do vládních vojsk odzbrojením FDLR, což představuje problém, který je bez dohody mezi rwandskou vládou a hutuskými radikály téměř neřešitelný. FDLR podmínila ukončení bojů právě zahájením jednání s Rwandou. V neposlední řadě je problematická i amnestie pro povstalce a jejich plánovaná integrace do konžské armády.

Rwanda sice uzavření příměří v Kongu přivítala, nicméně ochotu k jednání s FDLR najevo nedává. Apeluje spíše na mezinárodní společenství a jednotky MONUC, aby na milice byly uvaleny sankce a došlo k jejich odzbrojení. OSN, Spojené státy i Evropská unie se zavázaly poskytnout konžské vládě podporu, nutnou k realizaci závazku. Ačkoli je tedy příměří zásadním posunem, zůstává stále jen prvním krokem na cestě ke stabilnímu konžskému státu. Dosažení tohoto cíle bude záviset především na vůli a schopnostech všech zúčastněných stran nalézt řešení otázky přírodních zdrojů a požadavku na zajištění bezpečnosti ze strany Rwandy.

Alžběta Dunajová je

studentkou
Mezinárodních vztahů
na FSV UK.

bety.dunajova@gmail.com

Tomáš Šmíd

Arménské prezidentské volby

a vítězství karabašského klanu

Arménské prezidentské volby, které proběhly 19. února 2008, se ocitly ve stínu předcházejících prezidentských voleb v Gruzii, která přece jen požívá mnohem větší pozornosti západního světa, zatímco Arménie je zcela oprávněně považována za výsostně ruskou sféru vlivu.

Na volbách bylo zajímavé hned několik skutečností. Dosavadní prezident Robert Kočarjan už nemohl znovu kandidovat. Do čela opozice proti kočarjanovské klice, kterou vedl jako prezidentský kandidát úřadující premiér Serž Sarkisjan, se postavil historicky první prezident samostatné Arménie Levon Ter Petrosjan, jehož v roce 1998 odstavil od moci Kočarjan a jeho karabašský klan.

Veškeré předvolební průzkumy sice favorizovaly Sarkisjana, ale z Arménie přicházely prostřednictvím neoficiálních zdrojů zprávy, že masáž státem kontrolovaných médií potlačuje reálnou podporu Ter Petrosjanovi, jež měla být ve skutečnosti mnohem vyšší.

Samotné volby nakonec skončily vítězstvím Serže Sarkisjana z Republikánské strany, jenž získal už v prvním kole 52,8 procenta hlasů. Ter Petrosjan, za jehož kandidaturou nestála žádná konkrétní strana, skončil druhý se ziskem 21,5 procenta, přičemž se mu nečekaně těsně přiblížil Artur Bagdasarjan ze strany Právo, jenž obdržel 17,7 procenta hlasů.

Nátlak místních autorit na voliče

Ačkoli pozorovatelské mise konstatovaly, že volby proběhly až na menší excesy bez problémů, autor těchto řádek, jenž se voleb zúčastnil jako pozorovatel, zaznamenal několik zásadních problémů. Dlužno dodat, že takových, které se těžko dokumentují.

Samotný volební akt sice pravděpodobně (nikoli jistě!) proběhl vcelku transparentně a bez hrubých manipulací, ovšem v Arménii byl velkým nešvarem silný sociální nátlak vyvíjený místními autoritami na občany, aby volili Sarkisjana, a dále naprosto nerovnost v přístupu do médií.

A pokud bychom hledali i logické příčiny Ter Petrosjanova neúspěchu, nelze nezmínit fakt, že on i jeho (často mladší) příznivci podcenili paměť mnohých voličů, kteří si s jeho osobou spojují léta války, energetické krize, katastrofálního ekonomického propadu a exodu populace hraničícího s ohrožením samotného smyslu národní a státní existence.

Ať tak, či onak, opozice výsledky neuznala a šla protestovat do ulic, přičemž zaktivi-

zovala několik desítek tisíc lidí. Střety s vládní mocí skončily nečekaně tragicky, když došlo dokonce k obětem na životech a vyhlášení výjimečného stavu. I přes osm mrtvých demonstrantů ovšem nedošlo k tomu, k čemu v Gruzii, tedy vytvoření dostatečného tlaku na vládnoucí elity, aby přehodnotily svou politiku. Ostatně i mezinárodní ohlas byl minimální a Sarkisjan se s Ruskem v zádech o své pozice zatím příliš obávat nemusí.

Sarkisjanovo zvolení má ovšem celou řadu konotací, z nichž některé je třeba si zde nastínit.

Především u moci zůstává příslušník tzv. karabašského klanu, který ovládl arménskou politiku právě po Ter Petrosjanově abdikaci v roce 1998. Situace, kdy arménské politice vládnou rodáci z enklávy v Ázerbájdžánu, která sama vyhlásila státní nezávislost, přináší celou řadu problémů, a především nešvarů.

Jedním z hlavních je skutečnost, že Arménie je nedůvěryhodná ve své argumentaci, kdy tvrdí, že válka o Náhorní Karabach byla vedena mezi Náhorním Karabachem a Ázerbájdžánem, a nikoli Arménií a Ázerbájdžánem. Navíc tento fakt odhaluje dlouhodobý cíl připojit Náhorní Karabach k vlastní Arménii, což je de facto realita současného stavu, ale de iure se Arménie (zatím) k tomuto cíli nehlásí. Navíc to implicitně předpokládá, že nehodlá vrátit Ázerbájdžánu ani území mimo Náhorní Karabach, přinejmenším ne strategický Lačinský okres, který Arménii s enklávou spojuje.

Špatná zpráva pro karabašský mírový proces

Podtrženo, sečteno, zvolení rodáka ze Stepanakertu Sarkisjana je velmi špatnou zprávou pro mírový proces, který tak může být zablokován na dalších minimálně pět let, pokud mezitím rovnou nepřeroste status quo v podobě tzv. zamrzlého konfliktu v opětovnou horkou válku.

Tento fakt je samozřejmě špatnou zprávou pro Ázerbájdžán, ale v jistém smyslu slova ještě horší pro Arménii, která dále zůstane mimo veškeré zajímavé regionální ekonomické projekty. Vzhledem k válečnému stavu s Ázerbájdžánem a rovněž stále napjatým vztahům s Tureckem se Arménie nemůže podílet žádným způsobem na transportu kaspické ropy na západní trhy, ačkoli ropovod vedoucí přes její území by za příhodných politických okolností byl nejlogičtější, jelikož nejkratší a nejlevnější variantou. V kontextu této geopolitické situace je proto Arménie málo zajímavá i pro další investory, neboť je do značné míry naprosto odříznutá. Pokud do země proudí nějaké investice, pocházejí až na výjimky z Ruska, což z ní činí pouhý ruský přívěsek.

To ovšem karabašský klan netrápí, protože jeho role stojí a padá s vynikajícími vztahy s Ruskem. Ztráta ruské podpory by znamenala vážné problémy, a to nejen pro něj, ale pro celou Arménii, neboť kvůli své dosavadní zahraničněpolitické linii nemá vybudovanou žádnou alternativu. Spojené státy sice díky vlivu silné arménské lobby v Kongresu poskytují zemi v přepočtu na hlavu obrovskou pomoc, ale nebudou kvůli Arménii komplikovat svůj přístup k ázerbájdžánské ropě a kazit si vztahy se svým nezbytným vojenským spojencem Tureckem.

Během desetileté vlády Karabachinců se do Jerevanu, ale i Gjumri, Artašatu či Ečmiadzinu přestěhovalo 10–15 000 karabašských Arménů, kteří ovládli celou řadu úřadů a státních podniků. Jejich vliv by přetrvával i v případě Ter Petrosjanova vítězství, jenž koneckonců sám přivedl některé exponenty klanu do Jerevanu, jako například samotného Sarkisjana, který byl tehdy ministrem obrany.

Radikálnější odpůrci obviňují karabašský klan i z podílů na narkobyznysu, přede-

vším v souvislosti s transportem afghánského heroínu na západ, což již – v případě, že se jedná o pravdivou informaci – představuje přímé bezpečnostní riziko pro evropské země. Nicméně tato informace, jakkoli může být pravdivá, má charakter spekulace, poněvadž – jak je ostatně u operací mezinárodního organizovaného zločinu bohužel běžné – přímé důkazy chybějí.

Každopádně Sarkisjanovo vítězství, ať získané jakýmkoli způsobem, znamená, že arménská politika zůstane proruská, zahleděná do sebe a mimořádně klientistická, až nepotistická. V postsovětském prostoru se sice nejedná o nic výjimečného, ovšem v arménském případě komplikuje situaci fakt, že není moc z čeho brát. Arménie je na suroviny chudá země, ekonomika je malá, izolovaná a závislá na Rusku.

Arménii řídí třicet rodin

V případě členů karabašského klanu se jedná ve své podstatě o arménské oligarchy. Tvoří ho 20 až 30 rodin, jež kumulují své zisky ve velké míře díky možnostem vyhýbat se daňovým a celním poplatkům, čímž je arménský rozpočet ochuzován o nemalé částky. Dále tyto oligarchické kruhy poškozují svobodnou soutěž, jelikož neetickými a často přímo nezákonnými prostředky dosahují monopolů, například na trhu s pohonnými hmotami, v telekomunikačním či potravinářském průmyslu. Klan kontroluje veškerý dovoz z Ruska. Kočarjanův syn Sedrak ovládá dovoz mobilních telefonů, Barseg Beglarjan ovládá většinu čerpacích stanic, Mika Bagdasarov kontroluje dovoz ropy a vede státní aerolinie a Karen Karapetjan, ač rodák ze severní Arménie, patří rovněž ke klanu a řídí společnost Armrusgazard – plynařský koncern fungující jako společný podnik s ruským gigantom Gazprom.

Jelikož karabašští oligarchové ve skutečnosti profitují z absence konečného vyřešení konfliktu o Náhorní Karabach, je iluzorní se domnívat, že by během Sarkisjanovy éry došlo k nějakému zásadnímu průlom. To už se spíše dá očekávat opětovná válka, ale nejpravděpodobnějším modelem zůstává dosavadní status quo, který dlouhá léta fungoval (funguje) třeba na Kypru. Situace také prozatím zcela vy-

hovuje i Rusku, které karabašský klan podporuje a projevovalo se to plně i na činnosti ruských pozorovatelů, kteří bojkotovali jakékoli kritické postoje jiných pozorovatelů k volebnímu procesu.

Klan brání své monopoly

Případné otevření hranic následující po vyřešení konfliktu by totiž nevyhnutelně narušilo vytvořené monopoly ruských firem a jejich karabašských spojenců. Kontrolovat kratičké hranice s Íránem a druhé nejkratší s Gruzii je mnohem jednodušší, než kdyby se k nim přidaly o dost delší hranice s Tureckem či Ázerbájdžánem.

Obavy klanu o své monopoly zacházejí tak daleko, že podkopává i snahy malých lokálních firem o podnikání na místní úrovni, a udržuje tak populaci ve stavu chudoby, nezaměstnanosti a frustrace, čímž podporuje její exodus. Ten již sice není tak dramatický jako v 90. letech, ale stále pokračuje. Ostatně menší a střední podnikatelé ve volbách vcelku otevřeně podpořili Ter Petrosjana.

Vláda karabašského klanu v Arménii vytváří i kulturní napětí, jelikož karabašští Arméni mají odlišnou mentalitu, která se projevuje nižší religiozitou, větší mírou rusifikace, často neznalostí psané formy arménského jazyka a „orientálnějšími“ projevy mentality.

Závěrem lze konstatovat, že vítězství Sarkisjana jakožto reprezentanta karabašských oligarchů není dobrou zprávou nejen pro Arménii, ale pro celý svět. Pro Arménii znamená další léta izolace, chudoby, iluze nezávislosti a samoúčelné nacionalistické propagandy. Mezinárodní společenství, jež se až dosud vyznačovalo nezájmem o Arménii, by tak mohlo být konfrontováno s další krvavou válkou. A kosovský precedens, který je přes veškerý západní křik, že se jedná o výjimku, jednoznačnou inspirací, tomu může jenom napomoci.

Tomáš Šmíd působí jako asistent na Katedře politologie FSS MU. Zabývá se novými bezpečnostními hrozbami, konfliktologií a postsovětským prostorem.
tsmid@centrum.cz

Jan Haisman

Chile v poločase

Mandát chilské prezidentky Michelle Bacheletové se 11. března 2008 přehoupl do své druhé poloviny. Události, které se odehrály do této doby, měly vliv nejen na její úřadování. Budou mít ale také zcela jistě vliv i na výběr kandidátů na prezidenta, kteří se budou ucházet o důvěru voličů v roce 2010. Hledání vhodných uchazečů začalo u hlavních politických bloků v Chile již v těchto dnech.

To, že změna nejenom v čele státu, ale i ve špičkách vládních stran, byla nutná, potvrdil v roce 2004 svým výrokem i odcházející prezident Ricardo Lagos: „Jsme u moci 17 let, a to je v politice velmi dlouhá doba – déle než Thatcherová nebo Mitterrand.“ Naději na změnu se stala právě Michelle Bacheletová, jejíž nástup do úřadu provázela očekávání udržení hospodářského růstu, snížení sociálních rozdílů a kriminality, ale hlavně další pokrok v konsolidaci mladé demokracie v Chile. Nicméně vývoj posledních dvou let ukazuje, že naplnění těchto očekávání nebylo a ani do budoucna nebude snadné.

Vzpoura „tučňáků“

První velkou zkouškou chilské prezidentky byly protesty studentů středních škol, známé jako „pochod tučňáků“ (odvozeno od typických chilských školních uniforem), které se uskutečnily po celém Chile od konce dubna do začátku června 2006. Protesty vyvrcholily 30. května, kdy v celé zemi protestovalo nebo stávkovalo dohromady 790 000 studentů.

Vlnu odporu vyvolalo rozhodnutí vlády z 24. dubna 2006 o zvýšení poplatků za přijímací řízení na vysokou školu na 28 000 chilských peset (cca 1000 Kč); krátce nato se také objevily zvěsti o omezení zlevněného student-

ského jízdného. V důsledku toho několik veřejných škol svolalo demonstraci a odpor se postupně rozšířil do celé země, přičemž studenti začali obsazovat jednotlivé školy.

Mezi jejich hlavní požadavky patřilo bezplatné školní jízdné, zrušení poplatků za přijímací řízení na vysokou školu, zrušení tzv. Organického ústavního zákona o vzdělání (*Ley Orgánica Constitucional de Enseñanza*, LOCE), který byl přijat v březnu 1990 a převáděl veškerou odpovědnost za školství na soukromé nebo veřejné korporace vlastněné místními

samosprávami. Zákon kritizovali jak učitelé, tak studenti a rodiče, protože došlo k významnému poklesu jejich vlivu na podobu školství. K dalším požadavkům nespokojených studentů patřila reforma tzv. politiky celodenního vzdělávání (*Jornada Escolar Completa*, JEC), jež byla neúspěšnou iniciativou předchozího prezidenta Lagose, který se tím snažil systém částečně reformovat.

Vláda na celou situaci příliš nereagovala a 29. května, na kdy byla stanovena schůzka ministra školství a zástupců studentů, bylo obsazeno nebo stávkovalo přes 400 škol po celé zemi. Jednání byla ale neúspěšná a 30. května došlo k absolutní paralýze školství.

Bezvýsledná rokování pokračovala až do 2. června, kdy studenti vyhlásili na 5. června generální stávkou. Nepodařilo se jim ochromit celou zemi, ale na jejich stranu se přidaly některé odborové centrály (např. dopravci). Na rozdíl od předchozích dní byla stávka poklidná.

Celou protestní akci nakonec uklidnila prezidentka Bacheletová, která 7. června souhlasila s většinou požadavků studentů a jmenovala 73člennou poradní prezidentskou komisi za účasti devíti zástupců středoškolských studentů. Dozvukem těchto událostí byl protest dvou tisíc studentů, kteří 23. srpna demonstrovali v Santiagu de Chile kvůli pomalému po-

stupu reform. Prezidentka ale reagovala na stávky i výměnou ministrů vnitra a školství a ministryně hospodářství.

Korupční skandály

Další krizí, která postihla vládnutí Michelle Bacheletové, bylo několik korupčních skandálů, jež vyšly na světlo v říjnu 2006. Nejdrívě bylo odhaleno, že 90 procent projektů státní organizace na podporu sportu (*Chiledeportes*) je problémových, s neexistující dokumentací nebo fiktivními identitami účastníků. Výsledkem bylo zatčení několika vládních úředníků.

Dále se prokázalo, že většina financí této organizace v regionu Valparaíso byla použita na financování kampaní členů vládní koalice. Zatčeno bylo 12 lidí. Opozice v obou případech poukazovala na údajnou korupci již za vlády předchozího prezidenta Ricarda Lagose. Toto její tvrzení navíc podpořilo v prosinci 2006 vyjádření bývalých vlivných členů PDC, PPD a PS, že minimálně po dobu jejich aktivního zapojení v politice všechny vládní strany využívaly vládní zdroje. Opozice začala mluvit o „ideologii korupce“.

Nicméně všichni současní předsedové vládnoucích stran i bývalí demokratičtí prezidenti takové tvrzení odmítli a všichni rebelující členové byli z PPD vyloučeni nebo odešli, což vedlo k založení středové politické strany *Chile Primero* (Chile na prvním místě, CP).

Celá krize měla vedle soudního a parlamentního vyšetřování ještě jeden důsledek, neboť odchodem několika nespokojených senátorů ztratila vládní koalice historickou většinu v Senátu.

Transantiago a ministerské výměny

Druhou vlnu ministerských výměn ve svém kabinetu ohlásila Michelle Bacheletová 26. března 2007. Jedním z hlavních důvodů byl kolaps dopravního systému hlavního města Transantiago, který měl

zajistit dostatečnou dopravní obslužnost v hlavním městě. Projekt vznikl již za vlády předchozího prezidenta Ricarda Lagose a jeho záměrem bylo sjednocení mikrobusev dopravy a metra. Systém byl uveden do provozu 10. února 2007, když však začal v březnu nový školní rok, zcela se zhroutil. Mikrobusy nezvládaly poptávku (plánováno bylo až 5600 spojů za den, reálně jich fungovalo ovšem méně než 5000) a metro absolutně zkolabovalo. Výsledkem byly i dvě oběti na lidských životech. Michelle Bacheletová, jejíž obliba v té době klesla na 45 procent, přijala osobní odpovědnost, odvolala ministra dopravy Sergia Espeja (PDC) a jeho nástupci uložila přehodnotit systém tak, aby byl plně funkční.

Odvolána byla rovněž ministryně obrany Vivianne Blanlotová z PPD, jejíž fotky, jak truchlí s dcerou generála Pinocheta nad jeho hrobem, obléty celé Chile, a o funkci přišla i personální šéfka prezidentského úřadu, socialistka Paulina Velosová. Posledním odvolaným byl ministr spravedlnosti, jemuž se nedařilo konsolidovat situaci v chilské justici.

Půlka mandátu

K posledním změnám v kabinetu došlo na přelomu roků 2007 a 2008. Jako první byl z vládních služeb propuštěn syn bývalého prezidenta Lagose, Ricardo Lagos Weber, ministr-mluvčí vlády za PPD, aby mohl připravovat svou kandidaturu do senátu. Dále 8. ledna 2008 byly vyměněny osobnosti v čele ministerstev vnitra, hospodářství, plánování, veřejného vlastnictví, zemědělství a hornictví. Takto se socialistická prezidentka v počtu ministrů přiblížila číslu, kterého dosáhl její předchůdce Lagos za celých šest let svého mandátu (Lagos: 43 ministrů za šest let; Bacheletová: 34 ministrů za dva roky).

Za dobu vlády se Michelle Bacheletové podařilo zvýšit růst hospodářství nad pět procent, připravit protikorupční plán a dohodnout se s opozicí na reformě školství a boji proti městské kriminalitě. Nicméně krize školství, Transantiago a korupční skandály vedly k rapidnímu poklesu souhlasu Chileanů s její politikou – v lednu 2008 jich bylo 43 procenta pro a vysokých 39 procent proti.

Vzhledem k problémům levice a dlouhodobému posilování pravice je vysoce pravděpodobné, že dojde k osově změně vlády.

Ve vládě chilské prezidentky Michelle Bacheletové se během dvou let vystříдалo 34 ministrů.

Tony Gentile, Globe Media/Reuters

Potenciální kandidáti

Vzhledem k tomu, že Bacheletová se podle ústavy už nemůže ucházet o znovuzvolení, začínají se už dnes objevovat první uchazeči o její nástupnictví, a to přesto, že první kolo voleb, které se bude konat současně s volbami do Poslanecké sněmovny a části Senátu, se uskuteční 11. prosince 2009.

Vládní koalice *Concertación*, která se skládá z křesťanských demokratů (*Partido Demócrata Cristiano de Chile*, PDC), středových demokratů (*Partido por la Democracia*, PPD), socialistů (*Partido Socialista de Chile*, PS) a sociálních demokratů (*Partido Radical Socialdemócrata*, PRSD),

používá pro výběr jednoho společného kandidáta systém primárek. Nejvážnější uchazečkou je předsedkyně PDC Soledad Alvearová, která byla nejsilnější soupeřkou Bacheletové v primárkách před posledními volbami. Svou kandidaturu sice zatím neoznámila, ale vzhledem k tomu, že její křídlo plně ovládá PDC (nejsilnější a nejvíce středovou stranu koalice), dá se to v brzké době očekávat.

Dalším potenciálním kandidátem je poslední prezident Ricardo Lagos (PPD/PS), který z úřadu odcházel s vysokou popularitou. Jeho oblibu ovšem narušilo spojení s neúspěchem projektu Transantiago a korupčními aférami. Kandidátem vládního

tábora by ale mohl být i vlivný socialista José Manuel Insulza, v současné době generální tajemník Organizace amerických států, pro jehož kandidaturu se už vyjádřila část strany. Důležitým momentem bude, komu (a zdali) vyjádří podporu samotná Michelle Bacheletová.

Druhým politickým táborem v Chile je pravicová koalice *Alianza por Chile*, jejíž dvě strany – pravicovější UDI (*Unión Demócrata Independiente*) a středovější RN (*Renovación Nacional*) – po vzájemných sporech v minulých volbách postavily dva kandidáty (nicméně do souběžných parlamentních voleb šly společně): Joaquín Lavína (UDI) a Sebastián Piñeru (RN). Do druhého kola překvapivě postoupil středový Piñera, což značí ideologický i personální odklon chilské pravice i jejich voličů od období vojenské diktatury.

Dnes obě strany koalice deklarují, že do prvního kola vyšlou každá svého kandidáta, ale dvojnásobný prezidentský kandidát Joaquín Lavín i předseda UDI Hernán Larraín již kandidaturu odmítl. Právě díky tomu je vysoce pravděpodobné, že se koalice shodne na Piñerovi, který má zatím nejvyšší podporu obyvatelstva a šanci stát se prvním pravicovým prezidentem od pádu Pinochetova režimu.

V současné chvíli vše naznačuje, že boj o prezidentský úřad v roce 2009 se odehraje mezi Sebastiánem Piñerou a Soledad Alvearovou, přičemž průzkumy zatím ukazují na vyrovnané šance (oba hlavní bloky mají cca 45 procent, 10 procent voličů je nerozhodnutých). Vzhledem k problémům levice a dlouhodobému posilování pravice je vysoce pravděpodobné, že dojde k osově změně vlády. Taková výměna ale bude podmíněna úspěchem pravice v souběžně probíhajících parlamentních volbách, protože – a zvláště dojde-li u prezidentských voleb na druhé kolo – se nedá očekávat, že by chilští voliči hlasovali odlišně do parlamentu a pro prezidenta.

Jan Haisman studuje navazující magisterský obor Politologie – latinskoamerická studia na FF UHK.
haismanjan@hotmail.com

Kryštof Kozák

Primární volby ve Spojených státech amerických: analýza obecnějších trendů

Senátor za Arizonu John McCain má nominaci Republikánské strany už jistou.

Rick Scuteri, Globe Media/Reuters

V českých médiích je informovanost ohledně americké prezidentské kampaně poměrně vysoká, články se nicméně soustřeďují většinou na prezentaci aktuálních výsledků, hodnocení osobních vlastností jednotlivých kandidátů a jejich šancí do budoucna. I když souboj o prezidentskou nominaci není ještě v době psaní článku zejména v Demokratické straně definitivně u konce, lze z dosavadního průběhu kampaně vyvodit určitá obecnější zhodnocení současného politického vývoje ve Spojených státech. Prezentace kandidátů a odpovídající preference voličů jsou totiž i v době rozsáhlých mediálních manipulací unikátním pramenem, který reflektuje nálady a změny postojů ve společnosti.

Letošní primární volby opět potvrzují, jak velké názorové rozdíly se mohou ukrývat pod zdánlivě jednotnou nálepkou Demokratické nebo Republikánské strany. V systému pouze dvou dominantních politických stran lze vyšší míru vnitřní polarizace očekávat. Primární volby jsou tedy kromě souboje jednotlivých kandidátů i soubojem ideových a zájmových frakcí ve stranách, což je činí z analytického hlediska o to zajímavějšími.

Demokraté: odklon od tradiční levice

Průběh primárních voleb v Demokratické straně například jasně ukázal slabost výrazně levicovějšího (dalo by se snad říci až sociálnědemokratického) křídla, které re-

prezentoval především John Edwards nebo pak méně známý Dennis Kucinich. Zvyšující se sociální nerovnost, zavedení daňových úlev pro nejbohatší či všeobecně rozšířený pocit ekonomické nejistoty mezi voliči by sice na první pohled měly nahrávat politikům slibujícím sociální jistoty, v americkém kontextu to však rozhodně neplatí. Jak uvádí například *The Economist*, kromě obecné nedůvěry ke státním programům podporuje podle průzkumů daňové úlevy pro bohaté a oklešťování sociálních výdajů i velká část chudších Američanů. Domnívají se totiž, že jednoho dne budou buď oni, nebo alespoň jejich děti sami bohatí.

Oba zbylí demokratičtí kandidáti, Hillary Clintonová i Barack Obama, se z to-

hoto pohledu snaží působit spíše centristicky, což jim zejména v kontrastu s Bushovou administrativou stačí. Odhlédneme-li od vnějších znaků jako pohlaví či barva pleti, které samozřejmě hrají významnou úlohu při vnímání obou kandidátů, dochází zde k souboji mezi širokou zájmovou skupinou vytvořenou za prezidentství Billa Clintona a progresivnějšími prvky Demokratické strany, které se snaží vtisknout straně nová témata a novou dynamiku. Obamovy úspěchy v zajišťování financí na kampaň však svědčí o tom, že mnozí vlivní lobbisté a dárci spojení s Demokratickou stranou nejsou vizí návratu Clintonových do Bílého domu příliš nadšeni. Obama na oplátku ve svém působení v Senátu potvrdil, že přes svou motivující rétoriku není v žádném případě populistickým radikálem útočícím proti velkým firmám – podpořil například dohodu o volném obchodu s Peru, vládní záruky pro výrobce nukleárních elektráren či velkorysá podpory pro výrobce ethanolu.

Republikáni: McCain jako Bushova antiteze

Napínavý souboj o nominaci uvnitř Republikánské strany, ve kterém již zvítězil arizonský senátor John McCain, také jasně ukázal výrazná štěpení uvnitř strany.

Demokratičtí kandidáti, senátorka za New York Hillary Clintonová a senátor za stát Illinois Barack Obama při jedné z mnoha televizních debat letošních primárek.

Matt Sullivan, Globe Media/Reuters

Křesťanští fundamentalisté, kteří získali díky oboustranné spolupráci s Georgem W. Bushem významný politický vliv v Republikánské straně i v jeho administrativě, nebyli schopni tuto pozici udržet. Z kandidátů jim totiž ideově nakonec nejvíce vyhovoval Mike Huckabee, jinak málo známý bývalý guvernér Arkansasu. I přes jeho překvapivě dobrý výsledek v Iowa však nakonec nezískal dostatečnou podporu od dalších důležitých skupin republikánských voličů (nepomohla ani výrazná podpora Chuckyho Norrise). Fakt, že sociálně konzervativní voliči zůstávají v Republikánské straně důležitou

politikou silou, pocítil nejvíce Rudy Giuliani, který po velmi nadějném začátku kampaně doplatil právě na své příliš liberální postoje k otázkám potratů či homosexuality.

Zájmové skupiny velkých korporací a bohatých investičních bank, které také tvoří významnou součást Republikánské strany a jež měly za George W. Bushe vý-

razný vliv na politiku, také neprosadily svého ideálního kandidáta, kterým by nejspíše byl bývalý investiční bankéř a guvernér státu Massachusetts Mitt Romney. Zisk nominace Johna McCaina, jehož po-

stoje v minulosti šly často výrazně proti většinovému stanovisku Republikánské strany, svědčí o určité krizi, kterou strana prožívá. McCain je známý tím, že na rozdíl od svých stranických kolegů hlasoval například proti daňovým škrtům prezidenta Bushe, pro liberálnější verzi imigrační reformy nebo

pro reformu volebního financování, která by omezila vliv lobbistů a velkých firem v politice. I proto měla jeho kampaň zpočátku velké potíže se získáváním podpory a zdrojů. Na McCainově vítězství měli velký podíl tzv. nezávislí voliči, kteří se mohou v některých státech účastnit primárních voleb, aniž by se museli registrovat jako voliči té či oné strany. Uvnitř Re-

publikánské strany představuje McCain v mnoha ohledech antitezi George W. Bushe; jeho vítězství tedy svědčí i o určitém posunu priorit republikánských voličů.

Primární volby 2008: dobré i špatné zprávy

Letošní primární volby jsou obecně výrazným indikátorem pro to, jakým směrem se vyvíjí demokratický proces v technologicky vyspělém pozdním kapitalismu. Za dobrou zprávu lze označit, že prostřednictvím internetu je mnohem snazší se do kampaně aktivně zapojit, a to jak přispíváním na různé diskusní servery a blogy, tak i prostřednictvím online finančních příspěvků. Například republikánský kandidát Ron Paul dokázal podle The Washington Post získat v listopadu 2007 za jediný den v online příspěvcích přes čtyři miliony dolarů. Protože příspěvky od soukromých osob tvoří základ financí na kampaň, je tato forma občanské participace pro jednotlivé tábory velmi potřebná, zvláště když je ze zákona horní limit těchto příspěvků omezen na 2300 dolarů. Díky internetu má čím dál tím větší počet lidí pocit, že se na volbách nějakým způsobem podílí.

Další dobrou zprávou je stále relativní otevřenost amerického politického sys-

Letošní primární volby jsou obecně výrazným indikátorem pro to, jakým směrem se vyvíjí demokratický proces v technologicky vyspělém pozdním kapitalismu.

tému. McCainovo vítězství a Obamova silná kampaň ukázaly, že se lze obejít i bez přízně špiček establishmentu a bez neomezené zásoby finančních zdrojů (Clintonové na druhou stranu vlastní miliony vložené do kampaně pomohly v lednu 2007 odvrátit rozklad kampaně). Prohra bývalého úspěšného herce Freda Thompsona zase demonstrovala, že aura televizní celebrity není sama o sobě pro zisk politické funkce zcela dostačující. Také se ukázalo, že tradiční rétorická schopnost inspirovat druhé, zejména pak při osobním kontaktu, je i v digitálním věku jedním ze základních kamenů Obamovy úspěšné kampaně.

Mezi špatné zprávy ohledně vývoje demokratického procesu patří zejména obrovská nákladnost současné kampaně: celkové náklady všech kandidátů téměř jistě přesáhnou hranici jedné miliardy dolarů, která se z velké většiny utratí za volební spoty v hlavních televizních stanicích. Kandidáti jsou tedy nuceni věnovat velkou část svého času a energie právě shánění peněz, což v případě významnějších příspěvků obnáší i určitý nezávazný příslib případného ovlivnění politického procesu v případě zvolení. Důraz na volební spoty pak zploštuje politický diskurz a díky omezené pozornosti diváků se soustředí na jednoduché, snadno zapamatovatelné, nejlépe emotivní souloví. S trochou nadsázky by se dalo říci, že se během předvolebních rituálů kandidáti trumfují ve své magické schopnosti voliče „uhranout“ – to je však poměrně

daleko od věcných diskusí ohledně závažných politických otázek.

Všudypřítomnost kamer a snadná dostupnost natočeného materiálu na internetu také vede k tomu, že podružné detaily mohou zásadně poškodit celou nákladnou kampaň. Zpočátku favorizovaný republikánský kandidát Rudy Giuliani je například na serveru YouTube zachycen na jednom z večírků v převlečení za ženu; Donald Trump ho navíc osahává a líbá do výstřihu. Tento klip vidělo přes 600 000 uživatelů a není třeba dodávat, že pro mnohé sociálně konzervativnější voliče se Giuliani rázem stal nevolitelným. Díky rychlému a lavinovitému šíření mohou podobné mediální bubliny významně ovlivnit rozhodování voličů. Tyto „motýlí efekty“ pak kromě jiného velmi komplikují prognózy budoucího vývoje.

Domácí témata na prvním místě

Z hlediska mezinárodní politiky lze zřetelně rozeznat jasnou asymetrii z hlediska pozornosti. Ve světě jsou americké primární volby bedlivě sledované a analyzované, nicméně v kampaních zatím nehrála role Spojených států ve světě významnější úlohu. John McCain i Hillary Clintonová podporovali a podporují postup USA v Iráku a v případě jejich zvolení nelze očekávat více než kosmetickou změnu převažujícího zahraničněpolitického kurzu, i když poslední jmenovaná klade větší důraz na postupné stahování. Barack Obama se sice v debatě, která se konala 23. července 2007 v Charlestonu, pohádal s Hillary Clintonovou ohledně nutnosti komunikovat s představiteli nepřátelských režimů a je zřejmé, že jeho zvolení by přineslo potenciálně největší změnu ve stylu vedení americké zahraniční politiky, rozhodující zatím ale pro kampaň zůstávají domácí témata. Vzniká tak určitá forma „imperiálního“ demokratického deficitu, neboť vrchní velitel nejmočnější armády světa, která zásadním způsobem ovlivňuje dění v mnoha regionech, je zvolen na základě partikulárních lokálních zájmů a představ. Vzhledem k vášnivým diskusím o stavbě radaru v Čechách můžeme i my napjatě očekávat, zda zvolení nového prezidenta, které nemů-

žeme nijak ovlivnit, nepřinese například v případě zvolení Baracka Obamy zásadní změnu pohledu na tento z rozpočtového hlediska velmi nákladný projekt.

Z ekonomického hlediska přinesly primární volby zejména dvě témata – otázku snižování daní a univerzální aplikace principů volného trhu. Zejména republikánští kandidáti byli zájmovými skupinami tlačeni k rétorickým závazkům ohledně snižování daní, což je i z populistického hlediska velmi účinná politika. Problém současných schodků rozpočtu (163 miliard USD v roce 2007) ani celkového zadlužení (cca 8 bilionů dolarů představujících 63 procenta ročního HDP) se tím však podle výhledové zprávy Congressional Budget Office nevyřeší. Aby získal podporu obchodních a finančních kruhů, vyslovil se nakonec John McCain pro zachování daňových škrťů prezidenta Bushe, proti kterým původně hlasoval. Ani žádný demokratický kandidát si z politických důvodů nebude moci dovolit požadovat zvyšování daní, takže lze spíše očekávat další škrty ve federálních programech.

V otázce volného trhu se většina kandidátů vyslovila proti „nefēr“ konkurenci z Číny, se kterou mají Spojené státy i přes dramatický pokles hodnoty dolaru stále zápornou obchodní bilanci. V situaci, kdy je ekonomika USA celkově velmi nejistá, dává politicky smysl hovořit o opatřeních na ochranu trhu před škodlivými výrobky prodávanými za dumpingové ceny. Téma reálného omezení mezinárodního obchodu však patří mezi ty, ke kterým může politická vůle po volbách rychle vymizet, neboť rozšiřující se protekcionismus by mohl spoustu velkých společností spíše poškodit. Přestřelka mezi Obamou a Clintonovou ohledně ochoty dodržovat předvolební protekcionistická prohlášení ze začátku března 2008 tento princip spíše potvrzuje. Ve volbách v jednotlivých státech se projevují spíše partikulární lokální zájmy na zajištění zaměstnanosti, věcná diskuse o reálných problémech americké ekonomiky je totiž pro většinu voličů srozumitelná jen obtížně. Vzhledem k významnému vlivu amerického prezidenta na stanovení ekonomických priorit a důležitosti amerického hospodářství pro ekonomiku světovou je to rozhodně škoda.

Zdroje

- Stark, S., Why Giuliani Lost, The Real Clear Politics (time-blog.com)
- Silverstein, K., Barack Obama Inc.: The Birth of a Washington Machine, Harper's Magazine
- Money in U. S. Elections (www.opensecrets.org)
- Congressional Budget Office: The Budget and Economic Outlook: Fiscal Years 2008 to 2018
- Council on Foreign Relations (www.cfr.org)
- The Economist
- Hillaryclinton.com, Barackobama.com, Johnmccain.com, Townhall.com

Důležitost volebních pravidel

Letošní primární volby též ukázaly, jak důležitá pro konečný výsledek jsou jednotlivá dílčí pravidla volebního procesu. Brzká volební shromáždění (*caucus*) v relativně malé Iowě například pomáhají méně známým kandidátům vést levnou kampaň v osobní rovině, a upoutat tak pozornost médií a sponzorů. Barack Obama i Mike Huckabee tuto nabídnutou šanci rozhodně využili. Fakt, že v následujících primárních volbách v New Hampshiru mohou volit i lidé, kteří nejsou registrovaní u žádné politické strany, zase velmi pomohl k vítězství Johnu McCainovi, jehož kampaň tak získala další dynamiku, tj. mediální pozornost a zájem sponzorů. Většinový přepočít hlasů na získané delegáty v případě Republikánské strany oproti poměrnému přepočtu hlasů u demokratů hrál velkou roli v tom, že v současné době je republikánský kandidát jasný, kdežto oba demokratické kandidáty čeká potenciálně vysilující dlouhý souboj. Na sjezdu Demokratické strany navíc volí kromě řádně zvolených delegátů z primárních voleb i tzv. superdelegátů, zasloužilí členové a funkcionáři strany, kteří tvoří zhruba dvacet procent všech delegátů a mohou mít v případě vyrovnaného stavu zásadní vliv na výsledek.

Z pohledu nezávislého pozorovatele je jistě fascinující, jak tyto procesní detaily zásadním způsobem ovlivňují výběr budoucího amerického prezidenta. Osm let vlády George W. Bushe však přesvědčivě ukázalo, nakolik je osoba amerického prezidenta důležitá. Souhry náhod a okolností, které mají vliv na její výběr, pak mohou působit v podstatě až děsivě. Přesto je již teď možné říci, že ať už volby dopadnou nakonec jakkoli, příští prezident USA bude znamenat výraznou změnu oproti prezidentovi současnému, což podle všeho uvítá většina Američanů i okolní svět.

Kryštof Kozák je doktorandem na katedře Amerických studií Institutu mezinárodních vztahů Fakulty sociálních věd UK.

krystofkozak@yahoo.com

Kateřina Bocianová

Předsednictví Francie

v Evropské unii

Pro Francii je její nadcházející předsednictví velice důležité, možná mnohem důležitější než kdykoli předtím. Francie si je totiž vědoma částečné odpovědnosti za to, že její odmítnutí návrhu evropské ústavy na jaře roku 2005 přivedlo Evropskou unii do krize. O to více se proto nyní snaží dokázat, že je zpátky v Evropě a že jí velice záleží na tom, aby během svého předsednictví přispěla zásadním dílem k rozvoji Evropské unie.

Jaké by mělo být francouzské předsednictví?

Podle slov státního sekretáře pro evropské záležitosti Jean-Pierra Jouyeta, která pronesl v lednu v Bruselu při setkání s francouzskými úředníky, by předsednictví mělo být skromné co do stylu, ambiciózní co do cílů a realistické co do očekávání. Bude to též předsednictví, během kterého se podle jeho vyjádření bude hovořit hodně francouzsky...

Výchozím bodem pro přípravu předsednictví je pro Francii navázání na velmi úspěšná předsednictví Německa a Portugalska, během nichž se podařilo uzavřít jednání o osudu zkrachovalé ústavní smlouvy, dojednat Reformní smlouvu a nakonec ji schválit a slavnostně podepsat 13. prosince v Lisabonu. A dále bude předsednictví vycházet z nynější úzké spolupráce s předsedajícím Slovinskem.

Přípravy na předsednictví jsou v této chvíli již v plném proudu. Nejdůležitější úkoly, které byly stanoveny kromě technicko-organizačních, jsou následující: práce na konečném, oficiálním znění priorit francouzského předsednictví, současně průběžné představování těchto priorit u všech evropských partnerů, což konkrétně znamená, že cílem prezidenta Sarkozyho, premiéra Fillona, ministra zahraničí Kouchné-

valé ústavní smlouvy, dojednat Reformní smlouvu a nakonec ji schválit a slavnostně podepsat 13. prosince v Lisabonu. A dále bude předsednictví vycházet z nynější úzké spolupráce s předsedajícím Slovinskem.

ra a státního sekretáře Jouyeta je navštívit do začátku předsednictví, tedy do 1. července, hlavní města všech 26 členských států, aby byli evropští partneři informováni o cílech, představách a programu francouzského předsednictví. Vedle toho probíhá práce na osmnáctiměsíčním programu s Českou republikou a Švédskem, jejichž předsednictví následují po francouzském. A na národní úrovni je cílem učinit francouzské předsednictví předsednictvím všech francouzských občanů, což podle slov ministra zahraničí Bernarda Kouchnera znamená vyvolat jakési nadšení mezi obyvateli pro aktivní zapojení do příprav a samotného předsednictví Evropské unie, aby se zaceril již zmíněný šrám z referenda roku 2005 jak ve vztahu k vnímání Evropské unie francouzskými občany, tak i opačně – vnímání francouzských občanů ostatními v Evropské unii.

Pět nejdůležitějších priorit předsednictví

Podle vyjádření prezidenta Sarkozyho na tiskové konferenci začátkem ledna tohoto roku je cílem francouzského předsednictví to, aby na jeho závěru Evropa měla společnou obrannou politiku, společnou imigrační politiku, společnou energetickou politiku a politiku životního prostředí, jejíž hlavní součástí bude boj proti klimatickým změnám, a aby Lisabonská smlouva byla uvedena do praxe. V oblasti vnějších vztahů Evropské unie byl představen jako prioritní projekt vznik Středomořské unie. Na základě vyjádření dalších představitelů lze tyto hlavní priority ještě doplnit – stejně důležité bude sledování aktuální ekonomické a finanční situace, zvyšování konkurenceschopnosti Evropské unie a snaha o zahájení debaty o budoucnosti evropských politik a jejich financování po roce 2013, zvláště pokud jde o společnou zemědělskou politiku. Je zřejmé, že se jedná o velmi nabitý program.

V srpnu minulého roku Nicolas Sarkozy ve svém prvním projevu k zahraniční politice ve funkci prezidenta prohlásil:

Cílem francouzského předsednictví bude nově vypracovat evropskou bezpečnostní strategii.

„Budování Evropy bude absolutní prioritou naší zahraniční politiky. Francie není silná bez Evropy a Evropa není silná bez Francie.“ Když navážu na jeho slova, Evropa by měla být silná, a to díky Lisabonské smlouvě, která by měla být nyní ratifikována ve všech členských státech a poté uvedena do praxe. Proto bude nejdůležitějším úkolem francouzského předsednictví převzít tento úkol od předsednictví slovinského a zajistit pokračování ratifikací v jednotlivých členských státech a uvádět postupně tuto smlouvu v život. Konkrétně to znamená upřesnit nynější nejasnosti ve smlouvě tak, aby mohla ihned vstoupit v platnost, jakmile bude ratifikována. Francouzské předsednictví v tomto bodě čeká nelehký úkol, neboť nejenže se ve smlouvě vyskytuje podle expertů přibližně 40 nejasných míst, ale bude nutné nově ustavit a přesně definovat pravomoci nejvyšších představitelů Evropské unie.

Francie se již nechala slyšet, že bude v rámci tohoto úkolu velmi aktivní. Pokud se toto vše podaří, Evropa musí podle názoru prezidenta Sarkozyho sama sebe potvrdit jako hráče prvního formátu v otázkách míru a bezpečnosti. Proto bude podle něho druhým nejdůležitějším úkolem francouzského předsednictví nově vybudovat společnou obrannou politiku, která by zlepšila

řízení společných vojenských operací, zefektivnila zbrojní politiky členských států a přiměla členské státy, aby zvýšily své finanční příspěvky do evropského obranného rozpočtu. Vedle toho Evropa musí vypracovat společnou vizi, jak čelit současným výzvám a jak na ně nejlépe odpovídat. To znamená, že cílem francouzského předsednictví bude nově vypracovat evropskou bezpečnostní strategii, neboť ta současná, vypracovaná v roce 2003 Vysokým představitelem pro Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku Javierem Solanou, již podle jeho názoru plně neodpovídá aktuálním hrozbám. Tak by se z Evropské unie měla stát globální síla s hlavním slovem při prosazování spravedlivějšího a efektivnějšího pořádku ve světě.

S bezpečností, a to na území samotné Evropské unie, souvisí další prioritou předsednictví – vytvoření společné imigrační politiky. Přistěhovalectví a migrace obecně nyní představuje oblast, kde Evropská unie musí začít velmi intenzivně pracovat. Na prosincovém summitu Evropské rady v Bruselu byl stanoven úkol postupovat dále ke vzniku společné imigrační politiky a Francie hodlá, jako země, která se potýká s problémem přistěhovalectví, pokračovat v plnění těchto úkolů, a to velmi intenzivně. Chce se věnovat problematice integrace přistěhovalců, regulaci migračních vln, kontrole ilegálního přistěhovalectví, kontrole vnějších hranic a vést dialog se zeměmi, z nichž přistěhovalci přicházejí. Francouzští představitelé si uvědomují, že otázka přistěhovalectví není stejně aktuální ve všech členských státech Unie, a proto mají v plánu vypracovat jakousi Společnou chartu o imigraci, aby se dosáhlo společného vnímání tohoto problému.

Společná energetická politika představuje další prioritu francouzského předsednictví, a i zde Francie naváže na již stanovené úkoly vyplývající hlavně ze závěrů summitu Evropské rady na jaře loňského roku. Jedná se jak o zajištění bezpečných a udržitelných energetických dodávek, tak i o liberalizaci energetického trhu Evropské unie. Pro francouzské předsednictví bude důležité vypracovat určitou společnou vizi energetických dodávek do Evropy a zajištění bezpečnosti a diverzifikace těchto dodávek.

Energetická politika je úzce svázána s politikou životního prostředí a bojem proti klimatickým změnám. I v tomto bude Francie pokračovat v již stanovené agendě a ještě více se bude snažit, aby Evropská unie hrála roli lídra a představovala vzor pro zbytek světa v boji s globálním oteplováním, zvláště když se v prosinci 2008 bude jednat o podobě nové smlouvy po vypršení Kjótského protokolu. Francie tak bude muset zajistit silnou vyjednávací pozici celé Evropské unie.

Středomořská unie: priorita s mnoha otazníky

Poprve se o této iniciativě zmínil Nicolas Sarkozy během své prezidentské kampa-

Marián Zachar

Prečo má Kosovo nárok na samostatný štát?

ně a po svém zvolení tento projekt označil za důležitou součást francouzské zahraniční politiky. Přímou prohlásil, že Středomoří je klíčem k vlivu ve světě a zde se rozhodne, zda dojde ke střetu různých civilizací a různých náboženství. Proto je třeba v tomto regionu vybudovat unii středomořských států a členy by měly být všechny země ležící na pobřeží Středozemního moře. Měla by se vytvořit společná Rada a konaly by se pravidelné summity v rámci rotujícího předsednictví. Dokonce je již stanoveno datum a místo konání prvního summitu – 13. července v Paříži, kde by měla být podepsána Charta Středomořské unie.

Odhlédneme-li od ideologických důvodů vzniku, je Středomoří skutečně regionem, na kterém závisí bezpečnost Evropy. Nacházejí se zde trasy, po nichž proudí velké množství ilegálních přistěhovalců do Evropy. Je to oblast vyznačující se vysokým stupněm nebezpečí islámského terorismu, Středozemní moře bojuje se značnými ekologickými problémy a na druhé straně je tento region bohatý na nerostné suroviny, zvláště na plyn a ropu.

Proto má Francie v plánu prostřednictvím Středomořské unie pracovat konkrétně na této agendě: zajištění bezpečnosti a boj proti terorismu, boj s ilegálním přistěhovalectvím a řízení legální migrace, podpora ekonomického rozvoje a regionální spolupráci (měla by být založena Středomořská investiční banka podle vzoru Evropské investiční banky), úzká spolupráce v oblas-

ti energetiky, ochrana životního prostředí a spolupráce v oblasti vzdělávání a kultury, v rámci které by měly probíhat studentské výměnné pobyty po vzoru evropského programu Erasmus pro zajištění vzájemného kulturního porozumění.

V této chvíli se o tomto projektu v evropských kruzích živě diskutuje. A není se čemu divit, neboť životaschopnost tohoto projektu je do určité míry nejistá. Na jedné straně tento projekt získal souhlas Španělska a Itálie, na druhé straně se ozývá mnoho hlasů proti jak ze samotných členských států (hlavně Německo), tak i ze států jižního Středomoří. Jedno je ale v této chvíli jisté – Francie se snaží o těchto otázkách vést diskusi se svými partnery, aby projekt mohl být spuštěn a nevzbudil žádné negativní reakce. A Středomoří je skutečně oblastí, která je pro Evropskou unii životně důležitá.

Francie si je velmi dobře vědoma, že úkolem předsednictví není tvrdě prosazovat své národní zájmy, ale předsedat Evropské radě, nacházet konsenzus, kompromisy a společně postupovat vpřed. Ale na druhou stranu se předsedající zemi nabízí skvělá příležitost, jak zanechat v evropské agendě svou stopu v podobě svých priorit. Uvidíme tedy, s příchodem našeho předsednictví, jak hluboká tato stopa bude.

Kateřina Bocianová

je externí doktorandkou na Institutu politologických studií FSV UK.

Katerina.Bocianova@seznam.cz

V polemike ohľadom vyhlásenia nezávislosti Kosova zo 17. februára 2008 sa vyskytujú väčšinou postoje striktne právnické alebo historické. Na jednej strane sa ozývajú hlasy poukazujúce na porušenie medzinárodného práva alebo ústavných princípov nedeliteľnosti srbského územia. Na druhej, ale zároveň na tej istej strane sa zástancovia historického prístupu odvolávajú na pochybné argumenty o odvekej jednote Srbskej republiky a popríklad na partikularitu pôvodne anglického právneho systému tzv. precedensu, ktorý by mohol spôsobiť rozšírenie separatistických tendencií a devolučného princípu na štáty s regionálne autonomistickými snahami, ako sú Španielsko, Írsko alebo v krajnom prípade Slovensko.

Jediný prijateľný argument z týchto postojov je iba rozpor s vágne formulovaným medzinárodným právom, ktorý vznikol jednostrannou deklaráciou zo strany kosovských predstaviteľov. Vzhľadom na neúspech Ahtisariho misie pod hlavičkou OSN a na permanentné blokovanie rokovaní zo strany Ruska je akékoľvek riešenie patovej situácie z hľadiska medzinárodného systému nečakaným zvratom v dlhodobu zamrznutej situácii. Rusko, a po dočasnom neuznaní Kosova pravdepodobne ani Čína nepočítali s posunom v rokovaní na Balkáne, podobne ako sa s ním nepočíta v prípade Abcházsk, ale v konečnom dôsledku aj jednostranné vyhlásenie nezávislosti môže mať pozitívne dopady na stabilitu balkánskeho regiónu. Rovnako z hľadiska porušenia srbskej ústavy sa v medzinárodnom systéme uprednostňuje zhoda aspoň niekoľkých mocností, všeo-

Zdroje

- www.premier-ministre.gouv.fr
- www.diplomatie.gouv.fr/fr/europe-828/presidence-francaise-union-europeenne-2eme-semestre-2008-17864/index.html

becné ľudské práva a právo na sebaurčenie oproti právnej pôsobnosti ústavného zákona danej krajiny. Primárne kvôli možnosti (ne)zakotvenia určitých vymáhateľných práv, ktoré vedú k destabilizácii štátneho celku.

Stabilita sa jednoznačne vytvorí odtrhnutím subregionálnej jednotky Kosova od Srbska, ktorá už roku 1999 nespadá pod praktickú štátnu správu Belehradu a jej väčšinové obyvateľstvo nie je schopné sa identifikovať so Srbskom. Práve táto identifikácia a moc nad územím sú jednými z hlavných definícií funkčného štátu. V prípade zmeny je nutné obmeniť buď formu, teda usporiadanie alebo zmenu teritória, alebo obsah, ináč povedané obyvateľstvo, čo malo deštruktívny „balkanizačný“ dopad počas celého 20. storočia na danú oblasť. Pre udržanie demokratickej oblasti je nutné prekresliť hranice, aby sa do budúcnosti predišlo možným konfliktom. Nevyhnutelne „protektorát na europeizáciu“ Kosova a jej predstaviteľov, prostredníctvom priamej medzinárodnej podpory a vyslania *peacekeepingových* síl, prinesie záruky proti možnosti etnických nepokojov, ktoré počas jednotného Srbska neustále trvali a dodnes, podľa reakcií v uliciach Belehradu na nezávislosť Kosova, aj trvajú.

Navyše nedeliteľnosť určitého územia nikdy nebola suverénnym rozhodnutím každého štátu, ale prakticky vždy súvisela s ďalšou podmienkou existencie samostatného štátu, ktorou je uznanie suverenity hlavnými svetovými mocnosťami. Keďže sa Kosovo spoliehalo na avizovanú pomoc z Európy, USA alebo Austrálie, je táto podmienka z veľkej časti splnená. Je možné, že na základe pravidla *Spill-over* ho uznajú niektoré ďalšie štáty, ktorým nevychovája iba jednostrannosť vyhlásenia, napríklad Čína, India, Mexiko, Brazília, Juhoafrická republika alebo Ukrajina. Väčším, ale prekonateľným problémom je Rusko, ktoré nemôže situáciu na Balkáne výrazne ovplyvniť alebo využiť v prospech svojich veľmocenských záujmov na Kaukaze, v Gruzínsku, no hlavne v Srbsku, posledného spojenca aspirujúceho v blízkej dobe na vstup do Európskej únie. Z geopolitického hľadiska je možné, že jednostranná nezávislosť nič nezmení na situácii

trvajúcej od konca operácie Allied Force, ale je pravdepodobnejšie, že jednotlivé štáty budú postupne uznávať nezávislosť Kosova po nátlaku zo strany Európskej únie a Spojených štátov.

Kosovská situácia a historické analógie

Na druhej strane lodi protikosovského hnutia sa nachádzajú nacionalistické a historické argumenty proti vzniku Kosova. Odvolávanie na nemenné začlenenie Kosova do Srbska pôsobí natoľko smiešne, že je potrebné pripomenúť Trianonskú dohodu. Toto rozhodnutie mocností o mierovom riešení situácie v strednej Európe vytvorilo na základe rozkladu regionálneho hegemonu v prospech nových, niekedy historicky, kultúrne a geograficky nezakotvených území (Slovensko v rámci Československa podľa rétoriky argumentácie tzv. historikov) nové štáty s podobnou teritoriálnou legitimitou, ako je dnes Kosovo. Možný mníchovský protiargument iba podtrhuje nelogickosť historického prístupu a ignoruje zmeny v rozložení síl v militantnej a ideologicky rozdelenej predvojnovnej Európe a dnešnej integrovanej Európskej únii, ktorá vylučuje primárne použitie vojny na európskom kontinente. Navyše, ako uviedol Karel Schwarzenberg, Česi Nemcov nevražili a napriek tomu Mníchovské dohody podpísať museli. V prípade Kosova Srbi Albáncov vraždili a aj tak si nárokojú akési právo na Kosovo. Do tretice je vhodné spomenúť samotný vznik USA na základe maximalizovaného prisťahovalectva na severoamerický kontinent a prirovnáť iba tento demografický presun, odhliadnuc od nehumánnych bojov a vyhladzovaní, k situácii v Kosove, kde si po mnohých zmenách v zložení obyvateľstva vybojovalo väčšinu albánske etnikum a podobne ako vtedajší prisťahovalci do Ameriky si nárokuje vznik vlastného nezávislého štátu.

Nielen preto je potrebné podotknúť, že historická legitimita je v rozhodovaní o určitej medzinárodnej situácii absolútne neudržateľná a čím ďalej väčší vplyv majú jednotlivé mocnosti rozhodujúce podľa partikularít každého prípadu, ale v rámci možnosti medzinárodného systému. Takisto sa sporadicky objavujú názory ra-

diace Kosovo medzi prvý islamský štát. Teória prinajmenšom odvážna, ale veľmi irelevantná. Čo to vôbec znamená islamský štát? Islamský štát nemôže znamenať prevahu moslimského obyvateľstva kosovských Albáncov. Islamský štát je definícia teokratického režimu s jedinou štátnou vieroukou bez modernistickej sekularizácie a popripade s aplikovaním islamského právneho poriadku šari'a. Vzhľadom na vývoj v Kosove pod záštitou Európskej únie, nie je možné si predstaviť, že by sa v Kosove reálne vytvoril islamský štát v takejto forme.

Kosovo v európskych súvislostiach

V neposlednom rade, pôsobiac ako neobdobný argument, treba spomenúť vytvorenie právneho precedensu, na základe ktorého by mohol začať nezadržateľný rozpad hlavne európskych a geopoliticky nestabilných štátov na subštátne celky. Teória precedensu, dodnes využívaná hlavne v americkom právnom systéme, je založená na identite alebo nespochybniteľnej podobnosti medzi precedensom a skúmaným prípadom, na ktorý by sa precedens mohol vzťahovať. Na základe tejto platnej definície precedensu bol umožnený napríklad rozpad Sovietskeho zväzu na približne 15 suverénnych štátov podľa precedensu vyhlásenia jednostrannej nezávislosti Litovskej republiky z 11. marca 1990. Tento precedens bol použiteľný iba v prípade rozpadu Sovietskeho zväzu počas deväťdesiatych rokov. Podobne to je aj v prípade Kosova. Nie je možné, aby kosovská nezávislosť bola považovaná za dogmu celosvetového počiatku vytvárania nových štátnych celkov. Prípado Kosovo je použiteľný takisto iba na Balkáne alebo v geopoliticky podobných regiónoch ako Kaukaz alebo Gruzínsko, kde si dlhodobou po rozpade spomínaného Sovietskeho zväzu nárokuje územnú celistvosť Rusko. Podobne ako Srbsko si nie je schopné udržať monopol moci na územia typu Ingušsko, Čečensko alebo Dagestan, a rovnako legitímne sa lokálni obyvatelia nechcú podriaďovať moskovskému patriarchátu.

Spájať nezávislosť Kosova so subštátnymi regiónmi štátov Európskej únie je z rôznych pohľadov teoreticky nielen nemožné,

ale dokonca prakticky nerealizovateľné a nechcené. Prirovnávať vojnu, chudobou a zločinom ovplyvnené Kosovo s Baskitskom, Katalánskom, Írskom, alebo dokonca so Slovenskom nie je použiteľné. Ak sa má dodržať právna definícia precedensu, tak konsolidovaná občianska situácia, občianska poslušnosť, identifikácia a profit z členstva vo väčšom štátnom celku sú pre Baskitsko, Katalánsko a aj pre južné Slovensko natoľko odlišné od kosovskej situácie, že o precedente pre dané regióny v žiadnom prípade nemožno hovoriť.

Nakoniec je potrebné zasadiť dané regióny do kontextu Európskej únie, kde hranice strácajú svoj pôvodný význam ekonomického, mocenského a demografického riadenia vymedzeného teritória. Postupnou stratou suverenity štátnych celkov vstupom do NATO, EÚ a Schengenského priestoru sa mení samotný význam hraníc, ktorý dnes z klasickej definície obsahuje iba monopol na výber daní. Keďže Únia plánuje daňovú reformu vytvorením spoločného vymeriavacieho základu pre dane, dá sa očakávať úplná strata významu hraníc, ktorý v Európskej únii bude mať pravdepodobne iba historický charakter. Spolu s agendou rozširovania EÚ smerom na západný Balkán má každý štát a región bývalej Juhoslávie príležitosť sa v horizonte niekoľkých desaťročí zaradiť do priestoru, ktorý pomohol vyriešiť mnohopočetné a dlhodobé neuralgické územné spory o Alsasko, Lotrinsko alebo Terst, ktoré viedli k dvom svetovým vojnám a mnohým ďalším konfliktom založeným na podobnom militantnom nacionalizme, aký je možno pozorovať na Balkáne.

Marián Zachar studuje politológiu a mezinárodné vzťahy na FSV UK v Praze.

marian.zachar@gmail.com

Krize v německo-amerických vztazích

V dnech bezprostředně následujících po tragickém 11. září 2001 ujišťoval kancléř Gerhard Schröder své americké protějšky o plné oddanosti německé politiky a Němců Spojeným státům. Přesto stály v tomto momentě vztahy obou států před obdobím prudkého ochlazení – německo-americké „roztržky“, jež neměla v poválečných dějinách obdoby. Vrcholem tohoto vývoje byla Schröderova předvolební kampaň v roce 2002 a ame-

rické rozhodnutí zahájit válku v Iráku bez ohledu na negativní stanovisko části evropských spojenců v čele s Francií a právě SRN. Americký odborník na transatlantické vztahy se specializací na Německo Stephen F. Szabo předkládá čtenářům prostřednictvím své knihy analýzu tohoto bezprecedentního vývoje německo-amerických vztahů z pozice roku 2004.

Svou analýzu autor rozdělil do sedmi kapitol, v nichž se postupně vypořádává s příčinami roztržky a jejím vlastním průběhem. Knihu pak zakončuje skicou dalšího vývoje problematiky s určením podmínek pro znovunalezení modu vlivu ve vzájemných vztazích. Kladem tohoto představení problému je jeho důsledné zařazení do kontextu mezinárodní politiky a zdůraznění proměn mezinárodního klimatu ve světové zahraniční a bezpečnostní politice po konci studené války, zejména v souvislosti s nástupem hrozby globálního teroru symbolizovaného právě 11. zářím 2001.

Pokud bychom měli shrnout hlavní příčiny „otrávení“ německo-amerického vztahu („poisoned relationship“ – C. Riceová) tak, jak je vidí Szabo, najdeme celou řadu faktorů, jež lze rozdělit do několika skupin: (1) proměna německé identity a domácí politiky po konci studené války vznikem „berlínské republiky“ (tendence k silnější emancipaci, nástup poválečné generace, integrace obyvatel bývalé NDR); (2) proměna americké politiky po nástupu George W. Bushe na post prezidenta v souvislosti s posílením neokonzervativního (Paul Wolfowitz) a národně konzervativního křídla (Donald Rumsfeld) v Republikánské straně, jež proběhlo na úkor pozice tradičních realistů z doby Bushe seniora (Colin Powell); (3) proměna mezinárodního ovzduší kolem roku 2001 (nové výzvy – terorismus a změna klimatu, úpadek významu Evropy a Německa z hlediska USA, rozšíření NATO a EU, „nová“ a „stará Evropa“); a konečně (4) osobní rovina a personalizace konfliktu pramenící

z odlišných osobností a vzájemných animozit kancléře Schrödera a prezidenta Bushe (skutečnost, že ochlazení vztahů došlo tak daleko, autor označuje jako „failure of leadership“). Do budoucna, má-li dojít k obnovení konsenzu mezi Ně-

meckem a USA, vidí Szabo jako nutnost především opětovné přiblížení „strategických kultur“ obou zemí, jež se rozklížily do doby odpovídající do značné míry tomu, jak to vyjádřil Robert Kagan ve

sadém „Labyrintu síly a ráji slabosti“. Ani tak se ovšem Německo a s ním ani Evropa nevyhne přechodu od vřelého a upřímného vztahu, jak jej známe z doby studené války, k chladnému realistickému kalkulu vlastního zájmu, uzavírá autor.

Szabo využívá pestré palety pramenů; vzhledem k tomu, že se jedná o téma velmi aktuální, najdeme v odkazovém aparátu množství novinových článků, projevů dotyčných politiků, osobních rozhovorů s aktéry, údajů o vývoji veřejného mínění apod.

Základním problémem publikace, který autorovi nelze odpustit, je absence jasně struktury výkladu. Prvním signálem pro čtenáře je už nahlédnutí do obsahu: namísto úvodu, jenž by nastínil tezi či průvodní otázku studie, systematického výkladu problematiky v jednotlivých tematických kapitolách a závěru, zde najdeme sedm kapitol, jejichž názvy rozhodně nelze označit jako věcné a srozumitelné. Důsledkem této nesystematičnosti je opakování některých bodů, což vzbuzuje podezření, že mnohá z autorových tvrzení by bylo možné shrnout v rámci podstatně kratšího textu.

Jak hodnotit Szaboovy „Parting Ways“ z hlediska roku 2008? Jako dobrou ilustraci rychlého rozkladu dosud neotřesitelného německo-amerického vztahu a jako popis nezdaru, z něhož je možno si vzít poučení na obou stranách Atlantiku. Současná politika SRN je již s Amerikou do značné míry opět na jedné lodi; to však nemusí trvat věčně. Škoda jen, že se autor nepokusil o lepší strukturování své analýzy, která tak v mnoha ohledech připomíná spíše texty publicistického charakteru, jejichž životnost až na výjimky nebývá dlouhá.

Pavel Bobek je student německých a rakouských studií na FSV UK a politologie na FF UK

paweel@centrum.cz

Thukydides

Znáte to: když se člověk přestěhuje, nestačí se divit, jak odlišné zvyky panují mezi novým a starým domovem. U nás v Řecku bylo například zvykem pravidelně chodit na agoru, aby se tu probraly důležité záležitosti státu. Nejvíce a dlouho jsme se hádali o vojenské věci. Byla to me-
la, když se do pevností kolem města bohy-

ně Athény měli přesunout těžkooděnci od Soluně. Severní vetřelci, křičela většina, přijdeme o suverenitu. Jenomže co, byli to pořád naši, žádní Peršaní nebo Galové. Ale byly to krásné a užitečné hádky. Třeba Filionova řeč o vlastenectví, vůbec jsem nesouhlasil, ale byla to úžasná a ušlechtilá konstrukce, dodnes mi zní v hlavě...

A u vás – jiný svět, klid. Američané tu chtějí postavit kosmickou strážní věž a vy se na agoru ani neobtěžujete. Mluví se jen v koutech, tu a tam někdo vykřikne, ale že byste se účinně pohádali ve shromáždění, to ne. Nerozumím

vaším demokratickým zvykům. Jak chcete posilovat společenství? Proč nečtete Hérakleita, věděli byste, že „moudří sdílejí společný svět“, *kosmos koinos*, a ten vzniká mluvením, ne mlčením. Kdybyste aspoň napodobili ty vaše Američany, ti se v tom bílém domě s kopulí hádají pořád. A krásně.

Nu což. Strážní kosmická věž bude tak jako tak. Snad je to i dobře, budete silnější. Jenom jestli víte, kdo vás teď nebude mít rád a kdo je a není přítel. Když nedávno váš Mirek kvůli jakémusi Čunkovi křičel do Ameriky, že kritika korupce a lidských práv sedí od země, která schvaluje mučení, neznělo to moc přátelsky. Levičák, řeklo by se moderně. Přátelé takové věci říkají do očí, nechápu, proč to Mirek neřekl tomu americkému Jirkovi, když byl u něj v únoru na návštěvě.

Ale učíte se, učíte. Příště už třeba pochopíte, že když se pohádáte na veřejnosti, není to konec světa, ale čištění vzduchu. Jen aby Češi nevzali tu věž jako urážku a aroganci vládců. To by byla osudová rána, na dlouho. Ale jak jsem si všiml, „chléb a hry“ tu docela fungují. Přesto pozor, *koinonia*, přátelé, toť cesta, i v zahraniční politice.

David Klimeš

Glosa

Jaká je cena čínské olympiády?

Po internetu (samozřejmě ne tom čínském) koluje série čtyř kreseb, jak čínští komunisté přišli na symbol XXIX. letních olympijských her. Oficiálně jde o kaligrafické písmeno jing, symbol „tančícího Pekingu“, který připomíná běžce. Internetový skeč ale ukazuje odsouzenec u zdi, výstřely popravčí čtyř, poslední trhané pohyby umírajícího. Jak sjíždí bezvládné tělo po zdi dolů, na krvavém podloží se objevuje obrys loga čínských her.

Před několika měsíci se skeči možná zasmáli i otrlejší soudruzi z byra, kteří mají na starost monitorování Velkého čínského firewallu chránícího pětinu lidí planety před zhoubou svobodného internetu. Dnes už se v Pe-

kingu nesmějí. Propagandistická monststrake začíná vypadat na pořádný propadák a sen nejtvrdších odpůrců komunistické olympiády, aby Peking potkal osud bojkotované Moskvy roku 1980, už není tak absurdní.

Čínští organizátoři her možná ani nechápou, co Západu vadí. Ještě včera se „imperialisté“ těšili, jak přistanou na dračím letišti vyprojektovaném Normanem Fosterem a zafandí si ve švýcarském „Ptačím hnízdu“ či australské „Vodní kostce“. Jenže několik měsíců před zahájením se vše mění a Západ začíná do olympiády zatahovat lidská práva. Proč? Vždyť všem muselo být jasné, že před velkou akcí je nutné dát najevo sílu (falešné teroris-

tické útoky), zamaskovat šrámy na olympijském snu (úmrtí při stavbách), vyčistit Peking (gigantický odsun žebráků, prostitutek a postižených) a tvrdě zpacifikovat iredentu (krveprolití v Tibetu a Sin-ťiang). Olympijský byznys se ale už rozjel a bizarní skupinka protestujícího britského prince, polského premiéra, islandské zpěvačky a astmatického etiopského dálkaře proti němu nic nezmuže.

David Klimeš je novinář, doktorand FSV UK, absolvoval historii na FF UK, mediální studia na FSV UK. d.klimes@gmail.com

Politická fikce

Také si děláte starosti z budoucnosti, až z toho máte bolení? Také vás deprimuje stav mezinárodních vztahů? Také si po televizních zprávách sedáte před zrcadlo a ptáte se sami sebe: V jakém světě to žijí? Proč? Taky tomu přestáváte rozumět: lidé se mají mít pořád lépe a lépe a někteří se mají čím dál tím hůř? Také dostáváte výrazku ze slov *rogues states* nebo *critical mass*?

Obrovský počet lidí, kteří trpěli jako vy, kteří v noci nemohli spát, na jejichž trápení žádný

doktor nenašel lék, protože nikdo neuměl stanovit diagnózu, kteří byli označováni jako hypochondři, se dnes cítí jako znovuzrození.

A to vše díky náramku ze speciálních kovů, jež byly vytěženy v mnoha rizikových místech světa. Z rud vykutanych lopotnou prací ve všech světadílech, zkrápěných potem a slzami, byl vyroben náramek s fantastickým účinkem. Stačí si ho dát na zápěstí a jakýkoli světabol zmizí. Devadesát diplomatů ze sta nosí tento

naš zázračný náramek a jen díky němu má svět ještě naději. Paní J. T. z Liberce nosila náramek pouhé dva dny a přestala mít nauseu při četbě zpráv ze zahraničí. A co vy?

Naše nabídka je ale omezená. Čím dříve si náramek objednáte, tím dříve ho dostanete. Z prvního tisíce objednávek vylosujeme vítěze, který navíc získá puzzle Antarktidy. S naším náramkem pokoj v duši každý den!

Homo Politicus